Ove Bring

Aggression, självförsvar och non-intervention

Tre studier i internationell rätt

JUR II
Intern
rätt
Bearb
Ex 3

IUSTUS FÖRLAG
Juridiska Föreningen i Uppsala

STOCKHOLMS
UNIVERSITETS
BIBLIOTEK
MAG
Jur II
Intern
Dark

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f45b3

110:-

Ove Bring

Aggression, självförsvar och non-intervention

Tre studier i internationell rätt

STOCKHOLMS UNIVERSITET
30001 001679226

IUSTUS FÖRLAG
Juridiska Föreningen i Uppsala
Uppsala 1982

Ove Bring

Aggression, självförsvar och non-intervention

Tre studier i internationell rätt

STOCKHOLMS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

Denna publikation har tryckts med bidrag från
Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Iustus Förlag, 1982
Tryckt hos:
Wikströms Tryckeri AB, 1982

INNEHÅLL

Förord 7

Begreppet aggression i folkrätten 9
Mellankrigstiden 10 Det sovjetiska dilemmat 12
Aggressionsbegreppet och FN-stadgan 13 Definitionen 1974 14
Definitionen och framtiden 18 Noter 20

Den naturliga rätten till självförsvar 23
Den traditionella folkrätten 23 Den sedvanerättsliga utvecklingen 1920—1945 27 FN-stadgan 28 Artikel 51 i världspolitiken 32 Noter 44

Non-interventionsprincipen; dess historiska utveckling och förhållande till de mänskliga rättigheterna 47
Kanonbåtsdiplomatin 47 Latinamerika i skottgluggen 48
Calvo- och Dragodoktrinerna 50 Buenos Aires-protokollet 51
FN-stadgan 52 Principen breddas 53 Debatten i ESK 54
FN och Södra Afrika 57 Inbjudan till intervention 58
Humanitär intervention 59 En FN-deklaration om ''non-interference''? 62 Noter 64

An Abstract in English 67

Annex 69

A. FN-stadgan, kapitel I, VI och VII 69
B. FN-förklaringen 1970 om folkrättsliga principer rörande vänskapliga förbindelser och samarbete i enlighet med Förenta Nationernas stadga (''Friendly Relations''-deklarationen) 77
C. ''Definition of Aggression''. Från generalförsamlingens resolution 3314 (XXIX), 1974 85
D. Förklaring rörande principer för förbindelserna mellan (i ESK) deltagande stater, Helsingfors 1975. Från ESK:s slutdokument 88
E. NATO-stadgan (''The North Atlantic Treaty''), Washington 1949 95
F. Warszawa-paktens biståndstraktat, Warszawa 1955 99

FÖRORD

De uppsatser som här ges ut under titeln ''Agression, självförsvar och non-intervention'' är baserade på en föreläsning i ämnet som hållits inför UD:s handläggarkurs och vid Uppsala universitetet ett antal gånger under 1981—1982. Vid nedtecknandet har jag kunnat bygga vidare på två artiklar som jag publicerat i *Internationella Studier*: ''Aggression — FN:s nya definition'' (IS 1975:3) och ''Non-interventionsprincipen och de mänskliga rättigheterna'' (IS 1978:1). Avsnittet om självförsvar är nyskrivet för denna publikation. Uppsatserna behandlar ett centralt ämne inom folkrätten. Det är min förhoppning att de skall visa sig vara användbara i akademiska specialkurser, liksom i annan kvalificerad undervisning i ämnet folkrätt.

Stockholm i oktober 1982

Ove Bring

BEGREPPET AGGRESSION I FOLKRÄTTEN

Termen ''aggression'' för kanske oftast tanken till biologins värld och till den österrikiske vetenskapsmannen Konrad Lorenz' bok om olika djurarters beteende i kampen för överlevnad (en vetenskap som benämns etologi). När folkrättsjurister använder sig av termen ''aggression'' har man ibland behov av att ange att det rör sig om *internationell* aggression, som när Ahmed Rifaat 1979 lade fram en avhandling med denna titel vid Stockholms universitet.[1] Rifaat gör inte någon koppling mellan politiska och militära beslutsfattares personliga aggressioner och förekomsten av aggression i den internationella politiken. Det gjorde inte Julius Stone heller när han 1958 publicerade sin bok ''Aggression and World Order'', trots att titeln möjligen ger intryck av att biologin beaktas i sammanhanget. En sådan tvärvetenskaplig approach vore annars fullt möjlig och kanske också givande. När Hans Blix 1970 publicerade en föreläsning över ämnet aggression skrev han:

> ''It is submitted that anthropologists, sociologists and statesmen must study the behaviour of animals. Perhaps we can learn more about the force of aggression in man and about the factors that release and contain that force. ...This biological approach to the problem of aggression appears both fascinating and relevant.''[2]

En infallsvinkel av denna typ användes också av Ranyard West i hans bok ''International Law and Psychology'' 1974. I den här korta uppsatser skall emellertid perspektivet begränsas till de folkrättsliga aspekterna.

Som varje uppmärksam tidningsläsare känner till är ''aggression'' ett svårfångat begrepp som flitigt förekommit och förekommer i det internationella meningsutbytet. I december 1974 kunde FN:s generalförsamling äntligen ena sig om en definition av aggressionsbegreppet efter det att frågan stötts och blötts i den internationella politiken i mer än 50 år. Före 1914 var ''aggression'' en neutral, militärteknisk term vars innebörd var en militär attack av en stats väpnade styrkor mot en annan stats territorium eller fartyg. Under första världskriget började man koppla frågan om krigförande staters internationella ansvar och kompensationsplikt till det då moraliskt laddade begreppet ''aggressive war'' eller ''war of aggression''. Krigsutbrottet 1914 hade visat på behovet av en folkrättslig karaktärisering och brännmärkning av oprovocerade krigshandlingar. Termen ''aggression'' låg här nära till hands.

Mellankrigstiden

I och med Nationernas Förbunds tillkomst 1920 blev aggression ett etablerat juridiskt begrepp och en vag synonym till olaglig användning av våld. Artikel 10 i förbundsakten stadgade att förbundets medlemmar förpliktade sig att respektera och att gentemot alla yttre angrepp (''external aggression'') försvara varandras territoriella integritet och politiska oberoende. Termen ''external aggression'' definierades inte närmare. Artiklarna 12, 13 och 15 i förbundsakten angav ett förfarande enligt vilket medlemmarna hade att lösa sina tvister på fredlig väg.[3] Det ålåg förbundsrådet att bedöma huruvida dessa förpliktelser uppfylldes och att föreslå vilka väpnade sanktioner som skulle tillgripas av medlemsstaterna mot en aggressor. Svagheten i NF-systemet var att om de föreskrivna åtgärderna för att lösa en tvist inte ledde till något resultat, stod det parterna fritt att övergå till väpnade aktioner.

Detta missförhållande rättades till i Paris 1928. Frankrikes utrikesminister Aristide Briand hade föreslagit USA ett avtal enligt vilket de bägge länderna kategoriskt skulle avstå från krig i sina inbördes relationer. Briands kollega i Washington, den f.d. Minnesota-advokaten Frank Kellogg, förordade i stället en traktat med möjlighet även för andra stater att ansluta sig. Den franske utrikesministern samtyckte, herrarna träffades i Paris i augusti 1928 och den s.k. Briand-Kellogg-pakten blev en stor diplomatisk succé. Över sextio stater har anslutit sig till traktaten som är i kraft än i dag. Dess 1:a artikel förbjuder krig som ett instrument för nationell politik och som ett medel för konfliktlösning i förbindelserna staterna emellan. Traktaten avsåg emellertid inte att inskränka den naturliga rätten till självförsvar. Vad förbudet omfattade var aggressiva krig. Briand hade från början velat se att detta uttryckligen framgick av texten men Kellogg ville undvika varje uppslitande diskussion om hur begreppet ''aggressiv'' skulle preciseras. Innebörden av pakten överensstämde emellertid helt med NF-församlingens resolution året innan, där man slagit fast att ''alla aggressionskrig är, och skall alltid vara, förbjudna''.[4]

Briand-Kellogg-pakten fick en avsevärd effekt på statspraxis. Under de följande åren slöts ett stort antal bilaterala och regionala avtal som bekräftade och upprepade paktens kategoriska våldsförbud. 1933 undertecknades i Rio de Janeiro en multilateral non-aggressionstraktat på initiativ av den argentinske utrikesministern Saavedra Lamas (''the Saavedra Lamas Pact''). Tjugoen amerikanska stater (inklusive USA) ratificerade eller anslöt sig till pakten, liksom senare elva europeiska sta-

ter. De fördragsslutande parterna förklarade sig i artikel I fördöma "wars of aggression" i sina internationella förbindelser.[5] Bland de bilaterala non-aggressionsavtalen kan nämnas det mellan Sovjetunionen och Kina 1937, vars första artikel stadgade (i ordalag delvis hämtade från Briand-Kellog-pakten):

> "The two High Contracting Parties solemny reaffirm that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and that they renounce it as an instrument of national policy in their relations with each other, and, in pursuance of this pledge, they undertake to refrain from any aggression against each other..."[6]

Genom denna typ av avtal aktualiserades återigen frågan: Vad var den närmare innebörden av begreppet aggression?

Den moderna definitionsförsöken tog sin början under 1930-talet. Efter Hitlers maktövertagande sökte Sovjetunionen intressera omvärlden för en kollektiv säkerhetspolitik till skydd för den fascistiska faran. Medan Tyskland, Japan och Italien var rustade till tänderna (eller höll på att bli det), var den sovjetiska armén fortfarande omodern och resurssvag. Moskvas kollektiva säkerhetspolitik inkluderade ett internationellt uppmärksammande av aggressionsproblematiken. Vid nedrustningskonferensen i Genève i februari 1933 presenterade utrikeskommissarie Litvinov en detaljerad definition av aggressionsbegreppet. Förslaget studerades av konferensens kommitté för säkerhetsfrågor, där greken Politis var rapportör. Den s.k. Politis-rapporten rekommenderade att den sovjetiska definitionen (i något modifierad form) skulle antagas av konferensen. Det precisa och enumerativa förslaget motarbetades emellertid av Storbritannien (Anthony Eden) och kunde inte vinna allmänt stöd. Den sovjetiska diplomatin sökte kompensera detta genom att senare samma år i London ingå tre non-aggressionsavtal med elva grannländer. I enlighet med Litvinovs definitionsmodell uppräknades där ett antal typfall som konstituerade aggression. Den stat var aggressor som var den förste att (1) förklara en annan stat krig, (2) invadera en annan stats territorium, (3) utföra en väpnad attack mot en annan stats territorium, fartyg eller flygplan, (4) utöva flottblockad mot en annan stats kuster eller hamnar eller (5) understödja väpnade förband som utrustats inom eget territorium och invaderat en annan stats territorium. I ett följande stadgande sades det att inga "politiska, militära, ekonomiska eller andra överväganden" kunde rättfärdiga handlingar som sålunda rubricerats som aggression.[7]

Det sovjetiska dilemmat

Efter andra världskrigets slut upptäckte Sovjet att man återigen befann sig i ett militärt underläge — nu i förhållande till väst — på ett sätt som påminde om 1933. 1948 var det den Moskva-dirigerade Världsfredsrörelsen som ägnade sig åt att definiera och fördöma aggression. Återigen var definitionen långtgående och innehållsrik. Under Korea-kriget försökte Sovjet sätta en aggressionsstämpel på den amerikanska krigsinsatsen. USA kunde inte förneka att man bombade Nordkorea och definitionerna från 1933 visade sig vara användbara från propagandistisk utgångspunkt. De innehöll ständigt Litvinovs formel att inga politiska, strategiska eller ekonomiska överväganden kunde rättfärdiga sådana handlingar som klassificerats som aggression. Följaktligen fann Sovjetunionen anledning att ta upp sin definitionsmodell för godkännande i FN, såväl 1950 som 1951 och 1952. En heltäckande slutbestämmelse var alltid inkluderad i dessa texter. I 1952 års förslag hette det att varken interna oroligheter, kontrarevolutionär verksamhet eller etablerandet av ett nytt politiskt system kunde rättfärdiga aggressionshandlingar. Generalförsamlingen godtog inte något av de sovjetiska förslagen, men det hindrar inte att den juridiska offensiven gav vissa politiska pluspoäng.

Idag står det klart att Sovjetunionen begått aggressionshandlingar vid åtminstone fyra tillfällen i modern historia — och detta på ett sätt som står i strid med de egna definitionsförslagen: Baltikum 1940, Ungern 1956, Tjeckoslovakien 1968 och Afghanistan från och med 1979. De enumerativa definitionstexter som Kreml kämpade så hårt för under 1930-talet, det sena 1940-talet och 1950-talet, har idag en viss olycksalig benägenhet att stå i konflikt med Bresjnev-doktrinen. Efter Tjeckoslovakien-invasionen var det fullt med insändare i västerländska tidningar som uppmärksammade de sovjetiska definitionsförslagen och i synnerhet frasen att inga politiska, strategiska eller andra omständigheter kunde rättfärdiga aggression. P.H. Vigor har i sin bok om sovjetiska attityder beträffande krig och fred trott sig kunna konstatera att dessa insändare fick känsliga personer i Kreml att känna sig illa till mods. Som ett resultat härav gjordes vissa ändringar i den följande utgåvan av Diplomatiskt Lexikon *(Diplomaticheskii Slovar)* under uppslagsordet "aggression". Medan tidigare utgåvor hade tagit upp en enumerativ definition med den avslutande bestämmelsen att inga politiska omständigheter etc. kunde rättfärdiga aggression, lät man i 1971 års upplaga den

nämnda slutbestämmelsen utgå. Men inte nog med det! För att citera ur Vigors bok:

> ”The new edition of *Kratkii Politicheskii Slovar* goes further, and declares that aggression can only be committed by 'imperialist' states, thus disposing of the whole problem at one fell swoop”.[8]

Aggressionsbegreppet och FN-stadgan

I FN har aggressionsbegreppet använts som ett slagträ i den politiska debatten. Vissa delegater har gjort distinktioner mellan väpnad aggression, indirekt aggression, ekonomisk, ideologisk och t.o.m. kulturell aggression. Denna lösa men debattekniskt sett attraktiva terminologi har gjort att termen aggression kunnat omfatta nästan alla typer av handlingar som man velat framhålla som illegala.

I generalförsamlingen har det hävdats att en definition av begreppet skulle bidraga till den internationella rättens utveckling och genom världsopinionen få en moralisk och politisk effekt som avskräckte potentiella angripare och gjorde det svårare att rättfärdiga aggressionshandlingar.[9] Den 17 november 1950 antogs en resolution där det beslöts att definitionsfrågan skulle hänskjutas till International Law Commission, ett FN-organ för folkrättens kodifiering. Kommissionen lyckades emellertid inte enas om något förslag och frågan sysselsatte därefter den ena speciellt tillsatta aggressionskommittén efter den andra och debatterades i generalförsamlingen och dess 6:e kommitté utan att komma mycket närmare sin lösning. Först efter tillsättandet av 1968 års specialkommitté började det stå klart att en kompromiss kunde vara på väg. Motsättningarna var emellertid fortfarande stora. USA kritiserade således ett sovjetiskt definitionsförslag från 1969 därför att det inkräktade på säkerhetsrådets frihet att självt avgöra när fall av aggression förelåg och därför att det syntes tillåta användning av våld mellan stater inom samma sociala system.[10]

En av anledningarna till att aggressionsfrågan blivit en följetong i den internationella politiken, är att enighet inte ens rått om huruvida en definition verkligen vore önskvärd. Det har bl.a. hävdats att en definition skulle innebära ”a trip for the innocent and a signpost for the guilty”.[11] Men det är ett dubiöst argument att en stat som agerade rättsstridigt skulle ha något att vinna på att rättsstridiga handlingar är definierade.

Då finns det en annan invändning som har större tyngd. Det har sagts att FN-stadgans utformning gör att en definition av aggression endast är av marginellt värde.[12]

För det första förbjuder stadgan aggression utan att behöva använda termen ifråga. Artikel 2:4 stadgar:

> ”Alla medlemmar skola i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på anna sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål.”

För det andra behöver inte FN:s medlemmar på något sätt agera individuellt när en aggressionshandling inträffar. Under NF:s tid fanns det däremot, som vi sett, ett klart behov av en aggressionsdefinition eftersom förbundsmedlemmarna hade förbundit sig att skydda varandra mot ”yttre aggression”. I fall av sådan aggression uppstod automatiskt en förpliktelse att vidtaga ekonomiska sanktioner mot angriparstaten. Medlemsstaterna hade själva att fastställa när aggression förelåg och vilken stat som var aggressor. I detta system spelade således aggressionsbegreppet en central roll. I FN:s centraliserade system för kollektiv säkerhet är situationen annorlunda. Enligt artikel 39 i FN-stadgan är det säkerhetsrådet som fastställer förefintligheten av *”any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression”*. Faller situationen ifråga under någon av dessa tre kategorier, kan rådet utöva en polisfunktion och intervenera för att återställa ordningen. Det råder knappast något tvivel om att den första kategorin, ”hot mot freden”, innefattar de två övriga. Såväl inträffade fredsbrott som aggressionshandlingar innebär ju samtidigt ett hot mot freden i framtiden. Så länge säkerhetsrådet är övertygat om att det föreligger ett ”hot mot freden”, har man stadgemässigt inte något behov av att fastställa huruvida detta hot har karaktär av ”fredsbrott” eller ”aggressionshandling”, eftersom rådets kompetens att vidtaga sanktioner redan är klar. Däremot kan säkerhetsrådet av *politiska* skäl tänkas vilja rubricera en viss handling som aggression, även om det inte fyller någon juridisk funktion.

För artikel 39:s tillämpning räcker det alltså med att begreppet ”hot mot freden” är tillräckligt bestämbart. Här är knappast en preciserad definition vare sig möjlig eller ens av behovet påkallad. Annorlunda förhåller det sig med skrivningen i artikel 2:4 att alla medlemmar skall avhålla sig från ;*”hot om eller bruk av våld”* och undantaget i artikel 51 för självförsvar i händelse av *”ett väpnat angrepp”*. En definition av dessa uttryck, snarare än en djuplodning av aggressionsbegreppet, synes vara till störst nytta som vägledning för staternas och FN:s praxis.

Definitionen 1974

Den 14 december 1974 antog generalförsamlingen utan omröstning re-

solution 3314. I inledningen till resolutionen förklarade församlingen att den behandlat det definitionsförslag som specialkommittén för aggression hade lagt fram i april 1974. I resolutionens huvuddel antogs definitionen och säkerhetsrådet rekommenderades att beakta densamma vid fastställandet av aggressionshandlingar.

I inledningen till själva definitionen framhålles det att ingenting i dess lydelse skall tolkas så att det på något sätt påverkar innebörden av stadgans bestämmelser om de olika FN-organens kompetens.

Enligt artikel 1 är aggression en stats bruk av vapenmakt mot en annan stats suveränitet, territoriella integritet eller politiska oberoende eller sådant våld som på annat sätt står i strid med FN-stadgan. Förbudet riktar sig även till en grupp av stater. Det går alltså inte att komma ifrån aggressionsförbudet genom att åberopa regionala överenskommelser som OAS-stadgan eller Warszawapakten.

Enligt artikel 2 innebär det faktum att en stat varit först med att bruka vapen *prima facie*-bevis för en aggressionshandling. Säkerhetsrådet kan emellertid finna att vissa handlingar, som inte är av tillräckligt allvarlig karaktär, inte skall betecknas som aggression.

Artikel 3 räknar upp ett antal handlingar som, oavsett om krigsförklaring utfärdas, skall betecknas som aggression. Först nämnes en militär invasion av eller anfall mot en annan stats territorium, ''eller varje militär ockupation, även tillfällig, som blir resultatet av invasion eller anfall, eller varje annektering medelst våld av en annan stats territorium''. (När detta skrives utgör den argentinska invasionen av Falklandsöarna ett lika slående som otidsenligt exempel.[13])

Artikel 3 räknar vidare upp bombning av en annan stats territorium, blockad av en annan stats hamnar eller kust samt väpnad attack mot en annan stats armé-, marin- eller luftstridskrafter. Artikel 3:e nämner det fall att en stats väpnade styrkor, som p.g.a. avtal fått tillträde till en annan stats territorium, kvarblir på sådant territorium i strid med avtalet. Artikel 3:g avser det fall att en stat sänder väpnade skaror, irreguljära förband eller legosoldater som genomför väpnade angrepp mot en annan stat. De uppräknade handlingarna är inte uttömmande angivna och säkerhetsrådet kan fastställa att ytterligare handlingar utgör aggression.

Artikel 5 innehåller den litvinovska formeln att ingen omständighet av något slag, ''vare sig politiskt, ekonomiskt, militärt eller annat, får tjäna som rättfärdigande av aggression''. Artikel 5:3 ger uttryck åt den klassiska principen *ex injuria jus non oritur:* ''No territorial acquistition or special advantage resulting from aggression is or shall be recognized as lawful''.

Artikel 7 syftar på befrielserörelserna och säger, att ingenting i definitionen kan hindra rätten till självbestämmande för kolonialt förtryckta folk eller folk under andra former av främmande herravälde. Inte heller kan något i definitionen inskränka dessa folks rätt att kämpa för sitt oberoende eller att (något dunkelt) "receive support, in accordande with the principles of the Charter". Artikeln kan ge upphov till skilda meningar om *när* ett folk kämpar för sin självbestämmanderätt, frihet eller oberoende; liksom den kan ge upphov till skilda meningar om det är tillåtet för en stat att ge *väpnat* bistånd till en befrielserörelse.

Definitionen är inte något under av klarhet, men så är det också en av dessa inte alltför ovanliga FN-kompromisser där luddiga formuleringar ofta är en förutsättning för consensus. Olika tolkningsalternativ framträdde under debatten i generalförsamlingens 6:e utskott. Sovjet uppmanade säkerhetsrådet att deklarera definitionen som ett för berörda FN-organ bindande dokument. USA, Storbritannien och en rad andra väststater vände sig kraftigt mot detta förslag och pekade indignerat på inledningen till själva definitionen, där det sägs att denna skall ses som en *vägledning* för FN-organen och att organens uppgifter och befogenheter inte förändras genom den antagna texten.

Definitionen är helt baserad på objektiva kriterier. Flera väststater hade gärna sett att en särskild klausul om aggressivt uppsåt ingick i definitionen, men då detta inte blev fallet hävdade man att i sak samma resultat hade uppnåtts genom att artikel 2 gav säkerhetsrådet möjlighet att fastslå att vissa handlingar med hänsyn till omständigheterna inte var att betrakta som aggression. Detta synsätt stötte på kraftiga protester från öststaterna, arabländerna och en del afrikanska stater, som hävdade att definitionens skrivning inte gav utrymme åt subjektiva rekvisit.

Artikel 3:d betecknar bl.a. väpnad attack på en annan stats fartyg som aggression. I utskottsdebatten uttryckte en rad, främst latinamerikanska stater sitt missnöje med att de enligt vissa tolkningar av artikel 3:d skulle betecknas som angripare när de, för att skydda sina vitala ekonomiska intressen, ingrep mot inkräktare i egna vatten. I den slutliga paketlösningen försågs därför definitionen med en fotnot där det förklarades att artikel 3:d inte inkräktade på en kuststats myndighet att tillämpa sin nationella lagstiftning i maritima zoner. Frågan är emellertid om bestämmelsen vunnit i klarhet på att hopkopplas med kontroversiella krav på maktutövning över vatten utanför själva territorialhavet. (Jfr fallet med de över Östersjön nedskjutna svenska Catalina-planen 1952.[14]).

Trots att definitionen innehåller u-landsvänliga kautschukbestämmelser har den starkt kritiserats av Kina för att inte tillräckligt tillvarata den tredje världens intressen. Svagheten med definitionstexten sägs vara att den är begränsad till väpnad aggression och lämnar supermakternas ekonomiska expansion och politiska infiltration åsido. Enligt kinesisk uppfattning måste en definition komma till rätta även med supermakternas missbruk av vetorätten. När definitionen antogs betraktades den i Peking som en papperslapp utan reellt innehåll.[15]

Aktstycket är onekligen något substanslöst. Handlingar som ibland betecknas som ekonomisk eller ideologisk aggression innefattas inte i definitionen. Indirekt aggression, i betydelsen subversiv verksamhet riktad mot regimen i en annan stat, innefattas inte heller annat än vad som följer av artikel 3:g om väpnade band som, *utsända* av en stat, genomför väpnade aktioner *av viss intensitet* mot en annan stat. Något behov av att mer generellt täcka subversiv, statsdirigerad verksamhet i en definition finns ju inte heller eftersom sådan verksamhet är otillåten redan till följd av den allmänna folkrättens och FN-stadgans noninterventionsprincip. Definitionen bekräftar genom sin skrivning i preambelns 5:e punkt att aggressionsförbudet enbart är en del av det allmänna våldsförbudet (''Aggression is the most serious and dangerous form of the illegal use of force''). Att det finns flera former av förbjudet våld hade slagits fast redan 1970 när generalförsamlingen med consensus antog den s.k. Friendly Relations-deklarationen om FN-stadgans folkrättsliga principer. Beträffande våldsförbudet sägs det i Friendly Relations-deklarationen bl.a. att det innefattar staters organisering och anstiftan av ''upprorshandlingar eller terrorism i annan stat'' samt bistånd till sådan verksamhet, allt under förutsättning att det rör sig om hot om eller bruk av våld.[16] Denna auktoritativa FN-deklaration går alltså avsevärt längre än aggressionsdefinitionens artikel 3:g, något som får oss att inse att värdet av definitionen är begränsat.

Definitionen är enligt sin egen lydelse inte att betrakta som en vidareutveckling av FN-stadgans principer, utan som en precisering av dessa principer. Men det är tveksamt om den antagna texten kan fylla en sådan preciserande funktion. Listan på olika typer av aggression är inte uttömmande, vissa artiklar kommer att ge upphov till skilda tolkningar, säkerhetsrådet skall använda texten endast som vägledning för sin verksamhet och rådet kan finna att vissa handlingar inte är aggression som enligt textens ordalydelse borde vara det. Inte heller är definitionen relaterad till FN-stadgans artikel 51 och dess bestämmelse om rätt till själv-

försvar i händelse av väpnat angrepp. En aggressionshandling berättigar således inte automatiskt till självförsvar och termen ''väpnat angrepp'' behöver fortfarande preciseras.

Definitionens största svaghet ligger i den ofullständiga uppräkningen av aggressionshandlingar. En stat som anklagas för att ha begått en i listan uppräknad aggressionshandling kan invända att den gjort detta som svar på handlingar, som visserligen inte står i listan, men som enligt den statens uppfattning är att betrakta som aggression och väpnat angrepp.

Sveriges dåvarande FN-ambassadör, Olof Rydbeck, sade i generalförsamlingen, att det största värdet med definitionen var att den visade vilka handlingar som, om de genomfördes först, är i typfallet otillåtna.[17] Frågan är emellertid om inte de handlingar som inte drabbas av de i definitionen inbyggda osäkerhetsmomenten, utan svårighet skulle ha rubricerats som aggression redan innan definitionens tillkomst.

Definitionen och framtiden

Trots att folkrättsliga definitioner inte kan avskaffa aggression eller andra folkrättsbrott och trots att just den här definitionen betyder mindre för FN:s säkerhetssystem än vad den skulle gjort för NF:s, behöver man inte dra den slutsatsen att den skulle vara helt betydelselös. På åtminstone tre områden kan man tänka sig att FN-definitionen får en viss effekt.

För det första kommer definitionen att även fortsättningsvis ha sin betydelse i den politiska debatten i generalförsamlingen. Såväl definitionens klara som oklara punkter bäddar för fortsatt propagandistisk semantik, samtidigt som kopplingen till den med consensus antagna texten ger tyngd åt beskyllningar om aggression, i synnerhet åt välgrundade sådana. Uttalanden av en nästan enig generalförsamling eller ett enigt säkerhetsråd kommer att väga tungt i den politiska vågskålen. Vid sådana tillfällen kan FN-organen i praktiken fungera som en världsopinionens tribunal som dömer medlemsstaterna.

För det andra kan man alltså räkna med att definitionen får en påverkande betydelse. En officiell definition av ett värdeladdat begrepp som aggression, är en företeelse som snabbt etablerar sig på den internationella opinionens gemensamma värdeskala. Statsvetarna hävdar inte sällan att även om regeringarna kan åsidosätta en internationell domstols beslut eller generalförsamlingens resolutioner, har de svårare att i längden helt negligera trycket från en internationell opinion om denna är kraftfullt och systematiskt artikulerad.[18] I synnerhet opinionsyttringar

inom FN:s ram kan upplevas som besvärande. Om säkerhetsrådet konsekvent fastställer när aggressionshandlingar begås, kan detta på sikt influera åtminstone vissa staters agerande. Dessutom: Enligt den i definitionen bekräftade principen ''no fruits of aggression'' bör statssamfundet vägra att erkänna saklägen som åstadkommits medelst aggressionshandlingar. Generalförsamlingens consensus-resolution kan måhända ge staterna incitament att mer kraftfullt hävda denna centrala princip, som icke sällan fått komma till korta, exempelvis när det gällt Baltikum.

Slutligen kan 1974 års definition komma att ha en internationellt straffrättslig betydelse. I augusti 1945 slöt USA, Frankrike, Storbritannien och Sovjetunionen en överenskommelse i London som angav riktlinjerna för den kommande Nürnberg-processen. Överenskommelsen innehöll en stadga (''the Nuremberg Charter'') som fastställde krigsförbrytardomstolens uppgifter. I stadgans artikel 6 gavs de riktlinjer efter vilka åklagarsidan kom att utforma sin talan. Det hette där:

> ''Följande handlingar, eller någon av dem, äro brott, som falla inom Domstolens behärighet och för vilka individuellt ansvar skall utkrävas:
> a) *Brott mot freden*: nämligen planering, förberedelse, igångsättande eller förande av anfallskrig (''war of aggression'') eller krig i strid med internationella föredrag... eller deltagande i en gemensam plan eller sammansvärjning för åstadkommande av något av det ovan nämnda.''[19]

På samma sätt föreskrev stadgan för den Internationella Militärdomstolen för Fjärran Östern att denna domstol, med säte i Tokyo, hade jurisdiktion över ''crimes against peace: namely, the planning, preparation, initiation or waging of a declared or undeclared war of aggression''.[20] London-överenskommelsen eller dess motsvarighet för Fjärran Östern definierade inte brottet aggressionskrig, och det gjorde inte domstolarna i Nürnberg eller Tokyo heller i sina domslut. Skulle världen få uppleva nya krigsförbrytarprocesser av denna typ kommer FN:s aggressionsdefinition måhända att spela en icke oväsentlig roll.

Många idealister skulle vilja se förverkligandet av en fast internationell straffrättsdomstol (''an International Criminal Court of Justice'') som nästa steg i den folkrättsliga utvecklingen.[21] Tidigare skrivbordsprojekt av denna typ har fått läggas på is, bl.a. i avvaktan på en FN-definition om aggression. Det skulle emellertid förvåna om det faktum att en sådan definition nu existerar, kommer att förbättra utsikterna för tillskapandet av en domstol med internationell straffrättslig jurisdiktion. De politiska realiteterna torde fortfarande utgöra ett alltför starkt hinder.

NOTER

1 Rifaat, *International Aggression. A Study of the Legal Concept: Its Development and Definition in International Law,* Stockholm 1979.

2 Blix, *Sovereignty, Aggression and Neutrality*, (The Dag Hammarskjöld Foundation), Uppsala 1970, s. 26 f.

3 SÖ 1920:1. Se även Schücking-Wehberg, *Die Satzung des Völkerbundes,* Berlin 1921, 2 uppl., 1924.

4 Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* Stockholm 1974, s. 43; Brownlie, *International Law and the Use of Force by States,* Oxford 1963, s. 72.

5 Rifaat, a.a., s. 83; Brownlie, a.a., s. 95.

6 Brownlie, s. 103 f.

7 Det första avtalet (den s.k. London-konventionen) slöts mellan Sovjetunionen, Afghanistan, Estland, Lettland, Persien, Polen, Rumänien och Turkiet den 3 juli 1933. Finland anslöt sig något senare. Det andra avtalet ingicks följande dag (den 4 juli 1933) mellan Sovjetunionen, Jugoslavien, Rumänien, Tjeckoslovakien och Turkiet. Det tredje avtalet var av bilateral karaktär och ingicks mellan Sovjetunionen och Litauen den 5 juli 1933. Se Rifaat, a.a., s. 91 f.

8 Vigor, *The Soviet View of War, Peace and Neutrality*, London 1975, s. 79.

9 Broms, *The Definition of Aggression in the United Nations,* Åbo 1968, s. 48, 76 f. och 90.

10 UD:s blåbok från generalförsamlingens 25:e möte, Stockholm 1970, s. 331.

11 Stone, *Aggression and World Order,* London 1958, s. 36.

12 Blix, *Sovereignty, Aggression and Neutrality,* s. 26 ff.

13 Även om man skulle godtaga Argentinas territoriella anspråk på Falklandsöarna (Malvinerna), till följd av argument om brittisk kolonialstyre i strid med modern fokrätt, geologisk samhörighet med Patagonien eller arvsrätt efter spanska kronan, så måste invasionen ändå betraktas som ett brott mot FN-stadgan. Artikel 2:3 säger att staterna skall lösa sina tvister "med fredliga medel på sådant sätt, att internationell fred och säkerhet samt rättvisan icke sätts i fara". I en fredshotande tvist kan parterna vända sig till säkerhetsrådet, men enligt stadgans artikel 33 ska de i första hand söka uppnå en lösning genom förhandlingar, medling, skiljedom "eller genom andra fredliga medel". Denna regel uttolkades i den s.k. Friendly Relations-deklarationen 1970, av en enig generalförsamling, på bl.a. följande sätt: "Parterna i en tvist är skyldiga, i händelse de misslyckas nå en lösning genom något av de ovannämnda fredliga medlen, att fortsätta söka en uppgörelse med andra fredliga medel som de enas om att anlita". Beträffande det allmänna våldsförbudet i artikel 2:4 heter det bl.a. i Friendly Relations-deklarationen (FRD): "Varje stat har skyldighet att avhålla sig från att använda hot om eller bruk av våld för att kränka en annan stats internationella gränser eller *som ett medel att lösa internationella tvister, däribland territoriella tvister* och problem som rör staters gränser". GA Res. 2625 (XXV) den 24 oktober 1970. Det är att observera att FRD, som är en av de fåtaliga FN-resolutioner som har en viss juridisk dignitet, antogs med consensus och alltså även stöddes av Argentina.

14 Från svensk sida hävdades det att nedskjutningen ägt rum på internationellt vatten, t.o.m. utanför den ryska tolvmils-gränsen. Från sovjetisk sida sades det att inhemskt jaktflyg försvarat sovjetiskt territorium mot en uppenbar gränskränkning. Se UD:s blåbok *Attacks upon two Swedish Aircraft over the Baltic in June 1952,* New Series II:2, Stockholm 1952.

15 Bring, Aggression — FN:s nya definition, *Internationella Studier* 1975:3, s. 106; UD:s

blåbok från generalförsamlingens 29:e möte i New York 1974, Stockholm 1974, s. 360. Definitionen är intagen i Annex C.

16 Friendly Relations-deklarationen (FRD) antogs genom generalförsamlingens resolution 2625 (XXV) den 24 oktober 1970. Deklarationens officiella svenska titel är "Förklaring om folkrättsliga principer rörande vänskapliga förbindelser och samarbete mellan stater i enlighet med Förenta Nationernas stadga". Se SOU 1979:73 s. 451 samt Annex B. Om förhållandet mellan FRD och aggressionsdefinitionen se Bothe, Die Erklärung der Generalversammlung der Vereinten Nationen über die Definition der Aggresion, 18 *Jahrbuch für Internationales Recht* 1975, s. 128 f. och 135 f.

17 UD:s blåbok från generalförsamlingens 29:e möte, Stockholm 1974, s. 361.

18 Se exempelvis Luard, *Conflicts and Peace in the Modern International System,* Boston 1968, s. 306 and 311.

19 Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* Stockholm 1974, s. 158. Generalförsamlingen bekräftade Nürnberg-principerna i en resolution 1945 (GA Res. 95 (I)) och the International Law Commission elaborerade de sju principerna om krigsförbrytelser och individuellt ansvar i ett dokument 1950 (GA Official records, 5th Sess., Supp. No. 12, p. 11).

20 Se Rifaat, *International Aggression,* s. 158; Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, s. 171.

21 Se exempelvis det av Rifaat framförda förslaget om regionala domstolar, a.a.

DEN NATURLIGA RÄTTEN TILL SJÄLVFÖRSVAR

FN-stadgans generella våldsförbud i artikel 2:4 inskränker inte — som det heter i artikel 51 — ''den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar (''the inherent right of individual or collective self-defence''). Genom denna formulering bekräftas — har det hävdats — den traditionella sedvanerättens regler om självförsvar inom ramen för FN-stadgans legala system. Den brittiske professorn D.W. Bowett skrev 1958 i sin välkända bok ''Self-Defence in International Law'' att FN:s medlemmar inte enbart har de rättigheter som FN-stadgan ger dem, utan även de rättigheter som den allmänna folkrätten förlänar dem ''except and in so far as they have surrendered them under the Charter''.[1] Bowett kontrasterade detta synsätt mot det som anammats av Kelsen, nämligen att rätten till självförsvar i dagens läge inte har något annat innehåll än vad som direkt kan utläsas ur FN-stadgans artikel 51.[2] Det talas visserligen där om den nedärvda och naturliga rätten till självförsvar, men endast ''i händelse av ett väpnat angrepp''. I motsats till Bowett menar Kelsen att denna kvalificerande skrivning gör referensen till den sedvanerättsliga materian skäligen meningslös.

Innan vi tar ställning till denna kontrovers, finns det all anledning att uppmärksamma innehållet i de sedvanerättsliga regler beträffande självförsvar som i huvudsak gällde fram till 1945, och som enligt vissa författare är relevanta även idag.

Den traditionella folkrätten

En av de mest uppmärksammade och normbildande diplomatiska dispyterna i den klassiska folkrättens praxissamling är *the Caroline Case. Caroline* var ett amerikanskt ångfartyg som 1837 användes för att stödja en upprorsrörelse i det då brittiska Canada. Upprorsrörelsen hade förgreningar på den amerikanska sidan om gränsen, i delstaten New York, där *Caroline* utrustades med manskap och vapen som fördes till Navy Island i Canada. Amerikanska myndigheter försökte hindra trafiken, men kunde endast konstatera att manskapet på Navy Island ökat från 200 till 1.000 man på några få dagar. I det läget, den 29 december 1837, trängde en brittisk styrka in på amerikanskt territorium, bordade *Caroline* under viss skottlossning, satte eld på fartyget och sände det

nedför Niagara-fallen. Under själva skärmytslingen dödades två amerikanska medborgare. Förenta Staterna protesterade, varpå den brittiska regeringen genmälde att *Caroline* ägnat sig åt piratdåd, att det amerikanska rättsväsendet inte fungerat i gränsområdet samt att den brittiska expeditionen var att betrakta som legitimt och nödvändigt självförsvar. 1841 arresterades en viss McLeod i New York sedan han skrutit om sitt deltagande i den brittiska expeditionen fyra år tidigare. McLeod, som var brittisk undersåte, åtalades för mord och mordbrand. Den brittiska regeringen krävde att den arresterade skulle frisläppas eftersom han deltagit i en statshandling i självförsvar för vilken Storbrittanien åtog sig allt ansvar. McLoud frikändes slutligen sedan den amerikanska domstolen funnit sig sakna bevis. Den diplomatiska skriftväxlingen avslutades under 1842 med att den amerikanske utrikesministern Daniel Webster vitsordade att självförsvarsrätten skulle ha kunnat legitimera den brittiska åtgärden under andra förhållanden (i en mer trängande situation), och med att den brittiske emissarien Lord Ashburton förmedlade en ursäkt för kränkningen av amerikanskt territorium trots att han betecknade åtgärden som nödvändigt självförsvar. Websters uttalande i en note av den 27 juli 1842 har blivit klassiskt. Självförsvarsrättens utövande skulle begränsas till situationer där

> ''the necessity of that self-defence is instant, overwhelming, and leaving no choice of means, and no moment for deliberation.''[3]

I noten utvecklades därefter den s.k. proportionalitetsprincipen:

> ''it will be for it (Great Britain) to show, also, that the local authorities of Canada, even supposing the necessity of the moment authorized them to enter the territory of the U.S. at all, did nothing unreasonable or excessive, since the act, justified by the necessity of self-defence, must be limited by that necessity and kept clearly within it.''[4]

Lord Ashburton hade inga invändningar mot denna juridiska analys, men betonade att den brittiska aktionen var berättigad på just de grunder som Webster angivit.

Websters formel, som vann allmänt gillande och som uppfattades som en korrekt beskrivning av gällande folkrätt, talade visserligen om ''self-defence'', men hänförde sig snarare till en nödvärnsrätt. Det sades inte någonting om väpnat angrepp, inte heller någonting om att den stat mot vilken aktionen riktades måste ha begått en folkrättsstridig handling. Däremot talades det om en tvingade nödvändighet som påkallade omedelbar handling — och detta oavsett om hotet ifråga kom från en stat eller från individer. Folkrättsdoktrinen fram till 1914 skilde knappast på begrepp som självförsvar, självbevarelserätt (''self-preserva-

tion") eller nödrätt. Websters formel tolkades också som ett uttryck för en "doctrine of necessity", enligt vilken handlingar som var nödvändiga för statens säkerhet, trygghet eller fundamentala intressen alltid var folkrättsligt acceptabla. Doktrinen om "self-preservation" hade ett liknande innehåll och *Caroline*-incidenten diskuterades av många folkrättsförfattare under denna rubrik.[5] Gemensamt för de former av självhjälp som det här var fråga om, var att den stat som ansåg sig ha rätt att agera var domare i egen sak. Därmed tenderade dessa sinsemellan "överlappande" doktriner att fungera som kamouflage för statsegennyttan eller som uttryck för *raison d'Etat.*

I analogi med det förhållandet att självförsvarsrätten, i händelse av ett överhängande hot om en väpnad attack, berättigade en stat att slå till först, växte det fram politiska och militära doktriner som i ett längre perspektiv sökte förhindra uppkomsten av militära hot i omvärlden. Dessa doktriner tenderade att rättfärdiga väpnade ingripanden även i ett tidigt skede av en internationell kris. Som den amerikanske senatorn och tidigare utrikesministern Root uttryckte det 1914:

> "...the exercise of the right of self-protection may and frequently does extend in its effect beyond the limits of the territorial jurisdiction of the state exercising it. The strongest example problably would be the mobilization of an army by another power immediately across the frontier. Every act done by the other Power may be within its own territory. Yet the country threatened by the state of facts is justified in protecting itself by immediate war."[6]

Vid första världskrigets utbrott hade det i folkrätten etablerats en vid men samtidigt vag princip om staternas rätt till förebyggande självförsvar ("anticipatory selfdefence"). Under krigsförbrytarprocessen i Nürnberg föreföll domstolen ansluta sig till denna uppfattning om gällande rätt. Försvaret hävdade i Nürnberg att Hitlertysklands attack på Sovjetunionen den 22 juni 1941 enbart hade föregripit ett ryskt anfall och därför var berättigad som preventivt självförsvar. Domstolen avvisade detta påstående vad gällde åberopade fakta, men hade inga invändningar mot den juridiska delen av argumentantionen.[7]

Existensen av en bred princip om preventivt självförsvar har också hävdats i den moderna internationella politiken. Sexdagarskrigets utbrott 1967 — då Israel gick till attack på tre fronter som svar på en egyptisk mobilisering och militär uppmarsch i Sinai — rättfärdigades i Tel Aviv som en form av "anticipatory self-defence". Samma argumentation användes 1981 för att försvara bombattacken mot den irakiska

kärnreaktorn *Osirak*, vars förestående laddning hävdades utgöra ett nukleärt hot mot den israeliska statens existens.

1800-talets praxis gav också upphov till synsättet att en stats medborgare utomlands kunde skyddas på samma sätt som statens territorium. En skada som en stats medborgare lidit betraktades som en skada som åsamkats staten själv. Skyddet av egna medborgare sågs som en väsentlig statsfunktion, och ingripanden för att realisera detta skydd kunde därmed betraktas som ett försvar av staten som sådan. Även denna argumentationsmodell har kommit till användning i den moderna internationella politiken. Under Suez-krisen 1956 rättfärdigade man från brittiskt håll sin militära insats som självförsvar för att skydda egna medborgares liv och egendom. Utrikesminister Selwyn Lloyd påpekade i underhuset att den enda folkrättsliga begränsning som förelåg var kravet på tvingande nödvändighet, såsom detta formulerats i *Caroline*-fallet.[8] På samma sätt har USA:s väpnade intervention i Dominikanska republiken 1965, som avvärjde en politisk utveckling åt vänster i landet, i doktrinen stundom betecknats som självförsvar (drygt tusen amerikanska medborgare evakuerades då från ett kaotiskt Santo Domingo).[9] Och när president Carter i april 1980 försökte rädda den amerikanska gisslan i Iran genom en kommandooperation på iranskt territorium, var det återigen den traditionella folkrättens självförsvarsdoktrin som åberopades.

Bland folkrättsjurister som i modern tid anslutit sig till ovanstående tolkning av självförsvarsrätten kan nämnas Waldock, Bowett, Fenwick, Ross, Castberg, Sørensen, A.J. Thomas och Ann van Wynen Thomas.[10] Frede Castberg skrev 1952 att det var självförsvar ''når en stat for å beskytte sine borgares liv og eiendom under revolusion i en annan stat sender sine tropper inn på denne annen stats område'', men han angav som en förutsättning att den andra staten hade försummat eller brutit mot sina folkrättsliga förpliktelser att skydda utländska medborgare.[11]

Sammanfattningsvis: Den klassiska folkrättens självförsvarsbegrepp var inte begränsat till fall av väpnad attack (ett någorlunda objektivt kriterium), utan täckte även in situationer där den stat som övervägde att använda våld var domare i egen sak (det kunde upplevas som ''nödvändigt'' att slå till först inför ett militärt hot, eller ett hot mot egna medborgare utomlands kunde upplevas som ''överhängande''). Det säger sig självt att risken till missbruk av en sådan självförsvarsdoktrin var betydande.

Den sedvanerättsliga utvecklingen 1920—1945

Mellankrigstiden medförde en serie av internationella regleringar som påverkade den folkrättsliga situationen beträffande våldsanvändningen i de mellanstatliga relationerna. NF-akten som trädde i kraft 1920, Briand-Kellogg-pakten av 1928 samt de olika regionala och bilaterala non-aggressionsavtalen under denna period etablerade ett sedvanerättsligt våldsförbud som var avsevärt mer kategoriskt än det som gällt tidigare. Våldsförbudet var i princip absolut, ''i princip'' eftersom det inte var tänkt att inskränka vad som uppfattades som den naturliga rätten till självförsvar. Frågan om självförsvarsrättens *räckvidd* adresserades endast sällan i de internationella avtalen, ändå kan man inte säga att den traktaträttsliga utvecklingen — i detta fall även en sedvanerättslig utveckling — gick självförsvarsrätten spårlöst förbi.

Det nya, mer extensiva våldsförbudet som växte fram och etablerades under 1920-talet sammanfattades väl i Briand-Kellogg-paktens formulering att staterna förklarade sig avstå från krig ''as an instrument of national policy in their relations with one another''. Det var ett våldsförbud som underminerade den klassiska doktrinen om självhjälp som tidigare lämnat staterna en betydande handlingsfrihet. Därmed uppstod en presumtion för att rätten till självförsvar hade att tolkas ytterst restriktivt. Så skedde också i diverse diplomatiska sammanhang. I Locarnotraktaten 1925 mellan Tyskland, Belgien, Frankrike, Storbritannien och Italien förband sig dessa stater att inte attackera eller invadera varandra eller gå till krig mot varandra, dock att undantag gjordes för ''legitimt självförsvar''. Detta begrepp definierades som motstånd mot just sådana handlingar som traktaten förbjöd.[12] Under förhandlingarna om Briand-Kellog-pakten sommaren 1928 avgav ett antal regeringar särskilda noter som gjorde förbehåll för rätten till självförsvar. I en tjeckoslovakisk note av den 20 juli hette det att varje stat är fri att ''defend itself according to its will and its necessities against *attack and foreign invasion''* (kursiverat här).[13] Rumänien utfärdade en note med liknande lydelse. Störst intresse väckte den amerikanska noten av den 23 juni som återgav Kelloggs egen uppfattning. Det hette där beträffande rätten till självförsvar.

> ''That right is inherent in every sovereign state and is implict in every treaty. Every nation is free at all times and regardless of treaty provisions to defend its territory from *attack or invasion* and it alone is competent to decide whether circumstances require recourse to war in self-defence''.[14]

När pakten slutligen undertecknades den 27 augusti 1928 ansågs det

inte nödvändigt att kvalificera textens våldsförbud med ett uttryckligt förbehåll i självförsvarsfrågan.

Den amerikanska noten förefaller representativ för mellankrigstidens diplomatiska uttalanden och indikerar därmed något om det dåtida sedvanerättsliga läget i självförsvarsfrågan. Å ena sidan en tendens att begränsa självförsvarsrätten till fall av "attack or invasion", å andra sidan erkännandet av en diskretionär möjlighet för staterna att avgöra "whether circumstances require recourse to war in self-defence". Den klassiska sedvanerätten på området spelade fortfarande en roll, nämligen när det gällde att fylla ut de luckor som tidens internationella avtal och diplomatiska korrespondens lämnade. Å andra sidan var den tidigare så generösa självhjälps-doktrinen, som redan antytts, kraftigt beskuren och bitvis kompromettterad. Japan försökte rättfärdiga sin invasion av Manchuriet 1931—1932 som "self-protection" och med hänvisningar till *Caroline*-fallet. 1935 försökte Mussolini rättfärdiga sina styrkors angrepp på Abessinien med argument om preventivt självförsvar och "nödvändigheten" av att åtgärda en gränstvist som från italiensk synpunkt nått intolerabla proportioner. I båda fallen konstaterade världssamfundet genom Nationernas Förbund att angriparna brutit mot sina internationella förpliktelser.

Skall man göra ett försök att summera det sedvanerättsliga läget vid andra världskrigets utbrott, torde det kunna sägas att rätten till självförsvar var begränsad till fall av väpnat angrepp samt till fall av omedelbart militärt hot mot staten som sådan. Det var en självförsvarsrätt som (i frånvaro av kollektiva säkerhetsarrangemang) var begränsad till försvar av det egna territoriet. Inom denna ram kunde den klassiska folkrättens principer, exempelvis från *the Caroline Case*, fortfarande fylla en funktion.

I konsekvens med denna uppfattning om gällande rätt betraktades inte våld mot staters ambassader eller egna medborgare utomlands (eller deras egendom) som grund till självförsvar. Däremot kan man inte draga den slutsatsen att sedvanerätten år 1939 uteslöt begreppet självförsvar i händelse av angrepp mot en stats militärbaser, krigsfartyg eller trupper utanför det egna territoriet. Liksom tidigare tenderade sådana militära installationer och enheter att betraktas som en utväxt av statens territorium.

FN-stadgan

När Förenta Nationerna stadga framförhandlades på konferensen i San Francisco våren och försommaren 1945, var det en strävan hos de för-

samlade delagationerna att ge den nya världsorganisationen i stort sett monopol på våldsanvändningen; detta för att om möjligt minimera risken för nya krig. FN skulle bli en starkare organisation än vad NF hade varit. Huvudsyftet bakom den nya stadgan blev att ställa all unilateral våldsanvändning, även i självförsvar, under FN:s kontroll. Beträffande artikel 51 kom detta förhållande till uttryck dels genom artikelns placering (i kapitel VII om FN:s inskridande vid fredshot), dels genom artikelns stadgande att självförsvar enbart kunde utövas "intill dess att säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållande av internationell fred och säkerhet". Tyngdpunkten i artikel 51 ligger också på FN:s roll i sammanhanget och inte på staternas rätt till individuellt (eller kollektivt) självförsvar. Artikelns andra mening lyder:

> "Åtgärder vidtagna av medlemmar under utövande av denna rätt till självförsvar skola omedelbart inberättas till säkerhetsrådet och skola ej i något avseende inverka på säkerhetsrådets rätt och skyldighet enligt denna stadga att vid varje tillfälle handla på sätt, som rådet anser nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet".

Det faktum att delegationerna i San Fransisco önskade ge *organisationen* närmast ett monopol på våldsanvändningen måste influera tolkningen av de bestämmelser i stadgan som reglerar *staternas* våldsanvändning. Artikel 2:4 förbjuder våld "against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations". Detta är en uppräkning som, med hänsyn till stadgans förarbeten, bör tolkas som en elaborering av ett kategoriskt förbud, och inte som en kvalificering av en allmän princip. Unilaterala våldshandlingar skall exempelvis inte kunna rättfärdigas därför att de sägs inte vara riktade mot en annan stats territoriella integritet. Tvärtom, ensidigt våld bör betraktas såsom alltid varande stadgevidrigt — på en eller flera av de grunder som artikel 51 anger. Antingen därför att det är riktat mot en annan stats territoriella integritet, eller mot en annan stats politiska oberoende, eller därför att ensidigt våld i sig alltid är "inconsistent with the purposes of the United Nations". Av samma skäl som artikel 2:4 sålunda bör tolkas extensivt (som ett närmast heltäckande förbud), bör artikel 51 tolkas restriktivt i vad avser det våld som staterna tillåts använda. Artikel 51:s inledning är formulerad som ett specifikt undantag från det grundläggande våldsförbudet:

> "Ingen bestämmelse i denna stadga inskränker den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot någon medlem av Förenta Nationerna".

En restriktiv tolkning, motiverad av den inriktning som San Fransisco-förhandlingarna hade, ger här samma resultat som en bokstavstolkning: Ordalydelsen pekar på att självförsvarsrätten är avhängig av förekomsten av ett väpnat angrepp. Ändå brukar det ofta hävdas att referensen till ''den naturliga rätten'' till självförsvar har ett oberoende innehåll som inte låter sig kvalificeras av den följande skrivningen om ''väpnat angrepp'', att stadgan genom denna hänvisning erkänner relevansen av en sedvanerättslig materia som förutsättes godta mer än motstånd mot väpnat angrepp. För att definitivt klara ut hur det förhåller sig härmed finns det skäl att närmare uppmärksamma förhållandena kring stadgans tillkomst. Det har redan sagts att diskussionerna i San Francisco utgick ifrån att tillåtligheten av unilateral våldsanvändning skulle vara begränsad till ett minimum. Mot den bakgrunden är den kvalificerande skrivningen i artikel 51 helt naturlig. Ian Brownlie sammanfattar i sitt väldokumenterade standardverk ''International Law and the Use of Force by States'':

> ''There is no indication in the discussions that the right of self-defence in the Article was in contrast with any other right of self-defence permitted by the Charter or that the phrase 'if an armed attack occurs' was anything other than a characterization of the right of self-defence. Delegates referred to the amount of the paragraph as 'the right of self-defence'.''[15]

Att hävda att stadgans upphovsmän inte avsåg att låta hänvisningen till väpnat angrepp innebära en begränsning till väpnat angrepp (även på bekostnad av en vidare, sedvanerättslig princip) är inte trovärdig. Varför skulle man i så fall inkludera dessa ord? Och om stadgan skulle ge utrymme för en vid sedvanerättslig princip vid sidan av den korthuggna, koncisa texten i artikel 51, varför då ha en bestämmelse om självförsvar överhuvudtaget?

Snarare var det så att stadgans upphovsmän 1945 trodde sig formulera en regel som överensstämde med då existerande sedvanerätt. Som tidigare anförts hade den sedvanerättsliga begränsningen av självförsvarsrätten dock inte gått fullt så långt vid tiden för andra världskrigets utbrott, och knappast heller sex år senare. Inskränkningen till väpnat angrepp var inte en total nyhet i internationella avtal 1945, men det var först då som denna inskränkning etablerades universiellt. Idag måste FN-stadgan — genom den globala anslutning den vunnit — betraktas inte enbart som ett mellanstatligt avtal som binder FN:s medlemmar, utan även som ett uttryck för en universellt accepterad sedvanerätt (allmän folkrätt). När detta skrives har FN 157 medlemmar. Varje gång en

ny stat vinner inträde i FN genom val i generalförsamlingen aktualiseras stadgans 4:e artikel, varigenom såväl den nya staten som de röstande medlemmarna ställer sig bakom stadgans förpliktelser (däribland principen i artikel 51 med dess restriktiva skrivning). Staternas inval och medlemskap i FN innebär m.a.o. en kontinuerlig statspraxis som etablerat en ny sedvanerätt. Slutsatsen är att stadgans folkrätt tagit över den sedvanerätt som en gång gällde. Mer precist kan man uttrycka det så att stadgans folkrätt såväl kodifierat som preciserat och inskränkt den sedvanerätt som gällde före FN:s tillkomst.

Det hävdas ibland att de traditionella principerna om självhjälp och ''self-preservation'' lever kvar som en slags ''dormant law'', en i förhållande till FN-stadgan sekundär folkrätt som kan åberopas av staterna när säkerhetsrådet inte kan fylla sin fredsbevarande och konflikthämmade funktion i enlighet med stadgans intentioner.[16] Ett sådant resonemang förbiser emellertid det förhållandet att den traditionella folkrätten utvecklades bland en exklusiv krets av nationer. Boktitlar som ''Droit des gens moderne de l'Europe'' (från 1819)[17] och ''Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart'' (från 1861)[18] anger var problemet ligger. Idag kan en princip om självförsvar i betydelsen ''self-preservation'' möjligen existera som ''dormant law'' på regional basis, d.v.s. som partikulär rätt inom i-landsregionen. Det är emellertid inte möjligt att hävda att det existerar någon sådan kvardröjande *allmän* sedvanerätt, eftersom en sådan sekundär rätt i dagens läge inte kan visas ha tillräckligt stöd bland statssamfundets icke-västerländska medlemmar.

Artikel 51 talar inte bara om individuellt självförsvar utan även om ''den naturliga rätten till... kollektivt självförsvar''. Med kollektivt självförsvar menas då att staterna kan deltaga i försvaret av varandras territorier. De stora militärallianserna (NATO och Warszawa-pakten), liksom de regionala kollektiva säkerhetsarrangemangen (som Riopakten och ANZUS-traktaten)[19], bygger på detta förhållande och syftar till gemensamt agerande vid väpnat angrepp mot någon av de förbundna staterna. Det är intressant (och i viss mån betryggande) att kunna konstatera att dessa traktater är anpassade till FN-stadgans förpliktelser. Språkbruket i artikel 51 går igen; *casus belli* är definierat som ''väpnat angrepp''. Detta hindrar inte att avtalen möjliggör väpnade förberedelser för att möta andra aggressionshandlingar än angrepp eller hot om väpnat angrepp.[20]

Det finns skäl att framhålla att begreppet ''kollektivt självförsvar'' inte behöver tolkas så att ett militärt alliansavtal är en juridisk förutsätt-

ning för kollektivt agerande (inbegripande stater som inte själva är angripna).[21] Det torde stå varje stat fritt att bistå en annan stat som utsatts för väpnat angrepp, oavsett förekomsten av ömsesidiga och förberedande säkerhetsarrangemang.

Det faktum att stadgan enbart talar om den naturliga rätten till självförsvar i förhållande till FN:s *medlemmar*, innebär inte att *andra* stater skulle förvägras exempelvis rätten att mottaga eller ge hjälp i form av kollektivt självförsvar. Detta påstående kan styrkas genom två från varandra fristående argument. Dels kan det sägas att skall orden ''the inherent right'' ha någon mening, måste de innebära att självförsvarsrätten i sin helhet existerade redan innan FN:s tillkomst och alltså tillkommer alla stater. Dels kan det konstateras att artikel 51 idag uttrycker gällande sedvanerätt och alltså på den grunden berör samtliga statssamfundets medlemmar.

NATO-överenskommelsen från 1949 (''the North Atlantic Treaty'') kan användas för att illustrera ytterligare en aspekt av självförsvarsrättens räckvidd — nämligen frågan om självförsvar enbart kan utövas vid angrepp mot en stats *territorium*. När avtalet ifråga undertecknades i Washington den 4 april 1949 fick artikel 6 följande lydelse:

> ''For the purpose of Article 5 an armed attack on one or more of the parties is deemed to include an armed attack on the territory of any of the parties in Europe or North America, on the Algerian departments of France, on the occupation forces of any party in Europe, on the islands under the jurisdiction of any party in the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer or on the vessels or aircraft in this area of any of the parties.''

Synsättet att en väpnad attack mot en stats stridskrafter utanför dess territorium innebär en attack mot staten som sådan, motsägs inte av lydelsen av artikel 51. Texten talar om ''angrepp mot någon medlem av Förenta nationerna'', utan att en kvalificering görs till territoriet som sådant.[22]

När det gäller lydelsen av artikel 51 återstår det att något undersöka den närmare innebörden av begreppet ''väpnat angrepp''. Det kan ju hända att den restriktiva skrivningen beträffande rätten till självförsvar till viss del uppvägs av en möjlighet att ge termen ''väpnat angrepp'' en vid tolkning. Denna och vissa andra frågor kommer att beröras i följande avsnitt.

Artikel 51 i världspolitiken

Rätten till självförsvar har åtskilliga gånger åberopats i den internationella politiken av stater som söker rättfärdiga sina handlingar. Vi har

redan sett hur man från brittiskt håll, under Suez-krisen 1956, rättfärdigade sin militära insats med påståendet att intervention till skydd för egna medborgares liv och egendom var förenlig med de sedvanerättsliga reglerna om självförsvar.[23] Och samma argumentation — fast med en direkt hänvisning till FN-stadgans artikel 51 — användes av president Carter i samband med det amerikanska försöket att med våld fritaga gisslan i Iran 1980. Det har framgått att statspraxis vid tiden för första världskriget gav uttryck för uppfattningen att statens medborgare kunde skyddas på samma sätt som dess territorium, men det har också visats hur sedvanerätten på detta område successivt utvecklades. Redan före FN:s tillkomst stod det klart att kommandooperationer till skydd för egna medborgare utomlands inte var att betrakta som legitimt självförsvar. Rätten till självförsvar kunde endast utföras i fall av verklig och omedelbar fara för staten som sådan, eller vid attack mot dess stridskrafter. FN-stadgan introducerade en ännu mer restriktiv hållning, en position som fick status av allmän folkrätt genom att FN utvecklades till en genuint universell organisation. Att det förhåller sig på detta sätt är emellertid långt ifrån allom bekant. En ledare i *The Times* under gisslankrisen i Iran innehöll bl.a. följande med anledning av den amerikanska helikopter-expeditionens fritagningsförsök:

> ”No one in the confusion of these dramatic events should forget that the hostage talking is a continuing act of aggression, just as the Soviet invasion of Afghanistan is a continuing act of aggression. The United States attempt to rescue the hostages was a lawful response... an entirely legitimate act of self-defence. Had the attempt succeeded it would in law have involved the freeing of people wrongly detained. That is the law of the matter and it is the morality of the matter.”[24]

Hänvisningen till aggression i samband med rätten till självförsvar är naturligtvis inte helt adekvat. Det tål att upprepas att endast aggressionshandlingar som tar formen av väpnat angrepp berättigar till våld i självförsvar. Ledaren i *The Times* råkade emellertid sätta fingret på en öm punkt: Det föreligger här en diskrepans mellan gällande internationell rätt och rådande internationell moral. Åtminstone i väst fanns det en utbredd förståelse för det amerikanska räddningsförsöket i Iran, liksom för den israeliska Entebbe-raiden 1976 då israeliska passagerare från ett kapat flygplan befriades från sin fångenskap i Uganda genom en kommandooperation. Professor Stig Jägerskiöld intog i en artikel i Svenska Dagbladet en förstående hållning till den israeliska raiden och ställde frågan om den inte folkrättsligt kunde rättfärdigas som självhjälp i en nödsituation.[25]

Eftersom FN:s politiska impotens är regel snarare än undantag, ligger det nära till hands att hävda att det stundom finns ett behov av ensidiga väpnade räddningsaktioner i den internationella politiken och att folkrätten borde inrymma en sådan möjlighet. Risken för missbruk är emellertid stor om staterna (i synnerhet de militärt viktiga staterna) ensidigt tillåts avgöra när det finns skäl att frångå FN-stadgans våldsförbud. Antagligen skulle denna risk för missbruk innebära större nackdelar än fördelar för det folkrättsliga regelsystemet som sådant.

Samma resonemang kan användas ifråga om den påstådda rätten till humanitär intervention, som, har det hävdats, legitimt utövades av Tanzania, när president Nyerere 1979 lät sina trupper tränga in i Uganda och störta den blodbesudlade diktatorn Idi Amin. FN-stadgan medger inte ensidig humanitär intervention och frågan är om den borde det?[26] Till stor del kan emellertid Tanzanias invasion av Uganda rättfärdigas utefter andra linjer — som legitimt självförsvar. Idi Amins ständiga attacker in på grannstaters territorium berättigade Tanzania till motattack och ockupation av de ugandiska gränsområdena för att hindra nya angrepp. Hans Blix, dåvarande svensk utrikesminister, betonade starkt att Tanzanias invasion var att betrakta som ett försvarskrig och inte som ett angreppskrig.[27] Man kan emellertid ifrågasätta om denna självförsvarsrätt utövades i enlighet med den sedvanerättsligt etablerade *proportionalitetsprincipen*. Dvs självförsvar måste — om det skall göra skäl för namnet — utövas proportionellt till det hot som angreppshandlingen utgör. Ett försvarskrig får endast övergå i en offensiv djupt in på fiendens territorium om detta är militärt nödvändigt för att avvärja aggressionen.[28] I fallet Uganda kan man ställa sig frågan om Tanzanias legitima säkerhetsbehov krävde ett intagande av hela grannstatens territorium, ett störtande av diktatorn och en flerårig militär närvaro i det invaderade landet? En jämförelse med andra världskriget kan möjligen leda till ett jakade svar.

Frågan om innebörden av begreppet ''väpnat angrepp'' (''armed attack'') aktualiserades bl.a. under Suez-kriget 1956. Israel hade länge haft problem med arabiska nationalister *(fedayeen)*, som med Egyptens goda minne gjorde ständiga sabotage- och terrorraider in på israeliskt territorium från baser på Sinaihalvön. Endast en massiv motattack kunde sätta stopp för vidare terroristdåd, ansåg man i Tel Aviv. Den 29 oktober 1956 överskred israeliska styrkor på bred front den egyptiska gränsen och nådde redan samma dag 10 mil in på Sinaihalvön. Den 31 oktober gick den franska Medelhavsflottan och brittiska Canberra-plan

till aktion för att understödja den israeliska offensiven och för att därigenom lösa krisen med president Nassers nationalisering av Suezkanalen. Det israeliska fälttåget var i princip avslutat den 2 november. Dess huvudsyften, ett slag mot *fedayeens* baser och ett öppnande av Akabaviken för israelisk sjöfart, var då genomförda.

I FN anklagades Israel för aggression och bl.a. USA krävde ett omedelbart tillbakadragande av dess trupper. Från israelisk sida hävdades det att man handlat i självförsvar: De arabiska raiderna hade nått en sådan omfattning och intensitet att de måste betecknas som ett "väpnat angrepp" i FN-stadgans mening. Problemet med denna argumentation var naturligtvis att artikel 51 avser angreppshandlingar som utförs av en stat eller i en stats regi och inte sporadiska operationer av beväpnade gerillaförband. Den israeliska argumentationens hållbarhet var alltså beroende av de faktiska förhållandena: Hade president Nasser sin hand med i *fedayeens* raider och vilken intensitet hade dessa raider? Det faktum att den israeliska krigföringen hade en *offensiv* karaktär, gör att kraven på bevisföringen måste vara särskilt höga. Utan att emellertid gå närmare in på denna bevisfråga, kan det konstateras att den israeliska attacken var folkrättsstridig — helt enkelt därför att den kom i konflikt med proportionalitetsprincipen. Israel hade kunnat skydda sig mot *fedayeen*-raiderna genom en mer defensiv krigföring.[29]

Liknande problemställningar aktualiserades av Vietnamkriget. I ett memorandum av den 4 mars 1966 utvecklades USA:s officiella hållning av State Departments folkrättssakkunnige Leonard Meeker. Meeker hävdade att vapenstilleståndsavtalet från 1954 etablerade en gräns mellan vad som utvecklats till två oberoende stater (Nord- och Sydvietnam), att Nordvietnam genom sin infiltration i söder av män och materiel för att stödja FNL i praktiken gjorde sig skyldig till ett "väpnat angrepp" på Sydvietnam, att Sydvietnam därför var berättigat att handla i självförsvar och att USA var berättigat, enligt FN-stadgans artikel 51, att bistå Sydvietnam på dess begäran med åtgärder i kollektivt självförsvar. Bombningarna mot mål i Nordvietnam var ett utslag av detta kollektiva självförsvar. Åtgärderna hade av USA inrapporterats till säkerhetsrådet i enlighet med artikel 51. Det faktum att FN därefter inte agerat för att återställa internationell fred och säkerhet i enlighet med sina befogenheter uppfattade USA som ett tyst godkännande av den egna ståndpunkten.[30]

Washingtons starkaste argument var att Hanois trupper inte hade rätt överskrida den 17:e breddgraden, vare sig denna betraktades som en

fortfarande giltig stilleståndslinje eller som en internationell gräns. Den svaga punkten i den amerikanska argumentationen var sakfrågan: Hade den nordvietnamesiska infiltrationen en sådan omfattning att den 1965 kunde jämställas med ett väpnat angrepp?

I State Departments memorandum gjordes det gällande att Hanoi under åren 1959—1964 hade infiltrerat över 40.000 män till de facto-staten i söder. Memorandumet konstaterade att:

> "Under dessa omständigheter kan inte en 'väpnad attack' fixeras lika lätt i tiden som när det är fråga om traditionell krigföring. Infiltrationen av tusentals beväpnade män konstituerar emellertid en 'väpnad attack' enligt varje rimlig definition av begreppet. Man kan fråga sig vilket exakt datum som Nordvietnams aggression uppgick till en 'väpnad attack', men det kan inte råda några tvivel om att en sådan hade inträffat före februari 1965."[31]

Oavsett hur det förhöll sig härmed, måste man konstatera att en rimlig tolkning av artikel 51 gör det möjligt att beteckna assistans mot omfattande subversion utifrån som kollektivt självförsvar. Samtidigt måste man hålla med Michael Akehurst om att det är vissa risker förknippade med en rätt till kollektivt självförsvar mot subversion:

> "It is easier to make allegations of subversion than it is to verify them; in this respect subversion differs from the more orthodox type of armed invasion, which can usually be verified without too much difficulty. As controversy over Vietnam shows, it is often difficult for commentators to agree whether a particular movement is composed of genuine insurgents or whether it is the product of foreign subversion; and there is a danger that states will try to legitimize help from friendly governments by pinning the label of foreign subversion on all sorts of genuine insurgent movements. On the other hand, the possibility that collective self-defence against subversion may be abused should not disguise the fact that it meets a real need when it is properly used."[32]

De sovjetiska invasionerna i Tjeckoslovakien och Afghanistan har också försvarats med hänvisningar till FN-stadgans regler om självförsvar. Under Tjeckoslovakien-krisen 1968 åberopade den sovjetiska FN-ambassadören Malik stadgans artikel 51 och Warszawa-paktens korresponderande bestämmelser om kollektivt självförsvar. Warszawapaktsländerna hade skridit till handling därför att Tjeckoslovakien var utsatt för en internationell konspiration med centrum i det revanchistiska Västtyskland. Genom invasionen hade man förekommit de konspiratoriska och subversiva krafterna och bevarat freden i Europa. Inte ens den sovjetiska propagandan försökte emellertid påstå att den västtyska revanchismen var att likställa med ett väpnat angrepp, något som var

förutsättningen för kollektivt självförsvar enligt artikel 4 i Warszawapaktens stadga. Artikel 1 i paktens stadga bekräftar dessutom att det är FN-rättens våldsförbud och suveränitetsskydd som gäller för paktens medlemmar, något som även för bedömare i Östeuropa (seriösa sådana) torde få Bresjnev-doktrinen att framstå i den dager den förtjänar.[33]

De sovjetiska försöken att försvara invasionen i Afghanistan har inte varit mer framgångsrika. Regeringen i Kabul kallade på hjälp hette det, men den enda regering som skulle ha kunnat söka assistans var samma regering som störtades genom den ryska interventionen; och den ende statschef som skulle ha kunnat begära stöd från Sovjet var Hafizulla Amin, samme man som nyhetsbyrån *Tass* senare kallade ''en slaktare i likhet med den andre slaktaren, schahen av Iran''.[34] *Pravda* skrev några dagar efter den ryska inmarschen att röda arméns styrkor enbart skulle användas ''till samarbete i tillbakaslåendet av väpnad inblandning utifrån.''[35] Inte förrän några dagar senare kom en precisering av vilka sinistra krafter det var som hotade Afghanistans oberoende. *Tass* meddelade då (den 3 janari 1980) att USA, underrättelseorganisationen CIA, Storbritannien och Kina tränat, utbildat och sänt ''kriminella terroristgäng, feodalherrar, godsägare och månglare'' över gränsen, grupper som önskade återta den makt de förlorat genom revolutionen 1978. Nyhetsbyrån hänvisade också till bestämmelsen i FN-stadgans artikel 51 om kollektivt självförsvar. Den observante läsaren torde inse att några kommentarer om denna artikels relevans i sammanhanget är överflödiga.

Frågan om FN-stadgan ger utrymme för preventivt självförsvar (''anticipatory self-defence'') har besvarats jakande och konkret av Israel vid två tillfällen. Dels under sexdagarskriget 1967, när Israel gick till attack efter det att Nassers Egypten mobiliserat; dels i samband med bombangreppet mot den irakiska kärnreaktorn *(Osirak)* försommaren 1981. Den senare attacken motiverades av premiärminister Begin med att *Osirak* snart skulle laddas, att reaktorn inom tre till fem år skulle ge Irak en atombomb samt att risken för kärnvapenangrepp mot Israel därmed var överhängande eftersom Irak ansåg att ett konstant krigstillstånd rådde mellan de bägge länderna. I säkerhetsrådet hävdade Israel att artikel 51 var tillämplig, eftersom landet var ställt inför en hotande eller omedelbart förestående attack från Iraks sida.[36]

I den svenska översättningen av artikel 51 talas det om självförsvar ''i händelse av ett väpnat angrepp'', en något oprecis formulering som skulle kunna tolkas flexibelt och ge utrymme för preventiva handlingar.

I den officiella spanska texten uttrycker man sig på samma sätt: ''en caso de ataque armado'', medan man i den officiella franska texten har valt en ännu vidare formulering: ''dans le cas où un membre... est l'objet d'une aggression armée''. En stat kan sannolikt tänkas vara föremål för ett väpnat angrepp innan angreppet ägt rum. Nu har det sagts att vad FN-stadgans författare verkligen menade, bäst kommer till uttryck i den engelska texten: ''*if* an armed attack occurs''. Det är en formulering som förutsätter att ett väpnat angrepp verkligen inletts innan självförsvaret kan utövas. Att döma av diskussionerna i San Francisco är det mycket som talar för en sådan tolkning av artikel 51.[37] Stadgans författare var uppenbarligen medvetna om det olyckliga i att preventiva åtgärder förutsätter kännedom om en annan regerings intentioner. Risken för att den stat som känner sig hotad vantolkar situationen är stor. Att öppna vägen för våldsanvändning på grundval av subjektiva bedömningar strider helt mot stadgans anda. Ändå finns det *en* form av preventivt självförsvar som går att förena med stadgans formuleringar. Om exempelvis en stat planerat en attack och bevisligen inlett sina operationer på sin sida av gränsen, på en annan stats territorium eller över fritt hav, då måste det anses föreligga ett väpnat angrepp och en vidhängande rätt till självförsvar, trots att den utsatta statens gräns ännu ej överskridits.

Men detta förhållande kan inte rättfärdiga den israeliska attack som inledde sexdagarskriget 1967[38], eller attacken mot *Osirak*, helt enkelt därför att de faktiska omständigheterna inte passar in i bilden. I fallet *Osirak* vittnade experter från IAEA (internationella atomenerigorganet i Wien) att det skulle ta cirka 10 år för Irak att tillverka en a-bomb och att det inte fanns någonting som tydde på att Irak sökte utnyttja sin forskningsreaktor för annat än fredliga ändamål. IAEA:s kontinuerliga kontroller gjorde det helt enkelt omöjligt för Irak att utan kontrollörernas vetskap skaffa sig en kärnvapenkapacitet.[39]

Mot denna bakgrund är det närmast absurt att hävda att Israels existens hotades av en förestående kärnvapenattack. Även en extensiv tolkning av artikel 51, som medger någon form av förebyggande självförsvar, skulle inte kunna härbärgera attacken den 7 juni 1981. I en resolution av säkerhetsrådet den 19 juni 1981 fördömdes också Israels agerande:

> ''*The Security Council...*
> 1. *Strongly condemns* the military attack by Israel in clear violation of the Charter of the United Nations and the norms of international conduct''.[40]

Resolutionen antogs enhälligt, men det rådde ingen enighet om att förkasta den israeliska tolkningen av artikel 51. Således ville USA inte intaga en principiellt negativ hållning till argument om preventivt självförsvar. I den amerikanska röstförklaringen hette det istället att bedömningen att Israel kränkt stadgan enbart baserades på övertygelsen att Israel underlåtit "att uttömma fredliga medel" för en lösning av konflikten, d.v.s. en hänvisning till stadgans artikel 33.

Även om USA således vill bibehålla optionen att kunna åberopa preventivt självförsvar för egen del i framtiden, kan man konstatera att Washington undvikit att göra så i det förflutna. Cuba-krisen 1962, då Sovjet genom installerandet av robotbaser på Cuba hotade USA:s säkerhet, hade annars varit ett möjligt tillfälle. Den amerikanska marina blockaden av Cuba i oktober 1962, som tvingade Sovjet att slå till reträtt och avveckla baserna, rättfärdigades på andra sätt än genom argument om preventivt självförsvar. Detta berodde antagligen dels på att State Departments jurister insåg att självförsvarsargumentet inte var hållbart, dels på att man inte önskade introducera en argumentationsmodell som kunde användas av Sovjet för att hota de amerikanska baserna i Europa.[41]

Frågan om preventivt självförsvar måste också relateras till en tänkbar användning av kärnvapen. Även om stormakterna idag har en andraslagskapacitet — och en första attack med kärnvapen alltså inte behöver vara utslagsgivande — är det svårt att tänka sig att en motpart, i enlighet med en strikt tolkning av artikel 51, inväntar utlösningen av en kärnvapenattack innan den agerar i självförsvar. Man kan tycka att FN-stadgan, som skrevs innan bomberna föll över Hiroshima och Nagasaki, måste kunna tolkas flexibelt, eller t.o.m. kunna tänjas, för att svara mot dagens realiteter. Som Östen Undén uttryckte det i ett annat sammanhang 1950:

> "(FN:s) stadga, liksom varje skriven författning bör utvecklas organiskt för att inte bli en död bokstav."[42]

Å andra sidan kan det sägas att just i kärnvapnens tidevarv är det viktigare än någonsin att artikel 51 tolkas restriktivt för att inte främja förhastade preventivaktioner som kan utlösa ett förödande krig.[43] Detta i synnerhet som ett preventivt agerande riskerar att baseras på misstag i den svåra bedömningen av en annan stats intentioner.

Utan att här ta ställning till frågan om artikel 51 i nukleärt hänseende skall tolkas extensivt eller restriktivt, kan det konstateras, att *om* man väljer en vid tolkning, denna inte kan baseras på argumentet att äldre

sedvanerätt är relevant genom frasen ''the inherent right of... self defense'', utan enbart på det undénska argumentet om stadgans organiska utveckling — vilket är något helt annat. Vi har tidigare visat att den sedvanerättsliga referensen i artikel 51 inte har någon självständig betydelse. För att citera Kelsen:

> ''The effect of Article 51 would not change if the term ''inherent'' were dropped.''[44]

När det gäller kärnvapenanvändning i självförsvar är däremot sedvanerättens proportionalitetsprincip relevant. Frågan är i vilken utsträckning det är rättsenligt att svara med kärnvapen på en attack med konventionella vapen. Enligt NATO:s doktrin om ''flexible response'' skall en konventionell attack från öster i Europa mötas med sådan vapeninsats som situationen kräver — konventionella vapen, ''mininukes'', grövre taktiska kärnvapen eller s.k. euro-strategiska kärnvapen. 1974 introducerade Washington även ett geografiskt moment i doktrinen: Ett angrepp inom ett bestämt område skulle kunna besvaras med en anpassad vapeninsats inom samma område.[45] En sådan ''flexibel'' reaktion innefattande kärnvapen kan synas gå att förena med proportionalitetsprincipen, i synnerhet om NATO:s tes om östblockets massiva överlägsenhet vad gäller konventionella stridskrafter är korrekt. Å andra sidan har det hävdats att varje första användning av kärnvapen är en extrem åtgärd som *par definition* vore ''out of proportion''. Den indiske folkrättsjuristen Nagendra Singh har mot denna bakgrund sagt att ''the first use of nuclear weapons even by a victim would not be justified''.[46]

Det är kanske inte förvånande att östblocket upprepade gånger (bl.a. inom ramen för den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen, ESK) föreslagit ett förbud mot ''first use'' av kärnvapen. Ett sådant förbud skulle nämligen helt slå undan den juridiska basen för NATO:s försvarsdoktrin. Det är inte mindre förvånande att NATO-staterna (som ibland hävdar att Östs konventionella överlägsenhet i Europa förhåller sig som 2 till 1) kategoriskt har avvisat dessa förslag. Storbritannien reagerade således syrligt på Sovjets ''non-first use''-utfästelse som i ett budskap från president Brezjnev meddelades FN:s speciella nedrustningssession den 15 juni 1982. Det brittiska utrikesministeriet utfärdade den 18 juni 1982 ett direktiv för sina diplomater (''Guidance Telno 132'') där det bl.a. hette:

> ''The Warsaw pacts large conventional and nuclear forces mean that NATO must possess nuclear weapons for deterrence. For this to be effec-

tive, the Warsaw pact must remain uncertain whether NATO would make first use of nuclear weapons in the face of overwhelming conventional attack. For NATO to adopt a "no first use" approach would remove this uncertainty and so reduce the risks to the Warsaw pact if they were to undertake conventional aggression."

Den finländske folkrättsjuristen Allan Rosas menar att ett förbud mot "first use" redan är del av gällande folkrätt, bl.a. genom de sedvanerättsliga principerna om förbud mot "onödigt lidande" och "urskillningslös krigföring".[47] Problemet är att när dessa humanitärrättsliga principer specificerats i internationella avtal har inte frågan om kärnvapen nämnts. Faktum är att en explicit regel om förbud mot första användning av kärnvapen varken har fått stöd av en allmän statspraxis eller inkluderats i internationella konventioner. Begreppet "brott mot mänskligheten" ("crimes against humanity") har dock anförts som ett begrepp som skulle kunna inplicera ett förbud mot såväl "first" som "second use". Denna brottskategori lanserades i samband med Nürnberg-processen och vidareutvecklades i FN:s konvention om förebyggande och bestraffning av folkmord 1948. En studie av Nürnbergprinciperna och folkmordskonventionen visar emellertid att begreppet "crimes against humanity" endast har bäring på sådana handlingar som begås *i avsikt* att helt eller delvis utrota en nationell, etnisk eller religiös grupp eller en civilbefolkning som sådan.[48] Skulle emellertid kärnvapen användas på ett sådant sätt — d.v.s. på ett sätt som inte är motiverat av militära nödvändighets-skäl — föreligger ett folkrättsbrott redan p.g.a. den traditionella principen om proportionalitet i krigföringen. Begreppet "crimes against humanity" har sitt värde som en formel för fördömande av excesser som ligger utanför det som uppfattas som militärt nödvändigt (exempelvis terrorbombning medelst kärnvapen), men det är inte ett begrepp som täcker in kärnvapenanvändning som sådan.

Slutligen skall något sägas om en koppling mellan självförsvarsrättens utövande och "krigets lagar". Såväl nationernas självförsvarsrätt som folkrättens regler för krigföring vägleds av en och samma proportionalitetsprincip: *Inte mer våld än militär nödvändighet kräver.* För politiska beslutsfattare som skall tillämpa självförsvarsrätten får denna princip ofta strategiska implikationer, medan de militära befälhavarna på fältet upplever principen som ett komplicerande moment i den taktiska planläggningen. På slagfältet är proportionalitetsprincipen helt motiverad av humanitära hänsyn i Henri Dunants anda, medan man i de politiska beslutsfattarnas kanslier torde uppleva kravet på proportio-

nalitet i självförsvarsrättens utövande som en huvudsakligen säkerhetspolitiskt betingad spelregel (konfliktnivån bör hållas så låg som möjligt). Humanitära skäl hör dock till bilden även i det fallet. Det är därför inte alltid möjligt att upprätthålla en distinktion mellan de två situationerna. Diskussionen om sänkningen under Falklandskriget av kryssaren *General Belgrano* är ett exempel på hur självförsvarsrättens och krigsrättens proportionalitetskrav kan sammanfalla. Det ifrågasattes här huruvida det inte hade varit tillfyllest med *en* istället för två torpeder, fartyget hade då oskadliggjorts *samtidigt* som de fått en viss möjlighet att för egen maskin söka nödhamn. Därmed skulle en upptrappning av konfliktnivån undvikits eller uppskjutits, samtidigt som människoliv kunnat räddats.

Proportionalitetsfrågan aktualiserades också genom situationen i Libanon efter Israels inmarsch sommaren 1982. Argumentet att man var tvungen att undanröja ett konstant hot mot den israeliska statens säkerhet var inte tillräckligt för att ge ett sken av laglighet i enlighet med FN-stadgans artikel 51. Men även *om* Israel hade agerat i legitimt självförsvar, innebar invasionen ett brott mot proportionalitetsprincipen, såväl genom den nivå som konflikten fördes upp på som genom de omfattande bombningar m.m. som främst drabbade civilbefolkningen. 1949 års Genève-konventioner till skydd för krigets offer (främst civila och krigsfångar) innehåller även regler till skydd för civil egendom, civila institutioner och sjukvårdsenheter, regler som inte synes ha respekterats under Libanon-kriget.[49]

När Hugo Grotius skrev sin *De jure belli ac pacis* 1625 betraktades kriget som ett yttersta rättsmedel. Krig var enbart legitimt om det syftade till att värna om en rätt eller få upprättelse för en oförrätt *(bellum justum)*. Den distinktion mellan rättfärdiga och orättfärdiga krig som därmed etablerades är relevant i dagens läge i den meningen att försvarskrig och ett folks väpnade kamp för sin självbestämmanderätt har folkrättens stöd. Men en angripen stats rätt att gå till krig (vad som förr kallades *jus ad bellum*) ger inte denna stat någon som helst priviligerad ställning i förhållande till en aggressor när det gäller de folkrättsliga regler som är tillämpliga under kriget *(jus in bello)*. Gällande Haagkonventioner, Röda kors-konventioner och vapenprotokoll, avseende inskränkningar i krigföringen och skydd för krigsfångar och civila, skall tillämpas lika och fullt ut av alla parter i konflikten. Det faktum att en stat agerar i självförsvar, får inte urholka det humanitära skydd som en-

ligt ''krigets lagar'' tillkommer berörda individer, även dem som är medborgare i en stat som gjort sig skyldig till aggression.

NOTER

1 Bowett, *Self-Defence in International Law,* Manchester 1958, s. 185.

2 Kelsen, *The Law of the United Nations,* New York 1950, s. 792.

3 Jennings, The Caroline and McLeod Cases, 32 *American Journal of International Law* 1938, s. 89. Jennings redovisning av notväxlingen är fylligare än den som återfinns i Moore, *A Digest of International Law,* Vol. II, Washington 1906, s. 409 ff.

4 Jennings, a.a., s. 89.

5 Se Brownlie, *International Law and the Use of Force by States,* Oxford 1963, s. 43. Brownlie nämner författare som Halleck, Hall, Heffter, Wheaton, Phillimore, Westlake och Oppenheim.

6 Öppningsanförande på det åttonde årliga mötet med American Society of International Law i Washington den 22 april 1914, 8 *American Journal of International Law* 1914, s. 432.

7 Brownlie, a.a., s. 258.

8 Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* Stockholm 1974, s. 51.

9 Se Fenwick, The Dominican Republic: Intervention or Collective Self-Defence, 60 *American Journal of International Law* 1966, s. 64 samt A.J. Thomas' och Ann van Wynen Thomas' bidrag i *The Dominican Republic Crisis, The Ninth Hammarskjold Forum,* New York 1967, s. 11 ff.

10 Bowett, a.a., s. 87 ff.; Waldock, The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law, *Recueil de Cours de l'Académie de droit international de la Haye* 1952:II, s. 466 f. och 503; Castberg, *Studier i Folkerett,* Oslo 1952, s. 75; Ross, *A Textbook of International Law,* London 1947, s. 249, Sørensen, Principes de Droit International Public, *Recueil des Cours* 1960:III, s. 244 f. Betr. Fenwick och makarna Thomas se ovanst. not.

11 *Studier i Folkerett,* s. 75.

12 Artikel 2 i traktaten. Locarno-texterna återfinns i 20 *American Journal of International Law* 1926, Supplement, s. 21 ff.

13 Cit. efter Brownlie, s. 237.

14 Cit. efter Brownlie, s. 236.

15 Brownlie, s. 271.

16 Bo Johnson har hävdat att när staterna undertecknade FN-stadgan förväntade de sig troligen att säkerhetsrådet skulle fylla en funktion som kompenserade frånvaron av den klassiska folkrättens erkännande av självbevarelserätten: "The assumption that the Council would function properly was perhaps so strong that it was a fundamental condition — a *sine qua non* for a state to sign... The *rebus sic stantibus*-doctrine may be invoked here by states that consider themselves, so to say, "misled"... Because of this non-attainment of goals it is quite probable that states may revert to a reasoning that would lead to some sort of widening of the concept of self-defense as it was laid down in Article 51... states may revert to the old customary international law, in which body of law the right of self-preservation is inherent. By applying this principle anew states would feel legally competent to exercise the wider right of self-defence, wider than that allowed by Article 51 of the Charter because it also includes preventive actions in the face of threats". Johnson, International Law: Predicament of Enforcement, *Svensk Juristtidning* 1975, s. 430 f. Schwarzenberger har argumenterat på ett liknande sätt. Se The Fundamental Principles of International Law, *Recueil de Cours* 1955:I, s. 339. Svårigheten med detta resonemang är att svagheten med FN:s kollektiva säkerhetssystem inte kan härledas till en väsentlig förändring av omständigheter som inträffat sedan stadgans tillkomst, utan det rör sig om en inneboende svaghet som från början låg

latent i stadgans system. Knappast någon signatärmakt kan ha hyst illusionen att stadgans kapitel VII skulle vara ett i alla situationer friktionslöst fungerande instrument.

17 Klüber, *Droit de Gens moderne de l'Europe,* Stuttgart 1819.

18 Heffter, *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart,* Berlin, 4 uppl. 1861.

19 NATO-traktaten återfinns i 34 *United Nations Treaties Series* (UNTS), s. 243; Warszawa-paktens stadga i 219 UNTS, s. 24; Rio-pakten av 1947 i 21 UNTS, s. 77; samt ANZUS-pakten (Security Treaty between Australia, New Zealand and the United States) av 1951 i 131 UNTS, s. 83. De två förstnämnda texterna ingår som annex i denna skrift.

20 Se artiklarna 3 och 4 i NATO-traktaten.

21 Jfr Kelsen, *The Law of the United Nations,* New York 1950, s. 795 f.

22 Att självförsvar kan utövas som svar på en attack mot stridskrafter utanför det egna territoriet, har bekräftats av den Internationella domstolen i *the Corfu Channel Case.* Brittiska fartyg medgavs där en rätt att besvara eldgivning under oskadlig genomfart. *ICJ Reports* 1949, s. 30 f.

23 Se s. 26 samt not 8 ovan, liksom Brownlie, a.a., s. 265.

24 *The Times,* "Lawful but not wise", ledare den 26 april 1980.

25 *Svenska Dagbladet,* "Självhjälp i nödsituation", s. 3 den 13 juli 1976. För en annan uppfattning se Beyerlin, Die israelische Befreiungsaktion von Entebbe in völkerrechtlicher Sicht, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 1977, s. 213 ff.

26 Se diskussionen på s. 59 ff.

27 Se exempelvis *Svenska Dagbladet* den 24 juli 1979, "UD om Tanzania".

28 I Brierly's *The Law of Nations* sägs det att "acts of self-defence must be strictly limited to the needs of defence and may not be converted into reprisals or punitive sanctions". 6 uppl. (utg. av Waldock), Oxford 1963, s. 421.

29 Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* s. 51.

30 Quincy Wright, Legal Aspects of the Viet-Nam Situation, 60 *American Journal of International Law,* 1966, s. 751.

31 Cit. efter Richard Falk, *Legal Order in a Violent World,* Princeton 1968, s. 536.

32 Akehurst, *A Modern Introduction to International Law,* 3 uppl., London 1977, s. 266.

33 Warszawa-paktens stadga är återgiven i Annex F.

34 *Svenska Dagbladet* den 4 januari 1980, "Hård salva mot Carter".

35 *Svenska Dagbladet* den 31 december 1979, "Skall dras tillbaka".

36 Den israeliska argumentationen utvecklades sedermera till en vitbok, *The Iraqi Nuclear Threat — Why Israel had to act,* Jerusalem 1981. Se även Pogany, The destruction of Osirak: a legal perspective, *The World Today,* November 1981, s. 414.

37 Se exempelvis Louis Henkin, *How Nations Behave, Law and Foreign Policy,* 2 uppl., New York 1979, s. 141 ff.

38 Jfr dock O'Brien, International Law and the Outbreak of War in the Middle East, *Orbis* 1967, s. 719 ff.

39 Anförande av IAEA:s generaldirektör Sigvard Eklund i generalförsamlingen den 13 november 1981. Se UD:s blåbok från generalförsamlingens 36:e möte 1981, Stockholm 1982, s. 165.

40 Security Council Resolution 487.

41 Se Chayes, *The Cuban Missile Crisis,* New York 1974, s. 31; Henkin, *How Nations Be-*

have, 2 uppl., s. 294 ff.; Abel, *Missiles of October,* London 1966, s. 108; samt Akehurst, *A Modern Introduction to International Law,* 3 uppl., s. 243 och 247.

42 Anförande i FN:s politiska utskott den 12 oktober 1950, *Utrikesfrågor* 1950—1951, s. 110.

43 ''Surely today's weapons render it even more important that nations should not be allowed to cry 'vital interests' or 'anticipatory self-defence' and unleash the fury. It is precisely in the age of the major deterrent that nations should not be encouraged to strike first under the pretext of prevention or preemption.'' Henkin, a.a., s. 142.

44 Kelsen, *The Law of the United Nations,* New York 1950, s. 792.

45 Se Jagland & Johansen (utg.), *Før det blir for sent. Atomkrig eller nedrustning*, Oslo 1982, s. 96.

46 Singh, *Nuclear Weapons and International Law,* London 1959, s. 133.

47 Rosas, International Law and the Use of Nuclear Weapons, *Essays in the Honour of Erik Castrén,* Helsingfors 1979, s. 92.

48 1950 presenterade *International Law Commission* ''de sju principerna från Nürnberg'', som 1946 bekräftats i en resolution av generalförsamlingen. Princip nr VI definierade ''crimes against humanity'' på följande sätt: ''Murder, extermination, enslavement, deportation and other inhuman acts done against any civilian population, or persecutions on political racial or religious grounds, when such acts are done or such persecutions are carried on in execution of or in connexion with any crime against peace or any war crime.'' General Assembly Official Records, 5th Sess., Suppl. No. 12 (A/1316), s. 11. Folkmordskonventionen återfinns i SÖ 1952:64.

49 Den I. Genève-konventionen av 1949 avser skydd för sjuka och sårade i landskriget, den II. Konventionen rör sjuka och sårade i sjökriget, den III. krigsfångar och den IV. civilbefolkningen i ockuperat område. Israel har ratificerat samtliga 1949 års konventioner.

NON-INTERVENTIONSPRINCIPEN; dess historiska utveckling och förhållande till de mänskliga rättigheterna

FN:s generalförsamling antog på sin 25:e session enhälligt en deklaration rörande de folkrättsliga principer som reglerar staternas vänskapliga förbindelser och samarbete (''the Friendly Relations Declaration'').[1] Deklarationen utgör en auktoritativ uttolkning och bekräftelse av de juridiska principer som uttryckligen eller underförstått återfinns i FN-stadgan. Den slog bl.a. fast ''principen rörande skyldigheten att inte ingripa i angelägenheter som faller inom annan stats egen behörighet''. Härmed avsågs helt allmänt ett förbud mot varje slag av direkt eller indirekt inblandning i annan stats inrikes eller utrikes angelägenheter. I detta förbud inkluderades uttryckligen bruket av ekonomiska, politiska eller andra tvångsåtgärder som syftar till att beskära en annan stats suveräna rättigheter.

Non-interventionsprincipen är således en central och väletablerad norm i det mellanstatliga umgänget. Men det har inte alltid varit så.

Kanonbåtsdiplomatin

Under decennierna före första världskriget, nationalismens och den klassiska imperialismens tidevarv, existerade det en mängd för nationalstaten generösa doktriner som slog fast statens rätt att värna om sig själv på det internationella planet. Det s.k. kanonbåtsdiplomatin kunde rättfärdigas med olika juridiska interventionsgrunder som utvecklats i den folkrättsliga litteraturen. Framförallt i det kejserliga Tyskland intresserade sig juristerna för detta ämne och det utkom från trycket en mängd titlar typ *Die völkerrechtliche Intervention als Mittel der Selbsthilfe* och *Notstand im Völkerrecht.*[2] Medborgarna i en stat betraktades i likhet med territoriet som en del av staten själv och interventionsgrunden ''skydd av liv och egendom'' åberopades ofta av ekonomiskt expansiva stater i svagare länder.

När franska trupper sändes till Kina år 1900 för att tillsammans med brittiska och tyska soldater få bukt med det främlingsfientliga boxarupproret, motiverade utrikesminister Delcassé det med Frankrikes plikt ''att skydda sina medborgare och skaffa sina köpmän samma garantier

som andra erhållit".[3] I en amerikansk not till Nicaragua 1910 hette det att den kaotiska situationen i detta land gjorde det omöjligt för USA:s regering att genom sin beskickningspersonal utöva den rätt till diplomatisk protektion "som måste tillförsäkras amerikanska medborgare och amerikanska intressen i Nicaragua". Noten var en direkt följd av att två USA-medborgare dödats av en upprorsrörelse och affären slutade med att amerikanska marinsoldater installerade sig i Managua.[4]

Så sent som 1928, på den sjätte interamerikanska konferensen i Havanna, försvarade den amerikanske utrikesministern Charles Evan Hughes denna typ av väpnad intervention. Hughes frågade sig bl.a.:

> "Vad skall vi göra när en regering bryter samman och amerikanska medborgare är i livsfara? Skall vi stillatigande åse hur de dödas, därför att en regering, under omständigheter som den inte kan kontrollera... inte längre kan bereda främlingar ett rimligt skydd?[5]

Väpnad inblandning ansågs också tillåten i en stat vars inrikespolitik var en utmaning mot "mänsklighetens samvete". Denna interventionsgrund baserades i teorin på rent humanitära hänsyn: det gällde att rädda människor i livsfara oavsett deras nationella tillhörighet. En stat som missbrukade sin suveränitet genom en brutal och extremt grym behandling av de människor som befann sig inom dess territorium, fick finna sig i motåtgärder från utländsk sida. Detta kallades "humanitär intervention".

Frankrike intervenerade i Libanon och patrullerade den libanesiska kusten med krigsfartyg från augusti 1860 till juni 1861 för att hindra ett upprepande av blodiga massakrer på kristna maroniter.[6] Genom att övriga stormakter höll noggrann uppsikt över Frankrikes agerande gavs Napoleon III inte möjlighet att utnyttja situationen för maktpolitiska syften.

I regel syntes det under 1800-talet ha varit så att den humanitära interventionsformen tjänade som en rökridå för att dölja själviska och politiska motiv. När den ryske utrikesministern Sazonov 1913 hotade Turkiet med väpnad intervention om armenierna i Turkiet förföljdes, stod det klart att denna hållning — med tanke på tsarens strävan att etablera en rysk intressesfär i armeniska Turkiet — var allt annat än oegennyttig.[7]

Latinamerika i skottgluggen

Det var framförallt de latinamerikanska staterna som drabbades av stormakternas kanonbåtsdiplomati. Efter Spanskamerikas nyvunna självständighet fick de unga latinamerikanska republikerna allt som

oftast försvara sig mot europeiska interventioner. 1844 upprättade Storbritannien ett slags protektorat över Mosquito-kusten i Nicaraqua, och 1863 tågade franska trupper in i Mexico City och installerade ärkehertig Maximilian av Österrike som mexikansk kejsare, för att ta två exempel.

Det var i avsikt att stävja europeisk expansionism i Latinamerika som USA:s president James Monroe 1823 avgav sitt kända budskap till kongressen. *Monroedoktrinens* budskap till Europa var enkelt: *Hands off,* som Dexter Perkins uttryckte det i titeln till sin klassiska bok i ämnet.[8] USA kunde inte acceptera europeiska inflytelsesfärer på det västra halvklotet och varje europeiskt försök att här flytta fram sina positioner skulle betraktas som en ovänlig handling mot Förenta Staterna.

Monroedoktrinen var för USA en fråga om nationell säkerhetspolitik, en odogmatisk utrikespolitisk doktrin, vars lämplighet prövades från fall till fall i enlighet med nationella intressen. För de svaga republikerna i Latinamerika var den någonting mer. Monroes budskap uppfattades gärna som en garanti mot intervention från det stormaktshungriga Europa och överhuvudtaget som en bekräftelse på den princip om icke-inblandning som dessa stater själva höll på att utveckla. Den interamerikanska konferensen i Lima 1847—48 slog fast ett förbud mot intervention i staternas inre eller yttre angelägenheter och samma princip bekräftades på en ny konferens i samma stad 1864.

Verkligheten under de följande decennierna skulle bli annorlunda och Monroedoktrinen kom inte att leva upp till latinamerikanernas förväntningar. Några exempel: Brittiska flottstyrkor ingrep i Haiti 1865 för att undertrycka en revolt som vedergällning för upprorsmännens angrepp på det brittiska konsulatet i Cap Haitien. 1897 dök två tyska kanonbåtar upp i Port-au-Prince för att framtvinga ett skadestånd till en tysk medborgare som en kortare tid suttit fängslad för motstånd mot polis. 1902 utsatte brittiska, tyska och italienska flottstyrkor den venezolanska kusten för blockad i syfte att kräva in vissa fordringar.[9]

Inför denna utveckling såg sig president Theodore Roosevelt föranlåten att 1904 göra ett tillägg (korollar) till Monroedoktrinen. Roosevelt bestred inte att de europeiska länderna medelst intervention fick göra sina rättigheter gällande gentemot de latinamerikanska staterna, men han påpekade samtidigt att enda sättet att indriva fordringar i ett bankrutt sydamerikanskt land var att permanent besätta tullhusen — något som stred mot Monroedoktrinen. Konsekvensen fordrade därför, menade Roosevelt, att USA måste tillvarata de europeiska intressena genom att självt göra de ingripanden som behövdes, en preventiv internventions-

filosofi som presidenten senare sammanfattade med orden ''tala dämpat och bära en stor påk'' *(the big stick policy)*. Följden blev en nordamerikansk förmyndarpolitik i Karibien och Centralamerika som upphörde först genom Franklin Roosevelts *good neighbour policy* (''den gode grannens politik'') på 1930-talet.[10]

Den mexikanske diktatorn Porfirio Diaz hade redan 1896 oroat sig för USA:s hegemonitänkande och i en deklaration hävdat att president Monroes doktrin borde bli en allamerikansk, multilateral doktrin som skyddade mot såväl transatlantiska som nordamerikanska angrepp. Den s.k. Diazdoktrinen sammanfattade därmed den folkrättsuppfattning som utvecklats på de latinamerikanska staternas konferenser.[11]

Calvo- och Dragodoktrinerna

En man som betydde mycket för lanserandet av den latinamerikanska rättsuppfattningen var den argentinske juristen Carlos Calvo. 1896 publicerades i Paris 5:e upplagan av hans *Le Droit International.*[12] Calvo vände sig mot väpnade och diplomatiska interventioner till förmån för egna medborgare i andra länder. Att genom våld eller på annat sätt söka tvinga en stat att kompensera främlingar som råkat illa ut till följd av inbördeskrig, upplopp eller dylikt var, hävdade han, ett brott mot internationell rätt. En främling kunde inte förvänta sig bättre behandling än medborgarna i det land där han vistades.[13] Ett ingripande från hemstatens sida innebar ett åsidosättande av vistelsestatens jurisdiktion och stod därmed i strid med den grundläggande principen om staternas suveränitet. Calvos lära om den inhemska rättsordningens överhöghet (den s.k. Calvodoktrinen) fick vid spridning och hans inflytande på andra folkrättslärde blev med tiden påtagligt.

En annan argentinare som bidrog till non-interventionsprincipens utveckling var Luis Maria Drago, utrikesminister kring sekelskiftet. I december 1902 sände han en instruktion till Argentinas sändebud i Washington med ett budskap till Förenta Staternas regering. I budskapet reagerade Drago mot Storbritanniens, Tysklands och Italiens väpnade blockad mot Venezuela tidigare samma år. Meddelandet innefattade den tes som senare kallats Dragodoktrinen, d.v.s. väpnad intervention för att utverka betalning av statsskulder var folkrättsligt förbjuden.[14] Antingen borde statens egna domstolar fälla utslaget i sådana tvistefrågor, eller så skulle saken överlämnas till skiljedomstol. Utslaget skulle vara bindande för bägge parter, men gäldenärstaten skulle ha rätt att bestämma sätt och tidpunkt för betalningen. En garanti för att den-

na rätt inte missbrukades, låg i statens intresse att upprätthålla sin kredit och värna om sin nationella ära. Det av Drago hävdade förbudet mot vad han kallade finansiell intervention bekräftades i huvudsak på andra fredskonferensen i Haag 1907 i den s.k. Porter-konventionen. Förbudet i konventionen var emellertid snävare än Dragos doktrin såtillvida, att det inte gällde om gäldenärsstaten avvisade ett skiljedomsförfarande eller inte respekterade ett skiljedomsutslag i tvisten.[15] Porter-konventionen förlorade sin betydelse 1928 när Briand-Kellogg-pakten slog fast ett kategoriskt förbud mot varje lösning av tvister på annat sätt än med fredliga medel.

Buenos Aires-protokollet

Mot bakgrund av de latinamerikanska staternas bittra erfarenheter blev det ett huvudmål för latinamerikansk diplomati att få till stånd en multilateral konvention som olagligförklarade all inblandning i andra staters angelägenheter. I första hand strävade man under 1900-talets första decennier (då USA hade marinsoldater på Haiti och i Nicaragua) efter en allamerikansk överenskommelse. De latinamerikanska staterna utnyttjade det interamerikanska konferenssystemet för sin diplomatiska offensiv och lade fram kodifikationsförslag på konferenserna i Rio de Janeiro 1906, Santiago 1923 och Havanna 1928.[16] USA kunde inte göra några eftergifter så länge Theodore Roosevelts *big stick policy* var tongivande i Washington, men situationen ändrades radikalt i och med Franklin Roosevelts tillträde som president.

"Den gode grannens politik" resulterade inte i någora juridiska eftergifter på den 7:e interamerikanska konferensen i Montevideo 1933, men USA började nu avveckla sina militära engagemang i Karibien och gjorde klart att det endast var rätten till *diplomatiska* ingripanden som man ville bevara. På den interamerikanska konferensen för bevarande av fred, som hölls i Buenos Aires 1936, lyckades de latinamerikanska staterna slutligen få USA att — utan reservationer — underteckna ett noninterventionsprotokoll. Protokollets första artikel stadgade:

> "De Höga Föredragsslutande Parterna förklarar som otillåten varje inblandning av någon av dem, direkt eller indirekt, och av vilket skäl det vara må, i någon av de övriga parternas inre eller yttre angelägenheter."

Därmed hade det vuxit fram en särskild interamerikansk non-interventionsprincip som skulle visa sig bli vägledande för den fortsatta utvecklingen.

FN-stadgan

Sedan Briand-Kellogg-pakten 1928 fördömt kriget som ett medel för lösande av internationella tvister började under de följande åren den tanken slå rot på mellanstatliga konferenser att varje användning av våld måste, utom i speciella fall, betraktas som olaglig. Den traditionella folkrättens breda doktrin om berättigandet av intervention i olika fall kunde inte överleva denna utveckling i statspraxis. När FN-stadgan antogs 1945 innebar den i mycket en kodifiering av den rättsuppfattning som utvecklats under mellankrigstiden.

FN-stadgan har ingen särskild artikel om olika former av inblandning. Non-interventionsprincipen får främst härledas ur artikel 2, punkt 4:

> ''Alla medlemmar skola i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål''.

Artikeln förbjuder alltså endast väpnad intervention och detta förbud inskränker sig till att gälla åtgärder som riktar sig mot en annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende. Väpnade aktioner som inte har denna verkan — exempelvis vissa ingripanden för att skydda människoliv eller mänskliga rättigheter — skulle alltså vara tillåtna.

Man frågar sig emellertid om det över huvud taget är möjligt att använda våld inom en annan stat utan dennas samtycke, utan att samtidigt nagga statens integritet eller oberoende i kanten?

Hur som helst uppvägs den till synes liberala inledningsfrasen i artikel 2:4 av tillägget att våldet inte heller på annat sätt får vara oförenligt med Förenta Nationernas syften. Därmed har man i realiteten uteslutit varje ensidig intervention, eftersom det inte kan sägas överensstämma med FN-stadgans grundsatser att en stat ensidigt avgör när förhållandena är sådana att det finns anledning att frångå det grundläggande våldsförbudet. Tillägget uppmärksammar indirekt att våld i vissa lägen får utövas kollektivt enligt stadgan och då alltså är förenligt med organisationens syften. Stadgans kapitel VII möjliggör kollektiv intervention efter beslut av säkerhetsrådet i händelse av hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling. Tanken är att fredens upprätthållande går före alla andra hänsyn.[17]

Stadgans artikel 2 punkt 7 innehåller följande bestämmelse:

> ''Ingen bestämmelse i denna stadga berättigar Förenta Nationerna att ingripa *(intervene)* i frågor som väsentligen faller inom vederbörande stats

egen behörighet... Denna grundsats skall dock ej utgöra hinder för vidtagande av tvångsårgärder jämlikt kapitel VII."

Medan den inblandning som förbjuds i artikel 2:4 är vad man brukar kalla "diktatorisk", d.v.s. har ett visst mått av intensitet, är interventionsförbudet i artikel 2:7 inte specificerat på samma sätt. Världsorganisationen är förbjuden att blanda sig i medlemsstaternas "inre frågor", men hur dessa inre frågor skall avgränsas förefaller oklart. Däremot står det klart att det interventionsförbud som gäller för organisationen går längre än det som åtminstone uttryckligen gäller för dess medlemmar.

Frågan är då: Kan artikel 2:7 underförstått anses binda även organisationens medlemsstater som sådana? Somliga jurister menar det. I så fall skulle vi ha ett allmänt interventionsförbud som täcker in mycket mer än enbart våld eller hot om våld, ett förbud som sträcker sig till handlingar typ "lägga sin näsa i blöt".

Denna tolkning har emellertid avfärdats av Kelsen, en auktoritet på FN-rätten, som slagit fast att den saknar stöd i stadgan och dess förarbeten. De politiska organen i FN har genom sin praxis knappast antytt att artikeln i detta hänseende bör tolkas extensivt. Stadgadet synes inte uppfattas på annat sätt än vad som följer av dess lydelse — som en fråga om konstitutionell kompetens.

Principen breddas

Den non-interventionsprincip som kom till uttryck i FN-stadgan 1945 kunde således uppfattas som relativt snäv. Artikel 2:4 reglerar inte uttryckligen *indirekt* intervention (exempelvis bistånd till subversiv och upprorisk verksamhet), men det kan ändå hävdas att en sådan typ av intervention står i strid med några av FN-rättens mest fundamentala satser, nämligen principerna om staternas suveränitet, likställdhet och nationella oberoende (artiklarna 1:2 och 2:1).

Staternas uttolkningar av FN-stadgan samt deras praxis i och utanför FN har i allmän folkrätt etablerat en non-interventionsprincip som sträcker sig klart längre än det renodlade våldsförbudet. FN-stadgans artikel 1:2 talar om respekt för folkens självbestämmanderätt, och därmed avses inte enbart kolonialt förtryckta folks rätt till oberoende utan även fria folks rätt att styra sig själva. I praktiken innebär den senare aspekten av självbestämmanderättsprincipen ett förbud mot all inblandning i en annan stats angelägenheter som syftar till att påverka det politiska livet inom denna stat.

Att denna uppfattning (som i sig rymmer tolkningsproblem) idag är allmänt omfattad kan visas genom en blick på de texter som regionalt eller universellt antagits i Bogotá 1948, New York 1970 och Helsingfors 1975.

De latinamerikanska staterna och USA bekräftade vid tillkomsten av OAS (Organization of American States) 1948 den non-interventionsformel som antagits i Buernos Aires tolv år tidigare. Den s.k. Bogotástadgan ägnar tre artiklar åt att precisera interventionsförbudet. Artikel 15 (numera artikel 18) förbjuder ''direkt eller indirekt'' intervention i en stats ''inre eller yttre'' angelägenheter. Förbudet omfattar inte bara våldshandlingar utan även varje form av inblandning riktad mot en stats ''politiska, ekonomiska eller kulturella element''.

OAS-stadgans formuleringar kom att influera diskussionerna vid East River i New York där man förhandlade om en FN-resolution som skulle slå fast de folkrättsliga principerna i staternas förbindelser i enlighet med FN:s stadga. Den av generalförsamlingen 1970 antagna ''Friendly Relations''-deklarationen inkluderar i sin del om intervention moment från OAS-stadgans artikel 18. Dessutom innehåller FN-resolutionen en passus om förbud mot bruk av ekonomiska, politiska eller andra tvångsåtgärder i syfte att skaffa sig fördelar eller begränsa en annan stats suveränitet, som är modellerad efter OAS-stadgans artikel 19.[18]

När representanter för 33 europeiska stater, plus USA och Kanada, samlades på den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen i Helsingfors 1975 antog man en principkatalog som i sin tur mycket byggde på Friendly Relations-deklarationen. Liksom generalförsamlingen betecknade ESK non-interventionsprincipen som ett förbud mot ingripande i angelägenheter som faller inom ''annan stats egen behörighet''. Principen gavs en speciellt generell prägel genom skrivningen ''De deltagande staterna kommer att avhålla sig, oavsett deras inbördes förbindelser, från varje direkt eller indirekt, individuellt eller kollektivt ingripande i... inre och yttre angelägenheter'' etc.

Debatten i ESK

Helsingforsdokumentets breda skrivning i interventionsfrågan har kommit att vålla en livlig debatt på ESK:s uppföljningsmöten i Belgrad och Madrid. Deklarationen ''rörande principer för förbindelserna mellan deltagande stater'' innehåller tio principer, varav princip nr VI rör icke-

inblandning och princip nr VII respekt för mänskliga rättigheter.[19] Debatten kom att röra sig om förhållandet mellan dessa principer.

Det är viktigt att ha klart för sig att diskussionen i ESK visserligen utgår från den text som antagits i Helsingfors och att slutdokumentet från 1975 enligt sin egen lydelse inte kan betraktas som ett folkrättsligt bindande dokument, men att det inte desto mindre är den allmänna folkrättens non-interventionsprincip som debatten rör sig om. Flera av Helsingfors-deklarationens tio principer upprepar grundsatser som 1975 var folkrättsligt etablerade. Det står klart att dessa folkrättsliga principer inte kan förlora sin allmängiltiga och bindande karaktär, av den anledningen att de ingår i ett regionalt dokument som i sig inte har juridisk status (eller som säger sig inte ha juridisk status).[20]

Huvudsyftet med ESK:s uppföljningsmöten är att kritiskt granska hur Helsingfors-dokumentets bestämmelser tillämpas i praktiken. Diskussionen om de tio principerna rör emellertid också till stor del tolkningen av dessa principer. Länderna utanför östblocket trycker starkt på den sjunde principen om skydd av mänskliga rättigheter. Öststaterna får, framför allt från NATO-håll, ta emot hård kritik för att de inte uppfyller Helsingfors-dokumentets bestämmelser i detta hänseende.

Östsidan bemöter denna kritik genom att hävda att princip VI (om icke-inblandning) har företräde framför princip VII (om mänskliga rättigheter). Argumentationen utvecklas på följande sätt: Frågan om *hur* en stat respekterar skyddet av mänskliga rättigheter är en intern fråga som enbart faller inom respektive stats egen behörighet. En internationellt framförd kritik av hur vissa namngivna stater respekterar dessa rättigheter är att betrakta som en inblandning i andra staters inre angelägenheter och ett brott mot Helsingfors-deklarationen. Dess princip nr VI om ”icke-ingripande i inre angelägenheter” gäller inte enbart våld och liknande åtgärder. Första stycket talar ju om indirekt intervention och texten täcker *alla* inre angelägenheter.

Så gott som alla länder utanför östblocket betonade under Belgradmötet att skyddet av mänskliga rättigheter inte *enbart* var en intern angelägenhet. Sverige påpekade således att detta skydd under efterkrigstiden etablerats som en fråga av ”legitimate international concern”. Här hänvisades till ett antal internationella texter. Först FN-stadgan, där artiklarna 13, 55 och 56 förpliktar världsorganisationen och dess medlemmar att främja ”mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla” samt generalförsamlingens förklaring om mänskliga rättig-

heter från 1948 där denna förpliktelse bekräftas och närmare definieras. Vidare FN-konventionerna om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter respektive medborgerliga och politiska rättigheter från 1966, två texter som ursprungligen enbart hade formen av rekommendationer från generalförsamlingen men som idag har ratificerats av över 35 stater och därmed utgör bindande internationella avtal.[21]

Man kan vidare hänvisa till de regionala arrangemang som kommit till stånd i Europa, Afrika och Latinamerika. Välkänd är den från Europarådet emanerande europeiska konventionen om mänskliga rättigheter av 1950. När den afrikanska enhetsorganisationen OAU bildades 1962 hette det i dess stadga att ett av den nya organisationens syften var att främja internationellt samarbete, ''having due regard to the Charter of the United Nations and the Universal Declaration of Human Rights''.[22] I samband med att den interamerikanska organisationen OAS grundades på Bogotá-konferensen 1948 antogs en ''American Declaration of the Rights and Duties of Man''. Deklarationen inkorporerades inte i OAS-stadgan, utan antogs i form av en rekommendation. På det interamerikanska utrikesministermötet i Santiago de Chile 1959 beslöt man att skapa en ''Inter-American Commission on Human Rights''. Kommissionen höll sitt första möte 1960 och har sedan dess verkat för skydd av de mänskliga rättigheterna i länder som Cuba, Haiti, Guatemala och Dominikanska republiken.[23] En interamerikansk konvention om mänskliga rättigheter undertecknades 1969 av tolv latinamerikanska stater och träder i kraft efter elva ratifikationer.[24]

Denna utveckling visar klart att skyddet av mänskliga rättigheter inte enbart är en fråga om nationell jurisdiktion utan också en angelägenhet för det internationella samfundet och dess organisationer. I FN-stadgans preambel betygas tron ''på de grundläggande mänskliga rättigheterna'' på ett sätt som klargör att främjandet av dessa rättigheter betraktas som ett led i fullföljandet av FN:s huvuduppgift att trygga en bestående fred. Helsingfors-dokumentets princip nr VII bekräftar uttryckligen detta synsätt i följande stycke:

> ''De deltagande staterna erkänner den allmänna betydelsen *(universal significance)* av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, vilkas respekterande är en väsentlig faktor för den fred, rättvisa och välfärd som är nödvändig för att säkerställa utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan dem liksom mellan alla stater.''

Slutsatsen blir att non-interventionsprincipen inte kan åberopas som hinder för en debatt om mänskliga rättigheter, eftersom skyddet av så-

dana rättigheter inte enbart är en intern fråga. En diskussion av en angelägenhet som är reglerad i internationella avtal och som erkänns vara av "universal significance", kan aldrig bli en olaglig inblandning.[25]

Alldeles oavsett detta resonemang kan det hävdas att noninterventionsprincipen inte är absolut i den meningen att den förbjuder internationell diskussion eller framförande av kritik i olika frågor. I Belgrad och Madrid underströks det från flera håll att principen endast förbjuder fall av diktatorisk inblandning, dvs handlingar som innehåller moment av våld eller annars är av en sådan intensitet att de kan jämställas med våldshandlingar. Här hänvisades till texten i Helsingforsdeklarationens princip nr VI som enbart innehåller exemplifieringar av denna typ av handlingar. Termen "indirekt intervention" förändrar inte bilden. Av Friendly-Relations-deklarationen framgår det att förbudet mot indirekt intervention tar sikte på försök till *hot mot en stat* "i politisk, ekonomisk eller kulturellt hänseende". Även här är det fråga om diktatoriska interventionsformer. Enligt svensk uppfattning förutsätter engagemanget för mänskliga rättigheter endast att detta inte tar formen av försök att påtvinga ett annat land ändringar i dess politiska struktur eller säkerhetspolitiska orientering.[26]

I samband med krisen i Polen har ESK-debatten ytterligare skärpts. Nu är det NATO-blocket som anklagar Sovjetunionen för inblandning (p.g.a. händelserna i december 1981), samt dessutom för brott mot princip VIII om självbestämmanderätt. I denna princip stadgas att alla folk har rätt att i full frihet bestämma sina inre och yttre politiska förhållanden och att enligt egen önskan fullfölja sin politiska, ekonomiska och sociala utveckling.

FN och Södra Afrika

Apartheid-politiken i Sydafrika innebär en systematisk och kontinuerlig kränkning av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Hur har då grundsatsen om icke-inblandning tolkats i FN i samband med världsorganisationens behandling av Sydafrika-frågan?

FN-stadgans artikel 2:7 förbjuder som vi sett FN att ingripa i frågor som "väsentligen faller inom vederbörande stats egen behörighet". Denna bestämmelse har i praktiken inte hindrat generalförsamlingen från att dryfta Sydafrikas raspolitik eller andra brott (eller påstådda brott) mot de mänskliga rättigheterna. Församlingen har i sin praxis gång på gång bekräftat att denna typ av frågor faller inom ramen för

FN:s stadga och därmed även faller inom ramen för församlingens kompetens enligt stadgans artikel 10.[27]

Dessutom framgår det uttryckligen av artikel 2:7 att säkerhetsrådet alltid kan ingripa om rådet fastställt att ett hot mot internationell fred och säkerhet föreligger. Kränkningar av de mänskliga rättigheterna utgör inte i och för sig ett hot mot freden, men situationer sådana som de i Sydafrika *kan* — enligt den i säkerhetsrådets praxis framväxande tolkningen av begreppet ''fredshot'' — utvecklas till att innefatta ett sådant hot. De alliansfria staterna betraktar ofta Sydafrika som ett hot mot freden eftersom de förutser att den växande svarta oppositionen kommer att övergå till väpnad kamp. Gerillasoldater och sydafrikanska trupper antas då komma att sprida sig över gränserna till de omkringliggande s.k. fronststaterna. Därmed skulle ett hot mot internationell fred och säkerhet vara en högst påtaglig realitet. Västmakterna har hittills motsatt sig detta synsätt, inte nödvändigtvis för att de anser det orealistiskt utan för att de vill undvika kollektiva tvångsåtgärder i säkerhetsrådets regi.

Inbjudan till intervention

FN:s förmåga att agera med vapenmakt i en intern krissituation är beroende av att stadgans kapitel VII (om inskridanden vid hot mot freden) kan appliceras på situationen ifråga. En FN-aktion som rör sig om vidtagande av tvångsåtgärder (''enforcement measures'') enligt kapitel VII gör att den non-interventionsprincip som vänder sig till organisationen som sådan (artikel 2:7) inte är tillämplig. FN:s engagemang i Kongo 1960—1964 betecknades emellertid inte som ''enforcement measures'' enligt artiklarna 41 eller 42 i stadgan, utan som ''provisional measures'' enligt artikel 40. Därmed blev non-interventionsprincipen i hög grad relevant för Dag Hammarskjöld och hans efterträdare och FN-operationen hade enligt Hammarskjölds mening inte varit stadgeenlig om den inte kunnat baseras på en inbjudan från den kongolesiska regeringen. Hammarskjöld tolkade vidare artikel 2:7 så att FN skulle intaga en hållning av strikt neutralitet visavi politiska ledare och konflikter i Kongo.[28]

På samma sätt som en inbjudan till intervention kan möjliggöra ett FN-engagemang, kan en sådan inbjudan också göra att en enskild stats väpnade intervention i en konflikt betraktas som rättsenlig. Är det exempelvis fråga om en rent polisiär hjälpaktion för att komma tillrätta med ett upplopp, så är interventionen legal så länge de oroligheter som

föranlett den inte övergått i ett regelrätt inbördeskrig. Så fort det utbrutit ett inbördeskrig vars utgång är oviss, innebär emellertid varje bistånd åt ena eller andra sidan ett ingripande i en intern utvecklingsprocess och därmed också ett brott mot principen att folken skall få avgöra sina egna öden (FN-stadgans artikel 1:2). Om en intervention således är riktad mot politiska krafter som konkurrerar med den sittande regeringen, så kan ju enbart det faktum att det ansetts nödvändigt att begära utländsk hjälp tyda på att frånvaron av sådan hjälp skulle öppna dörren för en alternativ politisk utveckling. Åtminstone gäller detta i ett inbördeskrig där motståndsmännen behärskar delar av statens territorium. I dylika fall har en främmande stat helt enkelt inte rätt att acceptera en inbjudan att intervenera.

En intervention i ett inbördeskrig eller internt uppror kan emellertid vara folkrättsenlig i en situation där upprorsmännen understöds av främmande styrkor. En intervention kan då ske på regeringssidan om de inbjudna trupperna primärt är inriktade på att motverka den utländska inblandningen och inte på att bekämpa den nationella motståndsrörelsen.

På samma sätt kan en intervention för att motverka en utifrån inspirerad subversiv verksamhet vara laglig, nämligen om den interveneranде staten begränsar sig till att söka neutralisera det yttre hot som den hjälpsökande regeringen är ställd inför. Försök har gjorts att rättfärdiga den sovjetiska interventionen i Afghanistan på denna grund. Östblocket hävdade i FN i september 1981 att Afghanistan var utsatt för ''imperialistisk och kinesisk-hegemonistisk aggression'' från Pakistan genom banditer och legosoldater. De sovjetiska truppernas närvaro grundades på en inbjudan från regeringen i Kabul och — hette det — kritik av det förhållandet innebar en inblandning i Afghanistans inre angelägenheter.[29] Det är detta missbruk av folkrättslig terminologi som ofta får en opartisk bedömare att tänka på en av figurerna i *Alice i Underlandet:*

> ''När jag använder ett ord, sade Humpty Dumpty, betyder det vad jag just då vill att det skall betyda, varken mer eller mindre.''[30]

Humanitär intervention

I samband med Tanzanias invasion av Idi Amins Uganda var det vanligt att man sökte rättfärdiga denna aktion som en legitim humanitär intervention, som hade till syfte att befria det ugandiska folket från en blodig tyrann och återge det dess självbestämmanderätt.[31] I en polemik

med Atle Grahl-Madsen om Ugandainvasionen skrev denne författare 1979 att även om FN-stadgan värnade om ''mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla'', så kunde man inte förlika ensidiga väpnade ingripanden i ett humanitärt syfte med artikel 2:4:

> ''Här förbjuds varje bruk av våld som är 'oförenligt med Förenta Nationernas ändamål'. Häri ligger en erinran om att våld i vissa lägen får utövas kollektivt enligt kapitel VII i stadgan, men samtidigt utesluts varje ensidig intervention, eftersom det inte kan sägas överensstämma med FN-stadgans grundsatser att en stat unilateralt avgör när det finns anledning att frångå det principiella förbudet i artikel 2:4... Tanken bakom artikel 2:4 var att sätta stopp för den klassiska folkrättens olika interventionsgrunder som så ofta missbrukats i äldre statspraxis. Även den humanitära interventionsgrunden tjänade under 1800-talet stundom som en rökridå för att dölja själviska och maktpolitiska motiv. FN:s grundare ville undvika dylika missbruk genom att ge världsorganisationen, eller regionala organ med FN:s samtycke, monopol på våldsanvändningen. Det enda undantaget blev rätten till självförsvar.''[32]

Grahl-Madsen menade i sin artikel i *Internationella Studier* att Tanzanias invasion inte behövde betraktas som folkrättsligt otillåten, eftersom FN:s aggressionsdefinition lämnade en möjlighet för säkerhetsrådet att, i ljuset av relevanta omständigheter, inte stämpla en handling som aggression, trots att den företedde alla karaktäristika på en aggressionshandling. Säkerhetsrådets möjlighet i detta avseende innebär emellertid inte — påpekades det i min svarsartikel — att enskilda stater har rätt att göra en egen bedömning i enlighet med aggressionsdefinitionen.

> ''Åtminstone i grövre fall av våldsanvändning — typ regelrätta invasioner — föreligger det en presumtion för att sådana handlingar täcks av aggressionsdefinitionen. Presumtionen kan endast omkullkastas av säkerhetsrådet. Rådets monopolställning i detta avseende är helt avsiktlig och har samband med dess uppgift att fastställa och åtgärda aggressionshandlingar enligt FN-stadgans artikel 39.''[33]

Eftersom säkerhetsrådet aldrig befattade sig med invasionen i Uganda kan vi inte dra några slutsatser om att Tanzanias agerande i själva verket var förenligt med FN:s målsättningar. Inte heller kan man dra någon slutsats av det förhållandet att aggressionsdefinitionen gör undantag för stöd till ett folks kamp för sin självbestämmanderätt. Visserligen kan det sägas att invasionen i Uganda var ett sätt att återge Ugandas folk dess självbestämmanderätt, men självbestämmanderättsprincipens sanktionering av våld är begränsad till koloniala situationer. Det finns ingen enighet i statspraxis om att non-interventionsprincipen får

vika till förmån för en förtryckt befolkning inom en oberoende stat. U-landsmajoriteten i FN avvisar bestämt en tolkning enligt vilken tyranniska regimer automatiskt skulle förlora rätten till att kräva icke-inblandning.

Dessa slutsatser om svårigheten att rättfärdiga en humanitär intervention ändras inte av det förhållandet att ingripandet äger rum först sedan det visat sig att FN:s kollektiva system inte kunnat korrigera situationen ifråga. Det sägs ibland att ett paralyserat säkerhetsråd innebär att FN-stadgan inte fungerar enligt sina upphovsmäns intentioner, och att staterna i sådana fall har rätt att falla tillbaka på den klassiska folkrättens interventionsgrunder. Svagheten med denna argumentation är att konferensen i San Francisco ingalunda föreställde sig att säkerhetsrådet alltid skulle vara ett effektivt och kraftfullt organ, utan tanken var att rådet enbart borde gripa in när majoritetsförhållandena var sådana att ett ingripande var politiskt meningsfullt och riskfritt. Därav vetoreglerna. Som Brownlie uttryckt det: ''The veto was part of the Charter and not a subsequent fault in performance''.[34]

Dessa slutsatser om ensidig humanitär interventions bristande förankring i modern folkrätt kan synas beklagliga, men de speglar politiska realiteter. Det måste emellertid vara ett problem för den internationella rättsordningen att representanter för massmedia och universitetsvärlden ofta försvarar ensidiga interventioner som kan motiveras med humanitära skäl.[35] Förutom fallet Uganda kan nämnas den belgisk-amerikanska fallskärmsoperationen i Stanleyville, Kongo, 1964, för att rädda egna medborgare; den indiska interventionen i Östpakistan (blivande Bangladesh) 1971 som avbröt något som liknande folkmord; den israeliska Entebbe-aktionen 1976 som avbröt en flygkapning; samt president Carters helikopteroperation för att rädda gisslan i Iran 1980.

Det sägs ibland att folkrättsjurister ägnar sig åt önsketänkande. På en konferens i Charlottesville, Virginia, våren 1972 diskuterade man hur Förenta Nationernas ''tandlösa'' system i humanitära krisstituationer skulle kunna förbättras, eventuellt genom ett återupplivande av den klassiska folkrättens begrepp humanitär intervention.[36] Tanken att blåsa liv i ett juridiskt institut som skulle kunna erbjuda individen ett konkret skydd gentemot sin egen regering kan synas sympatisk, särskilt som tvångsåtgärderna nu skulle ske i FN-regi och inte kunna missbrukas av enskilda stormakter. Ett förverkligande av denna idé synes emellertid i det närmaste omöjligt. Svårigheterna — rent juridiskt — ligger som framgått inte i interventionsförbudet i stadgans artikel 2:7, eftersom det inte längre kan hävdas att brott mot de mänskliga rättigheterna ''väsentligen faller inom vederbörande stats egen behörighet''.

Problemet består däri att ingen bestämmelse i stadgan auktoriserar FN att tillgripa våld mot en stat såvida det inte föreligger ett fredshot, ett fredsbrott eller en aggressionshandling. Och skulle något av dessa villkor föreligga behövs ingen doktrin om humanitär intervention eftersom FN då kan ingripa hur som helst. Vad som ur juridisk synpunkt behövs är en mekanism som möjliggör tvångsåtgärder av humanitära skäl när ett fredshot eller en aggressionshandling inte föreligger. Detta skulle emellertid sannolikt kräva en ändring av FN:s stadga. Att förvänta sig att en majoritet av FN:s medlemsstater skulle sanktionera en sådan inskränkning i den nationella suveräniteten vore en utopi. Den utveckling som många stater vill få till stånd är av helt annat slag.

En FN-deklaration om ''non-interference''?

I FN har de alliansfria staterna fört fram förslag om antagande av en särskild deklaration om ''non-intervention and non-interference''. Här är en terminologisk kommentar på sin plats.

Den folkrättsliga principen om icke-inblandning är kopplad till begreppet ''intervention'', ett begrepp som står för vissa grava (diktatoriska) former av inblandning. Här avses väpnade ingripanden samt subversiva åtgärder som hotar en annan stats suveränitet eller territoriella integritet. Begreppet ''interference'' å andra sidan, är av mer vag karaktär. Det *kan* innefatta diktatoriska former av inblandning, men även andra företeelser — typ internationell kritik eller oförmånlig massmediabevakning — som inte täcks in av någon folkrättslig förbudsregel. När generalförsamlingen 1970 antog ''Friendly Relations''-deklarationen (FRD), formulerades principen om icke-inblandning på ett sådant sätt att bägge begreppen (såväl ''intervention'' som ''interference'') kom till användning, men enbart i betydelsen diktatorisk inblandning. FRD refererade till huvudprincipen som ''the principle of non-intervention''.[37]

De alliansfria staternas förslag i FN — som bl.a. är inspirerat av tanken på en ny internationell massmediaordning i den tredje världens intresse — går ut på att lägga större tonvikt vid begreppet ''non-interference''. Därmed hoppas man antagligen kriminalisera ett stort antal handlingar av typ ''lägga sin näsa i blöt''. En sådan utveckling är knappast av behovet påkallad och vore olycklig av flera skäl.

För det första därför att en ny FN-resolution i ämnet, som är tänkt att antas som en deklaration och därmed få en solenn prägel, kan tänkas komma att ''konkurrera'' med FRD. Det är oklart i vilken mån den föreslagna texten kan innebära ett folkrättslig nyskapande och således

skapa osäkerhet om den hittills auktoritativa FRD innehåller en fullständig beskrivning av non-interventionsprincipen. En påbyggnad av existerande normer skulle således försvåra tolkningen av det grundläggande folkrättsliga dokument som FRD trots allt utgör.

För det andra är de alliansfrias textförslag inte godtagbart i sak om man vill värna om informationsfriheten och ett fortsatt engagemang för mänskliga rättigheter varhelst dessa hotas i världen. Följande axplock ur den "Draft Declaration" som framlades i november 1981 kan demonstrera den saken:

> The duty of a State to abstain from any defamatory campaign, vilification or hostile propagande for the purpose of intervening or interfering in the internal affairs of other States;
>
> - - -
>
> The duty of a State to refrain from the exploitation and the distortion of human rights issues as a means of interference in the internal affairs of States, of exerting pressure on other States, or creating distrust and disorder within and among States or groups of States."[38]

Även om texten även innehåller en hänvisning till FN:s Förklaring om de Mänskliga Rättigheterna, kommer man inte ifrån att den föreslagna deklarationen kan bereda marken för argument att påtalande av kränkningar mot mänskliga rättigheter strider mot en princip om "non-interference".

De alliansfria staternas agerande i den här frågan är uttryck för en suveränitetsstärkande tendens som till vissa delar måste beklagas. En deklaration av den nu föreslagna typen kan dessutom endast antas av generalförsamlingen genom en uppslitande votering. Det ligger dock någonting hoppingivande i att den med consensus antagna FRD har en tyngd och en juridisk status som inte så lätt låter sig rubbas.

NOTER

1 Resolution 2625 (XXV) den 24 oktober 1970. Se härom *Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet.* Ny serie 1:A: 20, Stockholm 1971, s. 372 ff.

2 Se exempelvis von Rotteck, *Das Recht der Einmischung in die inneren Angelegenheiten eines fremdes Staates,* Freiburg 1945; von Wachter. *Die völkerrechtliche Intervention als Mittel der Selbsthilfe, München 1911:* Heller, *Die Frage der Zulässigkeit der völkerrechtlichen Intervention,* Leipzig 1915, samt Tenbaum, *Die völkerrechtliche Intervention, insbesondere ihre Arten,* Greifswald 1918.

3 Brownlie, *International Law and the Use of Force by States,* Oxford 1963, s. 290.

4 Munro, *The Five Republics of Central America,* New York 1918, s. 228 f.

5 Cit hos Thomas & Thomas, *Non-Intervention. The Law and its Import in the Americas,* Dallas 1956, s. 60.

6 Stowell, *Intervention in International Law,* Washington 1921, s. 63 ff.

7 Brownlie a.a., s. 340.

8 Perkins, *Hands Off: A History of the Monroe Doctrine,* Boston 1941.

9 Se härom Hogan, *Pacific Blockade,* Oxford 1908, s. 149—157.

10 Callcott, *The Caribbean Policy of the United States 1890—1920,* Baltimore, 1942, s. 192 ff samt Cantenbein, *The Evolution of our Latin-American Policy. A Documentary Record,* New York 1950, s, 361 ff.

11 Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* Stockholm 1974, s. 119. Jfr Thomas & Thomas a.a., s. 55 f.

12 Calvo, *Le Droit International théorique et pratique,* 6 volymer, Paris 1896.

13 Se härom Shea, *The Calvo Clause,* Minneapolis 1955, s. 17 ff.

14 Drago, "State Loans and their Relation to International Policy", *American Journal of International Law* 1907, s. 692 ff; Moulin, *La Doctrine de Drago,* Paris 1908, samt Woolsey, "Drago and the Drago Doctrine", *American Journal of International Law* 1921, s. 558. Se även Hershey, "The Calvo and Drago Doctrines", samma tidskrift 1907, s. 26 ff.

15 Brownlie a.a.s. 225.

16 Thomas & Thomas s. 57 ff.

17 Resonemanget här och i det följande är hämtat från Bring, *Folkrätten och världspolitiken,* s. 115 ff.

18 Generalförsamlingens förklaring om folkrättsliga principer är återgiven i *Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet,* Ny serie 1:A:20 s. 426 ff. OAS-stadgan återfinns som appendix i Thomas & Thomas, *Non-Intervention. The Law and its Import in the Americas.*

19 Utrikesdepartementet har utgivit ett särtryck av slutdokumentet i svensk översättning. *Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa 1973—1975. Slutdokument.* Stockholm 1976.

20 Jfr härtill Blix, "The Helsinki Declaration of Principles guiding Relations between States in Europe", *Revue Egyptienne de Droit International* 1975, s. 8 samt Bogdan, "Något om Helsingforsdokumentets folkrättsliga betydelse", *Svensk Juristtidning 1977,* s. 307 f.

21 Om denna utveckling se van Boven, "The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal", *Bullentin of Peace Proposals* 1977:3, s. 198 ff. För texterna se Danelius, *Mänskliga rättigheter,* Stockholm 1975.

22 OAU-stadgan är bl.a. återgiven i 58 *American Journal of International Law* 1964, s. 873.

23 Se härom Schreiber, *The Inter-American Commission on Human Rights,* Leyden 1970.

24 För texten se Brownlie (utg.), *Basic Documents on Human Rights,* Oxford 1971, s. 399.

25 *Jfr Eide,* "Human Rights and Non-Intervention in the All-European System", *Bulletin of Peace Proposals* 1977:3, s. 215.

26 Se *UD informerar* 1977:3 (ESK — inför uppföljningsmötet i Belgrad), s. 13.

27 Higgins, *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations,* London 1963, s. 118 ff.

28 Se Abi-Saab, *The United Nations Operation in the Congo 1960—1964,* Oxford 1978, s. 33 och 130 f.

29 UD:s blåbok från generalförsamlingens 36:e möte, Stockholm 1982, s. 67 f.

30 Liknelsen användes av Wolfgang Friedmann när den amerikanska interventionen i Dominikanska republiken 1965 av vissa kommentatorer betecknades som självförsvar. Se *The Dominican Republic Crisis 1965, The Ninth Hammarskjold Forum,* New York 1967, s. 102 f.

31 Se exempelvis Grahl-Madsen, Makt och människor i folkrättens ljus, *Internationella Studier* 1979:3 s. 10 ff.

32 Bring, Humanitär intervention i Uganda? *Internationella Studier* 1979:5, s. 16.

33 *Internationella Studier* 1979:5, s. 16.

34 Brownlie, Thoughts on Kind-Hearted Gunmen, essay i den av Lillich utgivna *Humanitarian Intervention and the United Nations,* Charlottesville 1973, s. 145.

35 Se exempelvis flera av bidragen och diskussionsinläggen i *Humanitarian Intervention and the United Nations* (ovanst. not). Litteraturen om humanitär intervention är numera omfattande. Se exempelvis Franck & Rodley, After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force, 67 *American Journal of International Law* 1973, s. 275; Beyerlin, Die israelische Befreiungsaktion von Entebbe in völkerrechtlicher Sicht, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 1977, s. 213; Singh Chimni, Towards a Third World Approach to Non-Intervention: Through the Labyrinth of Western Doctrine, 20 *Indian Journal of International Law* 1980, s. 243; Jhabvala, Unilateral Humanitarian Intervention and International Law, 21 *Indian Journal of International Law* 1981, s. 208 samt Reisman, Humanitarian Intervention, *The National,* May 24, 1980.

36 Richard Lillich har redigerat en rapport från konferensen. Se not 34 ovan.

37 FRD:s rubrik lyder: "Principen rörande skyldigheten, i enlighet med stadgan, att inte ingripa ("intervene") i angelägenheter som faller inom annan stats egen behörighet." Se Annex B. Textens tredje stycke har i den officiella engelska versionen följande lydelse: "The use of force to deprive peoples of their national identity constitutes a violation of their inalienable rights and of *the principle of non-intervention*" (kursiverat här).

38 Draft Resolution (A/C, 1/36/WG/CRP.1/Rev. 1), 19 November 1981.

AN ABSTRACT IN ENGLISH

Bring, Ove E. *Aggression, Self-Defence and Non-Intervention. Three studies in International Law.* ("Aggression, Självförsvar och Non-intervention. Tre studier i internationell rätt".) Uppsala 1982, 103 pp (including Annexes).

This book consists of three papers dealing with international law and the use of force by states. To a certain extent the papers also touch upon the problem of subversion in international law.

The first paper, "The Concept of Aggression in International Law", describes the international regulation of the use of inter-state force during the League of Nations era and in the United Nations system. It demonstrates that a definition of the concept of "aggression" would have been useful in the League of Nations system of collective security, as a means of assisting the individual members of the League to determine *when* certain obligations of the Covenant should be acted upon. In the centralized UN system of collective security there has never been much need for such a definition, since decisions and action in cases of aggression have to be taken by the Security Council. Moreover, the Security Council can take such action without having to classify threats to the peace or breaches of the peace as acts of aggression. Against that background it matters little that the Definition of Aggression, adopted by the General Assembly in 1974, is non-exhaustive in its enumerations and partly inconclusive. On the other hand, it also goes to show that the value of the 1974 Definition is limited.

The second paper, "The Inherent Right of Self-Defence", tries to determine the content of customary law as regards self-defence at the time of the Kellogg-Briand Pact of 1928 and at the time when the United Nations Charter was drawn up in 1945. The author concludes that the UN Charter in the main presented a codification of customary law with regard to self-defence as it existed in 1945. The wording of Article 51 of the Charter should therefore not be seen as a general formula referring back to the traditional law of nations as manifested in *the Caroline Case* and state practice of the 19th century. This means that the actual wording of Article 51 is conclusive and that an "armed attack" is a requirement for the legal exercise of self-defence. The author also concludes that Article 51 expresses the customary law of today, and is not only a contractual undertaking for UN members.

The third paper, "The Principle of Non-Intervention; its history and relation to human rights", demonstrates how the sovereignty of the modern state has been strengthened through the expansion of the prohibition of intervention in international law. At the same time, it indicates that only dictatorial forms of interference should be regarded as illegal, i.e. as intervention. This means, for example, that international concern and criticism with regard to the protection of human rights in specific countries, should not be construed as intervention and a violation of international standards. On the contrary, an active debate on the protection of human rights is in harmony with international standards, since

universal and regional conventions and declarations have shown that the protection of human rights is a matter of international concern and not only a matter of domestic jurisdiction.

A common tenet in the three papers is the conclusion that the law of the UN Charter relating to the use of force today has the standing of international customary law. Moreover, the law of the Charter on the use of force is the only existing customary law on the subject. Traditional concepts of self-help and self-preservation cannot be said to be part of a secondary "dormant law", applicable in situations where the UN system of collective security does not work due to the obstructive power of the veto in the Security Council, since the signatories of the Charter were well aware of the risk of deficient efficacy. "The veto was a part of the Charter, and not a subsequent fault in performance". In addition, any "dormant law" harbouring the traditional and liberal concepts of self-help and self-preservation could today at most exist only on a regional basis. Traditional international law, and its different justifications for the use of force in international relations, was developed and supported by Western civilization. The "new states" which today constitute the majority of the members of the United Nations have never accepted the traditional concepts and, consequently, justifications of traditional law cannot be asserted against these states. This means that the restrictive wording of the UN Charter, for better or for worse, is conclusive as an expression of *general* international law. There is no right of anticipatory (preventive) self-defence, other than in an extremely limited sense. There is no legal basis for armed action by individual states on humanitarian grounds (humanitarian intervention). The Charter of the United Nations is clearly imperfect, but all things considered, it would seem that it probably is the best universally accepted charter we can achieve.

Annex A

FÖRENTA NATIONERNAS STADGA

VI, DE FÖRENADE NATIONERNAS FOLK, BESLUTNA
att rädda kommande släktled undan krigets gissel, som två gånger under vår livstid tillfogat mänskligheten outsägliga lidanden, att ånyo betyga vår tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, på den enskilda människans värdighet och värde, på lika rättigheter för män och kvinnor samt för stora och små nationer, att skapa de villkor, som är nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten,
att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

OCH ATT I DESSA SYFTEN
öva fördragsamhet och leva tillsammans i fred med varandra såsom goda grannar,
förena våra krafter till upprätthållande av internationell fred och säkerhet,
godtaga grundsatser och införa metoder, som giva säkerhet för att vapenmakt icke kommer till användning annat än i gemensamt intresse, samt
anlita internationella verksamhetsformer för att främja sociala och ekonomiska framsteg för alla folk;

HAVA ÖVERENSKOMMIT ATT FÖRENA VÅRA ANSTRÄNGNINGAR FÖR ATT FÖRVERKLIGA DESSA SYFTEMÅL.
I enlighet härmed hava våra regeringar genom sina i San Francisco församlade ombud, vilka företett fullmakter, som befunnits i god och behörig form, enats om föreliggande Förenta Nationernas stadga och upprätta härmed en internationell organisation, som skall bära namnet Förenta Nationerna.

Kapitel I. Ändamål och grundsatser
Artikel 1
Förenta Nationernas ändamål äro:
1. Att upprätthålla internationell fred och säkerhet och att i detta syfte dels vidtaga verksamma kollektiva åtgärder för att före-

bygga och undanröja hot mot freden samt för att undertrycka angreppshandlingar eller andra fredsbrott, dels genom fredliga medel och i överensstämmelse med rättvisans och den internationella rättens principer tillrättalägga eller lösa internationella tvister eller saklägen, som kunna leda till fredsbrott;

2. Att mellan nationerna utveckla vänskapliga förbindelser, grundade på aktning för principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt samt vidtaga andra lämpliga åtgärder för att befästa världsfreden;
3. Att åstadkomma internationell samverkan vid lösande av internationella problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art samt vid befordrande och främjande av aktningen för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla utan åtskillnad med avseende på ras, kön, språk eller religion;
4. Att utgöra en medelpunkt för samordnande av nationernas verksamhet för dessa gemensamma syften.

Artikel 2

Organisationen och dess medlemmar skola vid fullgörande av de i artikel 1 angivna ändamålen handla i överensstämmelse med följande grundsatser:

1. Organisationen grundar sig på principen om samtliga medlemmars suveräna likställdhet.
2. Alla medlemmar skola för att samtliga skola komma i åtnjutande av de rättigheter och förmåner, som följa av medlemskapet, ärligt fullgöra de förpliktelser, som de åtagit sig enligt denna stadga.
3. Alla medlemmar skola lösa sina internationella tvister med fredliga medel på sådant sätt, att internationell fred och säkerhet samt rättvisan icke sättas i fara.
4. Alla medlemmar skola i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål.
5. Alla medlemmar skola lämna Förenta Nationerna allt bistånd i varje åtgärd, som organisationen företar i överensstämmelse med denna stadga, samt avhålla sig från att lämna bistånd

i varje åtgärd, som organisationen företar i överensstämmelse med denna stadga, samt avhålla sig från att lämna bistånd åt någon stat, mot vilken Förenta Nationerna vidtager förebyggande åtgärder eller tvångsåtgärder.

6. Organisationen skall sörja för, att stater, som ej äro medlemmar av Förenta Nationerna, handla i överensstämmelse med dessa grundsatser, i den mån detta kräves för upprätthållande av internationell fred och säkerhet.

7. Ingen bestämmelse i denna stadga berättigar Förenta Nationerna att ingripa i frågor, som väsentligen falla inom vederbörande stats egen behörighet, eller kräver, att medlemmarna hänskjuta sådana frågor till lösning enligt denna stadga. Denna grundsats skall dock ej utgöra hinder för vidtagande av tvångsåtgärder jämlikt kapitel VII.

Kapitel VI. Fredlig lösning av tvister

Artikel 33

1. I varje tvist, vars fortbestånd är ägnat att sätta upprätthållandet av internationell fred och säkerhet i fara, skola parterna i första hand söka uppnå en lösning genom förhandlingar, undersökningsförfarande, medling, förlikningsförfarande, skiljedom, rättsligt avgörande, anlitande av regionala organ eller avtal eller genom andra fredliga medel efter eget val.
2. Säkerhetsrådet skall, när det finner nödvändigt, uppfordra parterna att lösa tvisten genom sådana medel.

Artikel 34

Säkerhetsrådet äger utreda varje tvist liksom varje sakläge, som kan leda till internationella motsättningar eller giva upphov till en tvist, i syfte att fastställa, huruvida tvistens eller saklägets fortbestånd är ägnat att sätta upprätthållandet av internationell fred och säkerhet i fara.

Artikel 35

1. Envar medlem av Förenta Nationerna äger fästa säkerhetsrådets eller generalförsamlingens uppmärksamhet på varje tvist, liksom på varje sakläge av den art som angives i artikel 34.
2. Stat, som ej är medlem av Förenta Nationerna, äger fästa säkerhetsrådets eller generalförsamlingens uppmärksamhet på varje tvist, i vilken den är part, därest den med avseende på tvisten på förhand underkastar sig de i denna stadga fastställda förpliktelserna till fredlig lösning av tvister.
3. För generalförsamlingens handläggning av ärenden, varpå dess uppmärksamhet fästs enligt denna artikel, gälla bestämmelserna i artiklarna 11 och 12.

Artikel 36

1. Säkerhetsrådet äger i varje skede av en tvist av den art, som avses i artikel 33, eller av ett sakläge av motsvarande natur, föreslå lämpliga tillvägagångssätt eller metoder för sakens tillrättaläggande.
2. Säkerhetsrådet bör taga i betraktande varje tillvägagångssätt för tvistens lösande, som redan antagits av parterna.

3. Vid framläggande av förslag enligt denna artikel bör säkerhetsrådet ävenledes beakta, att rättstvister i regel böra av parterna hänskjutas till den internationella domstolen i enlighet med bestämmelserna i domstolens stadga.

Artikel 37

1. Skulle parterna i en tvist av den art, som avses i artikel 33, ej förmå lösa den genom de medel, som angivas i sagda artikel, skola de hänskjuta den till säkerhetsrådet.
2. Om säkerhetsrådet finner, att tvistens fortbestånd faktiskt kan antagas sätta upprätthållandet av internationell fred och säkerhet i fara, skall det besluta, huruvida det skall vidtaga i artikel 36 angivna åtgärder eller föreslå sådana villkor för tvistens lösning, som det finner lämpliga.

Artikel 38

Utan intrång i bestämmelserna i artiklarna 33-37 må säkerhetsrådet, om i en tvist, vilken som helst, samtliga parter det begära, för parterna framlägga förslag i och för fredlig lösning av tvisten.

Kapitel VII. Inskridande i händelse av hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar

Artikel 39

Säkerhetsrådet fastställer förefintligheten av hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling och framlägger förslag eller fattar beslut om vilka åtgärder som skola vidtagas i överensstämmelse med artiklarna 41 och 42 i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

Artikel 40

För att förebygga, att läget förvärras, äger säkerhetsrådet, innan det framlägger förslag eller beslutar om åtgärder enligt artikel 39, uppfordra vederbörande parter att foga sig efter sådana provisoriska åtgärder, som rådet anser nödvändiga eller önskvärda. Dylika provisoriska åtgärder skola ej inverka på vederbörande parters rättigheter, anspråk eller ställning. Säkerhetsrådet skall taga vederbörlig hänsyn till underlåtenhet att foga sig efter dylika provisoriska åtgärder.

Artikel 41

Säkerhetsrådet äger besluta, vilka åtgärder, icke innebärande bruk av vapenmakt, som skola användas för att giva verkan åt dess beslut, och äger uppfordra Förenta Nationernas medlemmar att vidtaga sådana åtgärder. Åtgärderna kunna innefatta fullständigt eller partiellt avbrytande av ekonomiska förbindelser, järnvägs-, sjö-, luft-, post-, telegraf- och radioförbindelser samt annan samfärdsel, även som avbrytande av de diplomatiska förbindelserna.

Artikel 42

Finner säkerhetsrådet, att åtgärder enligt artikel 41 skulle bliva otillräckliga eller redan visat sig otillräckliga, äger rådet företaga sådant inskridande medelst luft-, sjö- eller landstridskrafter, som må befinnas nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet. Dessa åtgärder kunna innefatta demonstrationer, blockad samt andra operationer av luft-, sjö- och landstridskrafter tillhörande medlemmar av Förenta Nationerna.

Artikel 43

1. För att bidraga till upprätthållande av internationell fred och säkerhet utfästa sig Förenta Nationernas samtliga medlemmar att, på säkerhetsrådets anmodan och enligt särskilt avtal eller särskilda avtal, ställa till rådets förfogande de väpnade styrkor, det bistånd och de förmåner, däribland rätt till passage, som äro nödvändiga för upprätthållande av internationell fred och säkerhet.
2. Detta eller dessa avtal skola fastställa styrkornas numerär och beskaffenhet, beredskapsgrad och allmänna förläggning samt arten av de förmåner och det bistånd, som skola lämnas.
3. Avtalet eller avtalen skola på säkerhetsrådets initiativ träffas så snart som möjligt. De skola slutas mellan säkerhetsrådet och medlemmar eller mellan säkerhetsrådet och grupper av medlemmar och skola ratificeras av signatärstaterna i den ordning, som deras statsförfattningar föreskriva.

Artikel 44

När säkerhetsrådet beslutit bruka vapenmakt, skall rådet, innan det anmodar medlem, som ej är företrädd däri, att ställa väpnade styrkor till förfogande för fullgörande av dess förpliktelser enligt

artikel 43, inbjuda sådan medlem att, om den så önskar, deltaga i säkerhetsrådets beslut rörande användandet av förband ur medlemmens väpnade styrkor.

Artikel 45

I syfte att sätta Förenta Nationerna i stånd att företaga brådskande militära åtgärder skola medlemmarna hålla förband ur sina luftstridskrafter omedelbart tillgängliga för samordnad internationell tvångsaktion. Dessa förbands styrka och beredskapsgrad ävensom planer för deras samverkan skola, inom de gränser, vilka uppdragits i det eller de särskilda avtal som avses i artikel 43, fastställas av säkerhetsrådet med biträde av det militära stabsutskottet.

Artikel 46

Planer för användandet av vapenmakt skola uppgöras av säkerhetsrådet med biträde av det militära stabsutskottet.

Artikel 47

1. Ett militärt stabsutskott skall upprättas med uppgift att lämna säkerhetsrådet råd och bistånd i alla frågor rörande rådets militära behov för upprätthållande av internationell fred och säkerhet, rörande bruk av och befäl över styrkor, som ställts till dess förfogande, rörande reglering av rustningarna och rörande eventuell nedrustning.
2. Det militära stabsutskottet består av de ständiga medlemmarnas i säkerhetsrådet stabschefer eller ombud för dessa. Varje medlem av Förenta Nationerna, som ej är ständigt företrädd i utskottet, skall inbjudas av utskottet att ansluta sig till detsamma, när ett verksamt fullgörande av utskottets åliggande kräver att ifrågavarande medlem deltager i dess arbete.
3. Det militära stabsutskottet är under säkerhetsrådet ansvarigt för den strategiska ledningen av alla väpnade styrkor, som ställts till rådets förfogande. Frågor rörande befälet över dylika styrkor skola senare avgöras.
4. Det militära stabsutskottet äger med säkerhetsrådets bemyndigande och efter samråd med ifrågakommande regionala organ tillsätta regionala underutskott.

Artikel 48

1. Åtgärd, som erfordras för att verkställa säkerhetsrådets beslut för upprätthållande av internationall fred och säkerhet, skall vidtagas av samtliga medlemmar av Förenta Nationerna eller av vissa bland dem, allt efter säkerhetsrådets bestämmande.
2. Sådana beslut skola verkställas av Förenta Nationernas medlemmar direkt och genom deras verksamhet inom ifrågakommande internationella organ, till vilka de äro anslutna.

Artikel 49

Förenta Nationernas medlemmar skola inbördes lämna varandra bistånd vid verkställande av de åtgärder, vilka säkerhetsrådet beslutit.

Artikel 50

Därest förebyggande åtgärder eller tvångsåtgärder mot någon stat vidtagits av säkerhetsrådet, skall varje annan stat, vare sig medlem av Förenta Nationerna eller icke, som finner sig ställd inför särskilda ekonomiska problem uppkomna som följd av verkställandet av dessa åtgärder, äga rätt att rådföra sig med säkerhetsrådet beträffande lösningen av dessa problem.

Artikel 51

Ingen bestämmelse i denna stadga inskränker den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot någon medlem av Förenta Nationerna, intill dess att säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållande av internationell fred och säkerhet. Åtgärder vidtagna av medlemmar under utövande av denna rätt till självförsvar skola omedelbart inberättas till säkerhetsrådet och skola ej i något avseende inverka på säkerhetsrådets rätt och skyldighet enligt denna stadga att vid varje tillfälle handla på sätt, som rådet anser nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

Förklaring om folkrättsliga principer rörande vänskapliga förbindelser och samarbete mellan stater i enlighet med Förenta Nationernas stadga

Annex B

Inledning

Generalförsamlingen

Som ånyo bekräftar förklaringen i Förenta Nationernas stadga att upprätthållandet av internationell fred och säkerhet samt utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan nationerna tillhör Förenta Nationernas grundläggande ändamål,

Som erinrar om att Förenta Nationernas folk är beslutna att öva fördragsamhet och leva tillsammans i fred med varandra såsom goda grannar,

Som betänker vikten av att upprätthålla och stärka internationell fred grundad på frihet, jämlikhet, rättvisa och respekt för grundläggande mänskliga rättigheter och av att utveckla vänskapliga förbindelser mellan nationerna oberoende av deras politiska, ekonomiska och sociala system eller av deras grad av utveckling,

Som även betänker att Förenta Nationernas stadga är av yttersta vikt för att främja på rättslig ordning grundade förbindelser mellan stater,

Som anser att ett strikt iakttagande av de folkrättsliga principerna rörande vänskapliga förbindelser och samarbete mellan stater samt ett ärligt fullgörande av de förpliktelser som staterna åtagit sig i enlighet med stadgan, är av största betydelse för upprätthållandet av internationell fred och säkerhet samt för förverkligande av Förenta Nationernas övriga ändamål,

Som konstaterar att de stora politiska, ekonomiska och sociala förändringarna och vetenskapliga framåtskridanden, som ägt rum i världen efter stadgans antagande, ger ökad vikt åt dessa principer och åt behovet av att de tillämpas mer effektivt i staternas uppträdande varhelst det vara må,

Som erinrar om den erkända principen att rymden, däri inbegripet månen och övriga himlakroppar, inte kan förvärvas av någon stat genom hävdande av suveränitet, genom nyttjande eller besittningstagande eller på annat sätt och som uppmärksammar att man inom Förenta Nationerna överväger att skapa andra lämpliga bestämmelser i samma anda,

Som är övertygad om att staternas strikta iakttagande av förpliktelsen att inte ingripa i annan stats angelägenheter är en väsentlig förutsättning för att säkerställa att nationerna lever tillsammans i fred med varandra, eftersom varje slag av inblandning inte bara kränker stadgans anda och bokstav, utan även leder till förhållanden som hotar internationell fred och säkerhet,

Som erinrar om staternas plikt att i sina internationella förbindelser avhålla sig från militärt, politiskt, ekonomisk eller annat slags tvång riktat mot någon stats politiska oberoende eller territoriella integritet,

Som anser det väsentligt att alla stater i sina internationella förbindelser avhåller sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål,

Som anser det lika väsentligt att alla stater löser sina internationella tvister med fredliga medel i överenskommelse med stadgan,

Som ånyo bekräftar, i enlighet med stadgan, att staternas suveräna likställdhet är av grundläggande betydelse och framhåller att Förenta Nationernas ändamål endast kan förverkligas om staterna åtnjuter suverän likställdhet och tillfullo i sina internationella förbindelser iakttager de krav denna princip ställer,

Som är övertygad om att underkastelse av folk under främmande herravälde, förtryck och utsugning är ett av de största hindren för främjandet av internationell fred och säkerhet,

Som är övertygad om att principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt utgör ett betydelsefullt bidrag till den gällande folkrätten, och att dess tillämpning i verkligheten är av yttersta vikt för att främja vänskapliga mellanstatliga förbindelser grundade på respekt för principen om staternas suveräna likställdhet,

Som således är övertygad om att varje försök att helt eller delvis bryta sönder en stats eller ett lands nationella enhet och territoriella integritet eller att angripa dess politiska oberoende är oförenligt med stadgans önskemål och grundsatser,

Som tar i betraktande stadgans bestämmelser såsom helhet och beaktar betydelsen av de resolutioner som är tillämpliga och som antagits av vederbörande organ i Förenta Nationerna och hänför sig till principernas innehåll,

Som anser att förverkligandet av Förenta Nationernas ändamål skulle främjas av en utveckling och kodifiering av nedanstående principer i syfte att säkerställa en effektivare tillämpning av dem i det internationella samfundet:

a) Principen att stater skall i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål,

b) Principen att stater skall lösa sina internationella tvister med fredliga medel på sådant sätt att internationell fred och säkerhet samt rättvisan inte sätts i fara,

c) Skyldigheten i enlighet med stadgan, att inte ingripa i angelägenheter som faller inom annan stats egen behörighet,

d) Staternas skyldighet att samarbeta med varandra i enlighet med stadgan,

e) Principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt,

f) Principen om staternas suveräna likställdhet,

g) Principen att staterna skall ärligt fullgöra de förpliktelser som de åtagit sig enligt stadgan,

Som har tagit i betraktande de folkrättsliga principerna rörande vänskapliga förbindelser och samarbete mellan staterna,

1. *Tillkännager högtidligen* följande principer:

Principen att staterna skall i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål

Varje stat har skyldighet att i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål. Sådant hot om eller bruk av våld utgör en kränkning av folkrätten och Förenta Nationernas stadga och skall aldrig brukas som ett medel att avgöra mellanfolkliga tvistefrågor.

Anfallskrig utgör ett brott mot freden och medför folkrättsligt ansvar.

I enlighet med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser har staterna skyldighet att avhålla sig från propaganda för anfallskrig.

Varje stat har skyldighet att avhålla sig från att använda hot om eller bruk av våld för att känka annan stats internationella gränser eller som ett medel att lösa internationella tvister, däribland territoriella tvister och problem som rör staters gränser.

Varje stat har likaså skyldighet att avhålla sig från att använda hot om eller bruk av våld för att kränka internationella demarkationslinjer, såsom stilleståndslinjer, vilka upprättats genom eller i anslutning till en internationell överenskommelse, till vilken staten i fråga anslutit sig eller som den på annat sätt är förpliktad att respektera. Det ovan sagda skall ej äga inverkan på de ståndpunkter som berörda parter må ha intagit beträffande sådana linjers status och verkan enligt för dem särskilt gällande ordning eller inverkan på linjernas i tidshänseende begränsade karaktär.

Stater har skyldighet att avhålla sig från repressalieåtgärder som innefattar bruk av våld.

Varje stat har skyldighet att avhålla sig från våldsåtgärder som berövar sådana folk, vilka omnämns i formuleringen av principen om lika rättigheter och självbestämmanderätt, deras rätt till självbestämmande, frihet och oberoende.

Varje stat har skyldighet att avhålla sig från att organisera eller uppmuntra organiserandet av irreguljära styrkor eller väpnade band, inbegripet legosoldater, vilkas syfte är att tränga in på annan stats territorium.

Varje stat har skyldighet att avhålla sig från att organisera, anstifta, bistå eller delta i upprorshandlingar eller terrorism i annan stat eller samtycka till sådan organiserad verksamhet inom eget territorium som syftar till dylika handlingar, när de handlingar, som nämns i detta stycke, innefattar hot om eller bruk av våld.

En stats territorium får icke militärt ockuperas genom bruk av våld i strid med stadgans bestämmelser. En stats territorium får icke förvärvas av annan stat genom hot om eller bruk av våld. Intet territoriellt förvärv som är en följd av hot om eller bruk av våld skall erkännas såsom lagligt. Vad ovan sagts skall ej äga inverkan på:

a) Bestämmelser i stadgan eller i annan internationell överenskommelse som tillkommit före stadgan och är folkrättsligt giltig; eller

b) Säkerhetsrådets befogenheter enligt stadgan.

Alla stater skall bedriva uppriktiga förhandlingar i syfte att inom en snar framtid avsluta en universell traktat rörande allmän och fullständig nedrustning under betryggande internationell kontroll samt bemöda sig om att vidta lämpliga åtgärder för att minska internationella spänningar och stärka förtroendet mellan staterna.

Alla stater skall ärligt fullgöra sina skyldigheter enligt folkrättens allmänt erkända principer och bestämmelser angående upprätthållandet av internationell fred och säkerhet och sträva efter att göra Förenta Nationernas säkerhetssystem, grundat på stadgan, mer effektivt.

Intet i de föregående styckena skall tolkas så att det på något sätt vidgar eller minskar tillämpningsområdet för stadgans bestämmelser rörande fall då bruk av våld är tillåtet.

Principen att stater skall lösa sina internationella tvister med fredliga medel på sådant sätt att internationell fred och säkerhet samt rättvisan inte sätts i fara

Varje stat skall lösa sina internationella tvister med andra stater med fredliga medel på sådant sätt att internationell fred och säkerhet samt rättvisan inte sätts i fara.

Staterna skall således söka nå en snabb och rättvis uppgörelse i sina mellanfolkliga tvister medelst förhandlingar, undersökningsförfarande, medling, förlikningsförfarande, skiljedom, rättsligt avgörande, anlitande av regionala organ eller avtal eller genom andra fredliga medel efter eget val. Parterna skall, när de söker nå en dylik uppgörelse, komma överens om sådana fredliga medel som är lämpliga med hänsyn till tvistens omständigheter och beskaffenhet.

Parterna i en tvist är skyldiga, i händelse de misslyckas nå en lösning genom något av de ovannämnda fredliga medlen, att fortsätta söka en uppgörelse med andra fredliga medel som de enas om att anlita.

Tvistande stater lika väl som utomstående stater skall avhålla sig från varje handling, som kan försvåra läget på sådant sätt, att upp-

rätthållandet av internationell fred och säkerhet sätts i fara, och skall handla i enlighet med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Internationella tvister skall biläggas på grundval av staternas suveräna likställdhet och i överensstämmelse med principen om fritt val av medel. Att stater anlitar eller samtycker till ett förfarande som de frivilligt inrättat för lösande av föreliggande eller framtida tvister, skall inte anses oförenligt med suverän likställdhet.

Vad i ovanstående stycken sagts skall ej förstås såsom inverkande eller inkräktande på i detta sammanhang tillämpliga bestämmelser i stadgan, i synnerhet de som hänför sig till fredlig lösning av internationella tvister.

Principen rörande skyldigheten, i enlighet med stadgan, att inte ingripa i angelägenheter som faller inom annan stats egen behörighet.

Ingen stat eller grupp av stater har rätt att direkt eller indirekt av vad skäl det vara må ingripa i annan stats inre eller yttre angelägenheter. Följaktligen är väpnat ingripande och alla andra former av inblandning eller försök till hot mot staten som sådan eller mot staten i politiskt, ekonomiskt eller kulturellt hänseende en kränkning av folkrätten.

Ingen stat får bruka eller uppmuntra bruket av ekonomiska, politiska eller andra tvångsåtgärder mot annan stat i syfte att förmå denna stat att avstå från att utöva sina suveräna rättigheter eller för att skaffa sig några som helst fördelar från staten i fråga. Ingen stat får heller organisera, bistå, underblåsa, finansiera, anstifta eller tolerera samhällsfientlig, terroristisk eller väpnad verksamhet, som syftar till att med våld störta annan stats styrelse, ej heller ingripa i en annan stats inbördes stridigheter.

Bruk av våld för att beröva ett folk dess nationella identitet utgör en kränkning av folkets oförytterliga rättigheter och av principen om icke-inblandning.

Varje stat har oförytterlig rätt att välja politiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt system utan inblandning i någon form från annan stat.

Vad i de föregående styckena sagts skall ej förstås såsom inverkande på de tillämpliga bestämmelser i stadgan som hänför sig till upprätthållandet av internationell fred och säkerhet.

Staters skyldighet att samarbeta med varandra i enlighet med stadgan

Staterna har skyldighet att, utan hinder av olikheter i politiskt, ekonomiskt eller socialt system, samarbeta med varandra på de olika områdena för internationella förbindelser, för att upprätthålla internationell fred och säkerhet och främja internationell ekonomisk stabilitet och framåtskridande, nationernas allmänna välfärd och mellanfolkligt samarbete utan diskriminering grundad på dylika olikheter.

För detta ändamål:

a) skall staterna samarbeta med andra stater för att upprätthålla internationell fred och säkerhet;

b) skall staterna samarbeta för att främja allmän aktning för och respekterande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla, samt för att undanröja alla former av rasdiskriminering och alla former av religiös ofördragsamhet;

c) skall staterna sköta sina internationella förbindelser på de ekonomiska, sociala, kulturella, tekniska och kommersiella områdena i överensstämmelse med principerna om suverän likställdhet och icke-inblandning.

d) har Förenta Nationernas medlemsstater skyldighet att samfällt och var för sig samarbeta med Förenta Nationerna i enlighet med tillämpliga bestämmelser i stadgan.

Staterna bör samarbeta på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena, inom vetenskap och teknologi och för internationellt framåtskridande i fråga om kultur och utbildning. Staterna bör samarbeta för att främja ekonomisk tillväxt i alla delar av världen och i synnerhet i utvecklingsländerna.

Principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt

Principen om folkens lika rättigher och självbestämmanderätt, som är nedlagt i Förenta Nationernas stadga, ger varje folk rätten att fritt och utan yttre inblandning bestämma över sina politiska förhållanden och fullfölja sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling, och varje stat har skyldighet att respektera denna rätt i enlighet med stadgans bestämmelser.

Varje stat har skyldighet att genom samfällda och enskilda åtgärder främja förverkligandet av principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt, och bistå Förenta Nationerna att fullgöra de skyldigheter som ankommer på organisationen enligt stadgan beträffande principens förverkligande i syfte:

a) att främja vänskapliga förbindelser och samarbete mellan staterna; och

b) att åstadkomma ett snabbt slut på kolonialismen under tillbörligt hänsynstagande till de berörda folkens fritt uttryckta vilja;

och ej förglömmande att underkastelse av folk under främmande herravälde, förtryck och utsugning innebär såväl en kränkning av principen som ett förnekande av grundläggande mänskliga rättigheter och står i strid med stadgan.

Varje stat har skyldighet att genom samfällda och enskilda åtgärder främja allmän aktning för och respekterande av mänskliga rättigheter och grundläggande frihet i enlighet med stadgan.

Upprättande av en suverän och oberoende stat, frivillig anslutning till eller frivilligt uppgående i annan oberoende stat eller upprättande av an-

nan politisk ordning som folket av fri vilja beslutat sig för utgör former i vilka folket utövar sin självbestämmanderätt.

Varje stat har skyldighet att avhålla sig från våldshandling, som berövar sådana folk, vilka ovan omnämns i formuleringen av denna princip, deras självbestämmanderätt och frihet och oberoende. När sådana folk i utövandet av sin självbestämmanderätt tillgriper motåtgärder och gör motstånd mot sådana våldshandlingar är de berättigade att begära och erhålla hjälp i enlighet med stadgans ändamål och grundsatser.

En kolonis eller annat icke-självstyrande områdes territorium har enligt stadgan en annan och från den förvaltande statens territorium skild status, denna enligt stadgan särskilda status skall bestå till dess folket i kolonin eller det icke-självstyrande området har utövat sin självbestämmanderätt i enlighet med stadgan och i synnerhet dess ändamål och grundsatser.

Vad de i föregående styckena sagts skall icke förstås så att det tillåter eller uppmuntrar handlingar som skulle helt eller delvis upplösa eller skada den territoriella integriteten och politiska enheten i suveräna och oberoende stater som iakttar principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt, sådan den ovan beskrivits, och sålunda har en regering som representerar territoriets folk i dess helhet, utan åtskillnad med avseende på ras, tro eller hudfärg.

Varje stat skall avhålla sig från handlingar som syftar till att helt eller delvis upplösa en stats eller ett lands nationella enhet och territoriella integritet.

Principen om staters suveräna likställdhet

Alla stater åtnjuter likställdhet. De har lika rättigheter och skyldigheter och är likställda medlemmar av det internationella samfundet, utan hinder av olikheter av ekonomisk, social, politisk eller annan art.

Suverän likställdhet inbegriper i synnerhet följande:

a) Stater är rättsligt likställda;

b) Varje stat åtnjuter de rättigheter som innefattas i full suveränitet;

c) Varje stat har skyldighet att respektera andra stater;

d) Staters territoriella integritet och politiska oberoende är okränkbara;

e) Varje stat har rätt att fritt välja och utveckla politiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt system;

f) Varje stat har skyldighet att till fullo och ärligt uppfylla sina internationella förpliktelser och leva i fred med andra stater.

Principen att stater skall ärligt fullgöra de förpliktelser som de åtagit sig i enlighet med stadgan

Varje stat har skyldighet att ärligt uppfylla de förpliktelse som den åtagit sig i enlighet med Förenta Nationernas stadga.

Varje stat har skyldighet att ärligt uppfylla sina förpliktelser enligt folkrättens allmänt erkända principer och regler.

Varje stat har skyldighet att ärligt uppfylla sina förpliktelser enligt internationella överenskommelser som är giltiga enligt folkrättens allmänt erkända principer och regler.

I de fall förpliktelser enligt mellanfolkliga avtal strider mot de förpliktelser som Förenta Nationernas medlemmar har enligt Förenta Nationernas stadga, skall förpliktelserna enligt stadgan ha företräde.

Allmän del

2. *Förklarar att:*

Ovanstående principer är vid tolkning och tillämpning att betrakta som avhängiga av varandra och varje princip bör sålunda förstås i sitt sammanhang med de övriga principerna.

Vad i denna förklaring sagts skall ej förstås så att det på något sätt inkräktar på stadgans bestämmelser eller medlemsstaternas rättigheter och skyldigheter enligt eller på folkens rättigheter enligt stadgan, med vederbörlig hänsyn tagen till utformningen av dessa rättigheter i denna förklaring.

3. *Förklarar vidare att:*

De principer i stadgan, som innefattas i denna förklaring, utgör grundläggande folkrättsliga principer, och vädjar följaktligen till alla stater att låta sig vägledas av dessa principer i sitt mellanfolkliga handlande och att utveckla sina ömsesidiga förbindelser på grundval av ett noggrant iakttagande av dessa principer.

The General Assembly,

Basing itself on the fact that one of the fundamental purposes of the United Nations is to maintain international peace and security and to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace.

Recalling that the Security Council, in accordance with Article 39 of the Charter of the United Nations, shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace or act of aggression and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore international peace and security,

Recalling also the duty of States under the Charter to settle their international disputes by peaceful means in order not to endanger international peace, security and justice,

Bearing in mind that nothing in this Definition shall be interpreted as in any way affecting the scope of the provisions of the Charter with respect to the functions and powers of the organs of the United Nations,

Considering also that, since aggression is the most serious and dangerous form of the illegal use of force, being fraught, in the conditions created by the existence of all types of weapons of mass destruction, with the possible threat of a world conflict and all its catastrophic consequences, aggression should be defined at the present stage,

Reaffirming the duty of States not to use armed force to deprive peoples of their right to self-determination, freedom and independence, or to disrupt territorial integrity,

Reaffirming also that the territory of a State shall not be violated by being the object, even temporarily, of military occupation or of other measures of force taken by another State in contravention of the Charter, and that it shall not be the object of acquisition by another State resulting from such measures or the threat thereof,

Reaffirming also the provisions of the Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations,

Convinced that the adoption of a definition of aggression ought to have the effect of deterring a potential aggressor, would simplify the determination of acts of aggression and the implementation of measures to suppress them and would also faciliate the protection of the rights and lawful interests of, and the rendering of assistance to, the victim,

Believing that, although the question whether an act of aggression has been committed must be considered in the light of all the circumstances

of each particular case, it is nevertheless desirable to formulate basic principles as guidance for such determination,

Adopts the following Definition of Aggression:*

Article 1 Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition.

Explanatory note: In this Definition the term "State":

(a) Is used without prejudice to questions of recognition or to whether a State is a Member of the United Nations;

(b) Includes the consept of a "group of States" where appropriate.

Article 2 The first use of armed force by a State in contravention of the Charter shall constitute *prima facie* evidence of an act of aggression although the Security Council may, in conformity with the Charter, conclude that a determination that an act of aggression has been committed would not be justified in the light of other relevant circumstances, including the fact that the acts concerned or their consequences are not of sufficient gravity.

Article 3 Any of the following acts, regardless of a declaration of war, shall, subject to and in accordance with the provisions of article 2, qualify as an act of aggression:

(a) The invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State, or any military occupation, however temporary, resulting from such invasion or attack, or any annexation by the use of force of the territory of another State or part thereof;

(b) Bombardment by the armed forces of a State against the territory of another State or the use of any weapons, by a State against the territory of another State;

(c) The blockade of the ports or coasts of a State by the armed forces of another State;

(d) An attack by the armed forces of a State on the land, sea or air forces, or marine and air fleets of another State;

(e) The use of armed forces of one State which are within the territory of another State with the agreement of the receiving State, in contravention of the conditions provided for in the agreement or any extension of their presence in such territory beyond the termination of the agreement;

* Explanatory notes on articles 3 and 5 are to be found in paragraph 20 of the report of the Special Committee on the Question of Defining Aggression *(Official Records of the General Assembly, Twenty-ninth Session Supplement No. 19* (A/9619 and Corr. 1)). Statements on the Definition are contained in paragraphs 9 and 10 of the report of the Sixth Committee (A/9890).

(f) The action of a State in allowing its territory, which it has placed at the disposal of another State, to be used by that other State for perpetrating an act of aggression against a third State;

(g) The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein.

Article 4 The acts enumerated above are not exhaustive and the Security Council may determine that other acts constitute aggression under the provisions of the Charter.

Article 5 1. No consideration of whatever natur, whether political economic, military or otherwise, may serve as a justification for aggression.

2. A war of aggression is a crime against international peace. Aggression gives rise to international responsibility.

3. No territorial acquisition or special advantage resulting from aggression is or shall be recognized as lawful.

Article 6 Nothing in this Definition shall be construed as in any way enlarging or diminishing the scope of the Charter, including ist provisions concerning cases in which the use of force is lawful.

Article 7 Nothing in this Definition, and in particular article 3, could in any way prejudice the right to self-determination, freedom and independence, as derived from the Charter, of peoples forcibly deprived of thar right and referred to in the Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, particularly peoples under colonial and racist regimes or other forms of alien domination; nor the right of these peoples to struggle to that end and to seek and receive support, in accordance with the principles of the Charter and in conformity with the above-mentioned Declaration.

Article 8 In their interpretation and application the above provisions are interrelated and each provision should be construed in the context of the other provisions.

Annex D

Förklaring rörande principer för förbindelserna mellan deltagande stater

De deltagande staterna,

som ånyo försäkrar att de är förpliktade till fred, säkerhet och rättvisa samt det fortsatta utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete;

som erkänner att denna förpliktelse, som motsvarar folkens intresse och strävanden, för varje deltagande stat utgör ett ansvar för närvarande och i framtiden, särskilt stort på grund av det förflutnas erfarenheter;

som ånyo försäkrar att de, på grundval av sitt medlemskap i Förenta Nationerna och i överensstämmelse med Förenta Nationernas ändamål orh grundsatser, ger sitt fulla och aktiva stöd till Förenta Nationerna och till ett stärkande av dess roll och effektivitet som instrument för befästande av internationell fred, säkerhet och rättvisa och för främjande av lösningen av internationella problem samt utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan staterna;

som uttrycker sin gemensamma anslutning till nedan angivna principer, vilka står i överensstämmelse med Förenta Nationernas stadga, ävensom sin gemensamma vilja att vid tillämpningen av dessa principer handla i enlighet med Förenta Nationernas stadgas ändamål och grundsatser;

tillkännager sin föresats att respektera och i praktiken tillämpa, var och en i sitt förhållande till alla övriga deltagande stater, oavsett deras politiska, ekonomiska eller sociala system och deras storlek, geografiska läge eller ekonomiska utvecklingsnivå, följande principer, som alla är av grundläggande betydelse, avseende deras inbördes förbindelser:

I. Suverän likställdhet och respekt för rättigheter som innefattas i suveräniteten

De deltagande staterna kommer att respektera varandras suveräna likställdhet och individualitet, liksom även alla de rättigheter som ingår i och täcks av deras suveränitet, däribland i synnerhet varje stats rätt till rättslig likställdhet, territoriell integritet samt frihet och politiskt oberoende. De kommer även att respektera varandras rätt att fritt välja och utveckla sitt politiska, sociala, ekonomiska och kulturella system samt rätt att bestämma över sina lagar och förordningar.

I enlighet med den internationella rätten har alla de deltagande sta-

terna lika rättigheter och förpliktelser. De kommer att respektera varandras rätt att som de önskar utforma och sköta sina förbindelser med andra stater i enlighet med internationell rätt och i förevarande Förklarings anda. De anser att deras gränser, i enlighet med internationell rätt, kan ändras med fredliga medel och genom överenskommelse. De har även rätt att tillhöra eller icke tillhöra internationella organisationer, att vara eller icke vara part i bilaterala eller multilaterala fördrag, däri inbegripet rätt att vara eller icke vara part i alliansfördrag; de har även rätt till neutralitet.

II. Avstående från hot om eller bruk av våld

De deltagande staterna kommer i sitt inbördes förhållande, liksom över huvud taget i sina internationella förbindelser, att avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål eller med förevarande Förklaring. Ingen bevekelsegrund får åberopas för att tjäna som stöd för ett tillgripande av hot om eller bruk av våld i strid med denna princip.

De deltagande staterna kommer således att avhålla sig från varje handling som utgör ett hot om våld eller ett direkt eller indirekt bruk av våld mot annan deltagande stat. De kommer likaledes att avhålla sig från varje styrkedemonstration avsedd att förmå annan deltagande stat att avstå från ett fullt utövande av sina suveräna rättigheter. Likaledes kommer de i sitt inbördes förhållande att avhålla sig från att vidtaga någon repressalieåtgärd med våld.

Intet sådant hot om eller bruk av våld kommer att användas som ett medel att avgöra tvister eller frågor som kan ge upphov till tvister mellan dem.

III. Gränsers okränkbarhet

De deltagande staterna betraktar varandras gränser och alla staters gränser i Europa som okränkbara och kommer därför nu och i framtiden att avhålla sig från att angripa dessa gränser.

De kommer således även att avhålla sig från varje krav på, eller handling för att bemäktiga sig och usurpera en annan deltagande stats territorium eller en del därav.

IV. Staters territoriella integritet

De deltagande staterna kommer att respektera varje deltagande stats territoriella integritet.

De kommer således att avhålla sig från varje handling oförenlig med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser mot någon deltagande stats territoriella integritet, politiska oberoende eller enhet, och i synnerhet från varje sådan handling när den utgör ett hot om eller bruk av våld.

De deltagande staterna kommer likaledes att avhålla sig från att göra varandras territorier till föremål för militär ockupation eller andra direkta eller indirekta våldsåtgärder i strid med internationell rätt, eller till föremål för förvärv genom dylika åtgärder eller hot därom. Intet dylikt ockuperande eller förvärv kommer att erkännas såsom lagligt.

V. Fredlig lösning av tvister

De deltagande staterna kommer att lösa tvister mellan dem med fredliga medel på sådant sätt att internationell fred och säkerhet samt rättvisan icke sätts i fara.

De kommer att sträva efter att uppriktigt och i samarbetsvillig anda nå en snabb och skälig lösning på grundval av internationell rätt.

För detta ändamål kommer de att använda sådana medel som förhandlingar, undersökningsförfarande, medling, förlikningsförfarande, skiljedom, rättsligt avgörande eller andra fredliga medel efter eget val, däri inbegripet förfaranden varom i förväg överenskommits för lösning av tvister i vilka de är parter.

I händelse parterna i en tvist misslyckas nå en lösning genom något av de ovannämnda fredliga medlen, kommer de att fortsätta att söka ett gemensamt sätt att fredligt lösa tvisten.

Deltagande stater som är tvistande parter, lika väl som andra deltagande stater, kommer att avhålla sig från varje handling som kan förvärra läget till den grad att upprätthållandet av fred och säkerhet sätts i fara och en fredlig lösning av tvisten därigenom försvåras.

VI. Icke-ingripande i inre angelägenheter

De deltagande staterna kommer att avhålla sig, oavsett deras inbördes förbindelser, från varje direkt eller indirekt, individuellt eller kollektivt

ingripande i de inre och yttre angelägenheter som faller inom annan deltagande stats egen behörighet.

De kommer således att avhålla sig från varje form av väpnat ingripande eller hot om sådant ingripande mot annan deltagande stat.

De kommer likaledes under alla omständigheter att avhålla sig från varje annan handling innebärande militärt eller politiskt, ekonomiskt eller annat tvång för att uppnå att en annan deltagande stats utövande av de i dess suveränitet innefattade rättigheterna underordnas deras intressen, och för att därigenom skaffa sig fördelar av något slag.

De kommer således bl. a. att avhålla sig från direkt eller indirekt bistånd till terroristisk verksamhet eller till samhällsfientlig eller annan verksamhet som syftar till att med våld störta annan deltagande stats styrelse.

VII. Respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, däri inbegripet tanke-, samvets-, religions- och trosfrihet

De deltagande staterna kommer att respektera mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, däri inbegripet tanke-, samvets-, religions- och trosfrihet, för alla utan åtskillnad med hänsyn till ras, kön, språk eller religion.

De kommer att främja och uppmuntra ett verkligt utövande av de medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och andra rättigheterna och friheterna, vilka alla härrör från det inneboende värdet hos varje människa och är väsentliga för hennes fria och fulla utveckling.

Inom denna ram kommer de deltagande staterna att erkänna och respektera den enskildes frihet att bekänna sig till och utöva, ensam eller i gemenskap med andra, sin religion eller tro följande sitt eget samvetes bud.

De deltagande stater på vilkas territorium det finns nationella minoriteter kommer att respektera de sådana minoriteter tillhörande personernas rätt till likhet inför lagen, kommer att ge dem full möjlighet till verkligt åtnjutande av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna och kommer på detta sätt att skydda deras rättmätiga intressen på detta område.

De deltagande staterna erkänner den allmänna betydelsen av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, vilkas respekterande är en väsentlig faktor för den fred, rättvisa och välfärd som är

nödvändiga för att säkerställa utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan dem liksom mellan alla stater.

De kommer ständigt att respektera dessa rättigheter och friheter i sitt inbördes förhållande och kommer att gemensamt och var för sig, bl. a. i samarbete med Förenta Nationerna, söka främja universell och verklig respekt för dessa rättigheter och friheter.

De bekräftar den enskildes rätt att känna till och inverka på sina rättigheter och förpliktelser på detta område.

På de mänskliga rättigheternas och grundläggande friheternas område kommer de deltagande staterna att handla i överensstämmelse med Förenta Nationernas stadgas ändamål och grundsatser och med den Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. De kommer även att uppfylla sina förpliktelser enligt de internationella deklarationer och överenskommelser på detta område, av vilka de kan vara bundna, däri inbegripet bl. a. de Internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

VIII. Folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt

De deltagande staterna kommer att respektera folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt och därvid alltid handla i överensstämmelse med Förenta Nationernas stadgas ändamål och grundsatser och med de tillämpliga folkrättsliga normerna, däribland dem som avser staters territoriella integritet.

I kraft av principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt har alla folk städse rätt att i full frihet bestämma, när och som de vill, sina inre och yttre politiska förhållanden utan yttre inblandning och att, som de vill, fullfölja sin politiska, ekonomiska, sociala och kulturella utveckling.

De deltagande staterna bekräftar att respekt för och ett verkligt utövande av folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt är av allmän betydelse för utvecklande av vänskapliga förbindelser mellan dem liksom mellan alla stater; de erinrar även om vikten av att varje form av kränkning av denna princip elimineras.

IX. Samarbete mellan stater

De deltagande staterna kommer att utveckla sitt samarbete med varandra och med alla stater på alla områden i överensstämmelse med Förenta Nationernas stadgas ändamål och grundsatser. Vid utvecklande av sitt samarbete kommer de deltagande staterna att lägga särskild vikt vid

de områden som anvisats inom ramen för Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa, varvid var och en av dem medverkar under full likställighet.

Vid utvecklande av sitt samarbete som likställda kommer de att sträva efter att främja inbördes förståelse och förtroende, vänskap och gott grannskap i sitt förhållande till varandra, internationell fred, säkerhet och rättvisa. De kommer vid utvecklande av sitt samarbete likaledes att söka befordra folkens välfärd och bidraga till ett förverkligande av deras strävanden, bl. a. genom nyttan av ökade gemensamma kunskaper och av framsteg och insatser på de ekonomiska, vetenskapliga, teknologiska, sociala, kulturella och humanitära områdena. De kommer att vidtaga åtgärder för att skapa gynnsamma förutsättningar för att dessa vinningar skall bli tillgängliga för alla; de kommer att beakta allas intresse av en minskning av skillnaderna i ekonomisk utvecklingsnivå och särskilt utvecklingsländernas intresse överallt i världen.

De bekräftar att regeringar, institutioner, organisationer och enskilda kan spela en betydelsefull positiv roll genom att medverka till förverkligandet av dessa mål för deras samarbete.

Genom sådant ökat samarbete som angivits ovan kommer de att sträva efter att utveckla närmare förbindelser mellan varandra på en bättre och mera varaktig grund till folkens bästa.

X. Ärligt fullgörande av förpliktelser enligt internationell rätt

De deltagande staterna kommer ärligt att uppfylla sina förpliktelser enligt internationell rätt, såväl sina förpliktelser enligt folkrättens allmänt erkända principer och regler som de förpliktelser vilka enligt folkrätten följer av fördrag eller andra överenskommelser, i vilka de är parter.

Vid utövande av sina suveräna rättigheter, däribland rätten att bestämma sina lagar och förordningar, kommer de att iakttaga sina folkrättsliga förpliktelser; de kommer vidare att taga tillbörlig hänsyn till och genomföra bestämmelserna i Slutdokumentet från Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa.

De deltagande staterna bekräftar att i händelse av konflikt mellan de förpliktelser som Förenta Nationernas medlemmar har enligt Förenta Nationernas stadga och deras förpliktelser enligt något fördrag eller annat mellanfolkligt avtal kommer deras förpliktelser enligt stadgan att ha företräde i enlighet med artikel 103 i Förenta Nationernas stadga.

Alla ovan angivna principer är av grundläggande betydelse och kommer således att tillämpas som likställda och förbehållslöst, varvid var

och en av dem kommer att tolkas med hänsynstagande till de andra.

De deltagande staterna uttrycker sin föresats att i sitt förhållande till och samarbete med varandra till fullo respektera och tillämpa dessa principer, så som de angivits i förevarande Förklaring, i alla avseenden, så att varje deltagande stat tillförsäkras de fördelar som följer av att principerna respekteras och tillämpas av alla.

Med beaktande av ovanstående principer och i synnerhet den första meningen av den tionde principen om "Ärligt fullgörande av förpliktelser enligt internationell rätt", konstaterar de deltagande staterna att förevarande Förklaring ej påverkar vare sig deras rättigheter och förpliktelser eller motsvarande fördrag och andra överenskommelser och arrangemang.

De deltagande staterna uttrycker sin förvissning om att dessa principers respekterande kommer att befordra utvecklandet av normala och vänskapliga förbindelser och framsteg i samarbetet mellan dem på alla områden. De uttrycker också sin förvissning om att dessa principers respekterande kommer att befordra utvecklandet av politiska kontakter mellan dem, vilka i sin tur skulle bidraga till bättre ömsesidig förståelse för varandras ståndpunkter och uppfattningar.

De deltagande staterna uttrycker sin avsikt att handha sina förbindelser med alla andra stater i de i denna Förklaring angivna principernas anda.

Annex E

No. 541. NORTH ATLANTIC TREATY[1]. SIGNED AT WASHINGTON, ON 4 APRIL 1949

The Parties to this Treaty reaffirm their faith in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and their desire to live in peace with all peoples and all governments.

They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilization of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law.

They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area.

They are resolved to unite their efforts for collective defense and for the preservation of peace and security.

They therefore agree to this North Atlantic Treaty:

Article 1

The Parties undertake, as set forth in the Charter of the United Nations, to settle any international disputes in which they may be involved by peaceful means in such a manner that international peace and security, and justice, are not endangered, and to refrain in their international relations from the threat or use of force in any manner inconsistent with the purposes of the United Nations.

Article 2

The Parties will contribute toward the further development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, by

---

[1] Came into force on 24 August 1949 in respect of all the signatory States, by the deposit with the Government of the United States of America of instruments of ratification, in accordance with the provisions of article 11. Following are the dates on which an instrument of ratification was deposited on behalf of each of the signatory States:

Belgium	16 June 1949	Netherlands	12 August 1949
Canada	3 May 1949	Norway	8 July 1949
Denmark	24 August 1949	Portugal	24 August 1949
France	24 August 1949	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	7 June 1949
Iceland	1 August 1949	United States of America	25 July 1949
Italy	24 August 1949		
Luxembourg	27 June 1949		

bringing about a better understanding of the principles upon which these institutions are founded, and by promoting conditions of stability and well-being. They will seek to eliminate conflict in their international economic policies and will encourage economic collaboration between any or all of them.

Article 3

In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.

Article 4

The Parties will consult together whenever, in the opinion of any of them, the territorial integrity, political independence or security of any of the Parties is threatened.

Article 5

The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all; and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defense recognized by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security.

Article 6

For the purpose of Article 5 an armed attack on one or more of the Parties is deemed to include an armed attack on the territory of any of the Parties in

Europe or North America, on the Algerian departments of France, on the occupation forces of any Party in Europe, on the islands under the jurisdiction of any Party in the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer or on the vessels or aircraft in this area of any of the Parties.

Article 7

This Treaty does not affect, and shall not be interpreted as affecting, in any way the rights and obligations under the Charter of the Parties which are members of the United Nations, or the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security.

Article 8

Each Party declares that none of the international engagements now in force between it and any other of the Parties or any third State is in conflict with the provisions of this Treaty, and undertakes not to enter into any international engagement in conflict with this Treaty.

Article 9

The Parties hereby establish a council, on which each of them shall be represented, to consider matters concerning the implementation of this Treaty. The council shall be so organized as to be able to meet promptly at any time. The council shall set up such subsidiary bodies as may be necessary; in particular it shall establish immediately a defense committee which shall recommend measures for the implementation of Articles 3 and 5.

Article 10

The Parties may, by unanimous agreement, invite any other European State in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area to accede to this Treaty. Any State so invited may become a party to the Treaty by depositing its instrument of accession with the Government of the United States of America. The Government of the United States of America will inform each of the Parties of the deposit of each such instrument of accession.

Article 11

This Treaty shall be ratified and its provisions carried out by the Parties in accordance with their respective constitutional processes. The instruments of ratification shall be deposited as soon as possible with the Government of the United States of America, which will notify all the other signatories of each deposit. The Treaty shall enter into force between the States which have ratified it as soon as the ratifications of the majority of the signatories, including the ratifications of Belgium, Canada, France, Luxembourg, the Netherlands, the United Kingdom and the United States, have been deposited and shall come into effect with respect to other States on the date of the deposit of their ratifications.

Article 12

After the Treaty has been in force for ten years, or at any time thereafter, the Parties shall, if any of them so requests, consult together for the purpose of reviewing the Treaty, having regard for the factors then affecting peace and security in the North Atlantic area, including the development of universal as well as regional arrangements under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security.

Article 13

After the Treaty has been in force for twenty years, any Party may cease to be a party one year after its notice of denunciation has been given to the Government of the United States of America, which will inform the Governments of the other Parties of the deposit of each notice of denunciation.

Article 14

This Treaty, of which the English and French texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the Government of the United States of America. Duly certified copies thereof will be transmitted by that Government to the Governments of the other signatories.

IN WITNESS WHEREOF, the undersigned Plenipotentiaries have signed this Treaty.

DONE at Washington, the fourth day of April, 1949.

Annex F

[TRANSLATION — TRADUCTION]

No. 2962. TREATY[1] OF FRIENDSHIP, CO-OPERATION AND MUTUAL ASSISTANCE BETWEEN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF ALBANIA, THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BULGARIA, THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC, THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC, THE POLISH PEOPLE'S REPUBLIC, THE ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC, THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS AND THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC. SIGNED AT WARSAW, ON 14 MAY 1955

The Contracting Parties,

Reaffirming their desire to create a system of collective security in Europe based on the participation of all European States, irrespective of their social and political structure, whereby the said States may be enabled to combine their efforts in the interests of ensuring peace in Europe;

Taking into consideration, at the same time, the situation that has come about in Europe as a result of the ratification of the Paris Agreements, which provide for the constitution of a new military group in the form of a "West European Union", with the participation of a remilitarized West Germany and its inclusion in the North Atlantic bloc, thereby increasing the danger of a new war and creating a threat to the national security of peace-loving States;

Being convinced that in these circumstances the peace-loving States of Europe must take the necessary steps to safeguard their security and to promote the maintenance of peace in Europe;

Being guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations;

In the interests of the further strengthening and development of friendship, co-operation and mutual assistance in accordance with the principles of respect for the independence and sovereignty of States and of non-intervention in their domestic affairs;

---

[1] In accordance with article 10, the Treaty came into force on 6 June 1955, the date of deposit with the Government of the Polish People's Republic of the last instrument of ratification. Following are the dates of deposit of the instruments of ratification on behalf of the signatory States:

Poland	19 May 1955
German Democratic Republic	24 May 1955
Czechoslovakia	27 May 1955
Bulgaria	31 May 1955
Union of Soviet Socialist Republics	1 June 1955
Hungary	2 June 1955
Romania	3 June 1955
Albania	6 June 1955

Have resolved to conclude the present Treaty of Friendship, Co-operatio and Mutual Assistance and have appointed as their plenipotentiaries :

The Presidium of the National Assembly of the People's Republic o Albania : Mehmet Shehu, President of the Council of Ministers of th People's Republic of Albania;

The Presidium of the National Assembly of the People's Republic o Bulgaria : Vylko Chervenkov, President of the Council of Ministers of th People's Republic of Bulgaria;

The Presidium of the Hungarian People's Republic : András Hegedüs President of the Council of Ministers of the Hungarian People's Republic

The President of the German Democratic Republic : Otto Grotewohl Prime Minister of the German Democratic Republic;

Council of State of the Polish People's Republic : Józef Cyrankiewicz President of the Council of Ministers of the Polish People's Republic;

The Presidium of the Grand National Assembly of the Romanian People's Republic : Gheorghe Gheorghiu Dej, President of the Counci of Ministers of the Romanian People's Republic;

The Presidium of the Supreme Soviet of the Union of Soviet Socialis Republics : Nikolai Aleksandrovich Bulganin, President of the Council o Ministers of the Union of Soviet Socialist Republics;

The President of the Czechoslovak Republic : Viliam Široký, Prim Minister of the Czechoslovak Republic;

who, having exhibited their full powers, found in good and due form, hav agreed as follows :

Article 1

The Contracting Parties undertake, in accordance with the Charter of th United Nations, to refrain in their international relations from the threat or us of force and to settle their international disputes by peaceful means in such manner that international peace and security are not endangered.

Article 2

The Contracting Parties declare that they are prepared to participate, in spirit of sincere co-operation, in all international action for ensuring internationa peace and security and will devote their full efforts to the realization of thes aims.

In this connexion, the Contracting Parties shall endeavour to secure, in agreement with other States desiring to co-operate in this matter, the adoption of effective measures for the general reduction of armaments and the prohibition of atomic, hydrogen and other weapons of mass destruction.

Article 3

The Contracting Parties shall consult together on all important international questions involving their common interests, with a view to strengthening international peace and security.

Whenever any one of the Contracting Parties considers that a threat of armed attack on one or more of the States Parties to the Treaty has arisen, they shall consult together immediately with a view to providing for their joint defence and maintaining peace and security.

Article 4

In the event of an armed attack in Europe on one or more of the States Parties to the Treaty by any State or group of States, each State Party to the Treaty shall, in the exercise of the right of individual or collective self-defence, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter, afford the State or States so attacked immediate assistance, individually and in agreement with the other States Parties to the Treaty, by all the means it considers necessary, including the use of armed force. The States Parties to the Treaty shall consult together immediately concerning the joint measures necessary to restore and maintain international peace and security.

Measures taken under this article shall be reported to the Security Council in accordance with the provisions of the United Nations Charter. These measures shall be discontinued as soon as the Security Council takes the necessary action to restore and maintain international peace and security.

Article 5

The Contracting Parties have agreed to establish a Unified Command, to which certain elements of their armed forces shall be allocated by agreement between the Parties, and which shall act in accordance with jointly established principles. The Parties shall likewise take such other concerted action as may be necessary to reinforce their defensive strength, in order to defend the peaceful labour of their peoples, guarantee the inviolability of their frontiers and territories and afford protection against possible aggression.

Article 6

For the purpose of carrying out the consultations provided for in the present Treaty between the States Parties thereto, and for the consideration of matters arising in connexion with the application of the present Treaty, a Political Consultative Committee shall be established, in which each State Party to the Treaty shall be represented by a member of the Government or by some other specially appointed representative.

The Committee may establish such auxiliary organs as may prove to be necessary.

Article 7

The Contracting Parties undertake not to participate in any coalitions or alliances, and not to conclude any agreements, the purposes of which are incompatible with the purposes of the present Treaty.

The Contracting Parties declare that their obligations under international treaties at present in force are not incompatible with the provisions of the present Treaty.

Article 8

The Contracting Parties declare that they will act in a spirit of friendship and co-operation to promote the further development and strengthening of the economic and cultural ties among them, in accordance with the principles of respect for each other's independence and sovereignty and of non-intervention in each other's domestic affairs.

Article 9

The present Treaty shall be open for accession by other States, irrespective of their social and political structure, which express their readiness, by participating in the present Treaty, to help in combining the efforts of the peace-loving States to ensure the peace and security of the peoples. Such accessions shall come into effect with the consent of the States Parties to the Treaty after the instruments of accession have been deposited with the Government of the Polish People's Republic.

Article 10

The present Treaty shall be subject to ratification, and the instruments of ratification shall be deposited with the Government of the Polish People's Republic.

The Treaty shall come into force on the date of deposit of the last instrument of ratification. The Government of the Polish People's Republic shall inform the other States Parties to the Treaty of the deposit of each instrument of ratification.

Article 11

The present Treaty shall remain in force for twenty years. For Contracting Parties which do not, one year before the expiration of that term, give notice of termination of the Treaty to the Government of the Polish People's Republic, the Treaty shall remain in force for a further ten years.

In the event of the establishment of a system of collective security in Europe and the conclusion for that purpose of a General European Treaty concerning collective security, a goal which the Contracting Parties shall steadfastly strive to achieve, the present Treaty shall cease to have effect as from the date on which the General European Treaty comes into force.

DONE at Warsaw, this fourteenth day of May 1955, in one copy, in the Russian, Polish, Czech and German languages, all the texts being equally authentic. Certified copies of the present Treaty shall be transmitted by the Government of the Polish People's Republic to all the other Parties to the Treaty.

IN FAITH WHEREOF the Plenipotentiaries have signed the present Treaty and have thereto affixed their seals.

[L. S.] By authorization of the Presidium of the National Assembly of the People's Republic of Albania :

(*Signed*) M. SHEHU

[L. S.] By authorization of the Presidium of the National Assembly of the People's Republic of Bulgaria :

(*Signed*) V. CHERVENKOV

[L. S.] By authorization of the Presidium of the Hungarian People's Republic :

(*Signed*) A. HEGEDÜS

[L. S.] By authorization of the President of the German Democratic Republic :

(*Signed*) O. GROTEWOHL

[L. S.] By authorization of the Council of State of the Polish People's Republic :

(*Signed*) J. CYRANKIEWICZ

[L. S.] By authorization of the Presidium of the Grand National Assembly of the Romanian People's Republic :

(*Signed*) G. GHEORGHIU DEJ

[L. S.] By authorization of the Presidium of the Supreme Soviet of the Union of Soviet Socialist Republics :

(*Signed*) N. BULGANIN

[L. S.] By authorization of the President of the Czechoslovak Republic :

(*Signed*) V. ŠIROKÝ

No. 2962

STOCKHOLMS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
1987 -11- 13

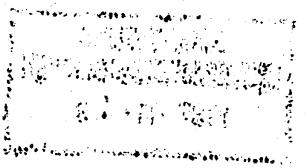

JURIDIK FRÅN IUSTUS FÖRLAG

Anders Agell	Faderskap, vårdnad, adoption
Anders Agell	Den svenska familjerättslagstiftningen. En resa utan mål. Särtryck ur Tidskrift, utgiven av Jur. föreningen i Finland
Anders Agell	Förmånstagareförordnanden vid livförsäkring. Särtryck ur Svensk Juristtidning
Anders Agell	Underhåll till barn och make
Bertil Bengtsson	Miljörätt
Bertil Bengtsson	Sakrättsliga frågor i fastighetsrätten
Bertil Bengtsson	Speciell fastighetsrätt
Bertil Bengtsson	Äktenskapsliknande samlevnad
Svante Bergström	Lärobok i upphovsrätt
Svante Bergström-Gertrud Lennander	Kredit och säkerhet
Robert Boman	Deldom
Robert Boman	Rättegången i arbetstvister
Ove Bring	Aggression, självförsvar och non-intervention. Tre studier i internationell rätt.
Leif Bylund	Repetitionskompendium i processrätt
Leif Bylund	Skrivningsfrågor i processrätt 1972—82
Per-Olof Ekelöf	Rättsmedlen
Roland Haglund	Sociala förmåner och bidrag
Sten Hillert	Fastighetsrättsliga frågor
Sten Hillert	Servitut
Lindblom-Rylander	Att skriva uppsats
Åke Malmström	Förmynderskapsrätt
Åke Malmström	Successionsrätt I
Åke Malmström	Successionsrätt II
Nils Mattsson	Mervärdeskatt och socialavgifter
Tore Sigeman	Semesterrätt
Stig Strömholm	Allmän rättslära
Stig Strömholm	Lagtolkning: Huvudproblem och funktioner

ISBN 917678-043-0

Wikstroms Tryckeri AB, Uppsala, 1982